

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Změny postojů ve výchově a péči v rané fázi vývoje dítěte

Changes in attitudes towards education and care in early child development

KAMILA KRAJÍČKOVÁ

Praha, 2011

vedoucí práce: PhDr. Michaela Vítěčková, Ph.D.

Poděkování

Děkuji touto cestou vedoucí mé diplomové práce PhDr. Michaele Vítečkové, Ph.D. za cenné rady a připomínky. Mé poděkování patří také respondentkám za jejich ochotu a čas, který věnovaly k vyplnění dotazníku a bez kterých by tato práce nemohla vzniknout.

V neposlední řadě děkuji svým dětem, Kamilce a Vilémkovi za to, že mě každým dnem učí být rodičem. Stejně tak děkuji své mamince, která mi dala tolik lásky a péče v mém raném věku, kolik bylo tehdy v jejích silách a přirozených schopnostech.

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů a že práce nebyla využita k získání jiného vysokoškolského studia či k získání jiného titulu.“

V Praze, dne:.....Podpis:.....

Anotace

Cílem diplomové práce *Změny postojů ve výchově a péči v rané fázi vývoje dítěte* je analýza aktuálních postojů a názorů v pojetí mateřství v současné generaci matek a dcer.

Teoretická část se zabývá výchovnými a vývojovými aspekty rané fáze vývoje dítěte, vyjadřuje posun od autoritativní výchovné orientace k humanistickému pojetí výchovy.

Empirická část analyzuje výsledky výzkumné sondy získané dotazníkovým šetřením, jehož se zúčastnilo 40 dvojic matek a jejich dcer.

Klíčová slova: raná fáze vývoje dítěte, citová vazba, mateřství, výchova, empatie

Annotation

This thesis to *Changes in attitudes in education and care in early child development* is the analysis of current attitudes and opinions in the concept of motherhood in the generation of mothers and daughters.

The theoretical part deals with the educational and developmental aspects of early stages of child development, reflects a shift from authoritarian educational orientation to the humanist conception of education.

The empirical part presents results of research probes obtained by questionnaire survey, which was attended by 40 pairs of mothers and their daughters.

Keywords: early child development, attachment, motherhood, education, empathy

Obsah:

1 Úvod.....	8
TEORETICKÁ ČÁST	
2 Proměny pojetí raného věku v historickém kontextu	10
3 Prenatální období	12
3.1 prenatální komunikace	14
3.2 porod	15
3.3 bonding	16
4 Novorozenecké období	18
4.1 kojení	19
5 Kojenecké období	21
5.1 významné události ve vývoji dítěte v prvním roce života	21
5.1.2 separační úzkost	22
5.2 pláč	23
5.3 spánek	24
5.4 haptická komunikace, nošení dětí	25
5.5 míra aktivity a stimulace	26
6 Batolecí období	28
6.1 rozvoj řeči	29
6.2 udržování tělesné čistoty	29
6.3 období vzdoru	30
6.3.1 stravování batolete v období vzdoru a negativismu	31
6.4 terapie pevným objetím podle Prekopové	31
6.5 vztahy k významným druhým osobám	32
7 Důležité výchovné aspekty v rané fázi vývoje dítěte	34
7.1 výchovné styly	34
7.1.1 krajní dimenze výchovného přístupu:	34
7.1.2 výchovné řízení podle J. Čápa	36
7.2 výchovná doporučení směřující k demokratickému pojetí výchovy	36
7.3 odměny a tresty ve výchově v rané fázi vývoje dítěte	38

7.3.1 tresty.....	38
7.3.2 odměny.....	40
8 Vztah matky a dítěte, citová vazba	42
9 Rozvoj altruismu a empatie	44
EMPIRICKÁ ČÁST	45
10 Metodika výzkumu	45
11 Výsledky výzkumného šetření.....	48
11.1 sociodemografická data	49
11.2 prožívání mateřství	52
11.3 zjišťování výše subjektivního stresu a nároků na matky	57
11.4 míra informací o mateřství.....	60
11.5 zapojení otce	61
11.6 výchovný přístup	64
11.7 aktivita, kroužky, zájmy.....	73
11.8 péče o dítě	77
11.9 zjišťování vazby a vztahu matky k dítěti	83
12 Kvalitativní analýza dotazníku od dvou dvojic respondentek	86
13 Závěr a diskuze	89
14 Seznam literatury a odborných pramenů	92
15 Přílohy.....	96

1 Úvod

„Nejpřednější stráž lidského pokolení v kolíbce jest. Protože na začátku záleží všecko, k dobrému i zlému: Kam jak co jíti začne, tam tak jde: za hlavou tělo, za ojem vůz. A nejsnáze jest začíti na počátku, jinde těžko.“ (Komenský, 2007, s. 18)

Pro svoji diplomovou práci jsem si vybrala téma, které je mi aktuálně nejbližší a nejvíce se mě dotýká, jelikož jsem matka dvou dětí v jejich rané fázi vývoje. Ve své práci vycházím ze svých praktických zkušeností, jež jsem měla doposud možnost získat, ať již z vlastní zkušenosti, či pozorováním okolí. V neposlední řadě čerpám také ze studia odborné literatury. Teoretická část je podpořena zejména pracemi Matějčka, Langmeiera, Vágnerové, Šulové a Prekopové.

Ve své práci jsem se pokusila o komplexnější zachycení vnímání problematiky mateřství a péče o dítě v jeho rané fázi vývoje. Studie není tedy zaměřena na jeden problém, ale snaží se o propojení a postihnoutí více aspektů, ovlivňujících celý proces raného vývoje a péče o dítě v tomto období, a to především z hlediska sociálně-pedagogického a psychologického.

Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. Teoretická část tvoří základ a východiska pro vlastní výzkumnou studii. Je členěna na samostatné kapitoly týkající se jednotlivých vývojových fází s důrazem na výchovná specifika a úskalí těchto období. Dále obsahuje také kapitolu věnovanou výchovným stylům a kapitolu zabývající se výchovou směřující k altruismu a empatii.

Domnívám se, že dnešní děti je třeba vést tak, aby z nich vyrostli lidé sebevědomí, kteří se nebudou bát v životě prosadit a sdělit otevřeně svůj názor, ale současně také ohleduplní k druhým. Jde tedy o to, najít rovnováhu mezi přespříliš podrobovými a nezdravě skromnými jedinci vedle výkonově orientovaných a bezohledných egoistů. Základní životní nastavení člověka se rozhoduje právě v tomto období.

Empirická část seznamuje s metodikou, průběhem a výsledky výzkumného šetření. Zabývá se analýzou výsledků osmi zkoumaných oblastí: prožívání mateřství a vztah k dítěti, výchovný přístup, zapojení otce dítěte, aktivita a zájmy konané s dítětem, péče o dítě, zjišťování výše subjektivního stresu a nároků na matky, míra informací o mateřství a zjištění vazby matky k dítěti pomocí vlastní projektivní techniky. Praktická část zahrnuje také dvě

případové studie analyzovaných dvojic, které autorku v některých zkoumaných dimenzích více zaujaly svojí odlišností od většinových výpovědí respondentek.

Přestože problematika rané fáze vývoje dítěte je celosvětově předmětem mnoha výzkumů, domnívám se, že má stále smysl hledat rovnováhu ve výchově a získané aktuální poznatky znovu dál předávat praktickým pedagogům – tedy rodičům.

TEORETICKÁ ČÁST

2 Proměny pojetí raného věku v historickém kontextu

Chápání významu raného dětství, výchovy a péče se odvíjelo vždy v kontextu dané doby. Výchovné metody a praktiky, které jsou z dnešního pohledu brány jako nepřipustné a zavrženíhodné, bývaly v minulosti celospolečensky dobře přijatelné (časté bití). Dlouhá staletí bylo dítě v raném věku bráno spíše jako bytost reagující pouze na jednoduché podněty a veškeré jeho svobodné projevy bylo doporučováno hned od počátku potlačit. Cílem výchovy byla bezmezná poslušnost.

Příklad péče o kojence v 19. století dobře ilustruje ukázka z paměti F. Dědiny: „*Co nám na stravě chybělo, nahradila nám tetá cumlem. To se vzalo kus bílého plátna, do toho se dal kousek kaše, když nebyla, rozžvýkali kus chleba a dali do klůcku, to se ovázalo nití a cumel byl hotový. Dospělí ráno odešli a kojence zanechali s pětiletou chromou Baruškou, která nás celý den opatrovala. Nemluvně bylo uloženo do kolébky, která lítala ze strany na stranu, a dítě zažilo v minutě nesčíslné množství otrěsů. Stávalo se často, že hladový kojeneček vsál cumel, když už byl prázdný, až do krku a zadusil se. Takovým způsobem tenkrát přišlo mnoho nemluvnat se světa.*“ (Dědina, 1942, s. 20)

V průběhu dějin se vždy objevovali reformní myslitelé, Komenský, Locke, Rousseau, Pestalozzi, Tolstoj a další, kteří zdůrazňovali humanistický přístup k dítěti. Přesto celospolečenský nový význam raného věku a jeho pojetí přinesla až psychoanalýza v první polovině 20. století. Zasloužila se o hlubší porozumění zvláštnostem raného věku. Její zakladatel S. Freud a jeho pokračovatelé zdůrazňovali respektovat přirozené pudové potřeby dítěte při jeho socializaci a upozorňovali na nebezpečí necitlivého potlačování pudového uspokojení dítěte, které má vliv na pozdější vznik různých forem neuróz. Podle Freuda jsou rané zkušenosti pro člověka zásadní a mají významný vliv na strukturu osobnosti.

Vnímání důležitosti dětství jako specifické životní etapy dále ovlivnily neopsychoanalytické koncepce Spitze, Mahlerové, Winnicotta, Adlera, Eriksona, Bowlbyho a dalších, kteří významně obohatili naše představy o tom, jak vlastně dítě prožívá svou bezmocnost a závislost na druhém člověku, především matce, a to jmenovitě v prvních měsících a letech života. (Helus, 2004, s. 43) Tito autoři poukázali na prožívání dítěte bez nadhledu a odstupu, bez možnosti racionalizace. Jejich studie přinesly obrat v poznání a porozumění dětské psychiky a její zranitelnosti.

Odlišné pojetí představuje myšlenkový směr behaviorismus, jehož hlavní představitelé Pavlov, Skinner, Hull a další uznávají především pozorovatelné chování. Proces učení je založen na principu podnět – odezva. Dollard a Miller zdůrazňovali, že ve vývoji osobnosti má rozhodující význam prvních šest let. Doporučují, aby při zacházení se svým dítětem, zvláště v prvních dvou letech jeho života, poskytovali rodiče dítěti všemožnou podporu. Za nejdůležitější pokládají čtyři nácvikové situace: situace krmení, nácvik čistoty, raný nácvik v oblasti sexuálních projevů a nácvik ovládnutí hněvu. (Drapela, 2001, s. 78)

Humanistické myšlenkové pojetí bylo formulováno v 50. a 60. letech 20. století. Hlavní představitel Carl R. Rogers, navrhl nový přístup, zdůrazňující jednotu a jedinečnost každého člověka. Humanistické pojetí vnímá člověka jako celek a odmítá redukci jeho chování jen na uspokojování pudů či chování na základě vlivu vnějšího prostředí.

Rogers zdůrazňoval význam sebepojetí pro osobnostní přizpůsobení. Sebepojetí je značnou měrou formováno rodiči. Rodičovská péče poskytovaná bez jakýchkoli podmínek vede k tomu, že dítě nemusí popírat žádný ze svých prožitků, což vede k psychologické adaptaci. Dítě, kterému se nedostalo nepodmíněného kladného přijetí, cítí, že své prožitky v organismu musí popírat, což vede k inkongruenci v osobnosti dítěte a v jeho pozdějším životě pak k poruchám přizpůsobení. (Drapela, 2001, s. 129)

Humanistický směr zdůrazňuje jedinečnost každého člověka a důležitost rozvíjení jeho vnitřních tvořivých dispozic. Jak píše Drapela, (2001, s. 125) je třeba usilovat o tvůrčí rozdílnost namísto konformity.

3 Prenatální období

Prenatální období trvá od početí do porodu asi 40 týdnů. Toto období se rozděluje do tří fází: oplodnění a vytvoření zárodku, embryonální období do 12. týdne těhotenství, kdy se utvářejí základy všech důležitých orgánů člověka a fetální období trvající do porodu. Funkci spojení mezi matkou a plodem plní placenta. Vzhledem k tomu se změny ve vnitřním prostředí organismu matky projeví i v organismu plodu. Ať již jsou to změny hormonální, pohybové či změny v podobě zvukových podnětů. (Vágnerová, 2005, s. 64)

V plánovaném rodičovství se matka často ještě před početím připravuje na těhotenství, mění životní styl ve smyslu zdravější životosprávy.

Těhotenství je jiný stav, kdy se matka mění spolu s vyvíjejícím se dítětem. Po radostném zjištění těhotenství, poměrně záhy, dochází ke změnám tělesným i emočním. První trimestr bývá ve znamení mnohdy úporných nevolností, únavy, střídání nálad od náhlých stavů zlosti, přes smutek a častý pláč. V pocitech a prožívání matky se objevuje strach z neznámého a nejistota. Budoucí rodička si pod tíhou tělesného diskomfortu v plné míře začíná uvědomovat nezvratnost těhotenství a i toužebně očekávané těhotenství může maminku zaskočit.

Po prvním návalu emocí a počáteční fázi nejistoty dochází v druhém trimestru ke zklidnění. Žena již okolo 20. týdne těhotenství cítí pohyby plodu. Může tak vnímat, že děťátko žije a maminka si instinktivně začíná své rostoucí břicho hladit. Rozvíjí tak hmatovou komunikaci. Některé ženy mají ale spíše pocit vetřelce v těle, odmítají doteky, cítí se jako v pasti svého těla. Tento pocit může sílit s pokračujícím těhotenstvím. Vyladění matky a její vnímání plodu, stejně tak jako zvládání těhotenství, souvisí také s přáním mít dítě a s vlastní osobnostní výbavou každé ženy a jejím sociálním zázemím.

V poslední třetině těhotenství se znovu objevují fyzické těžkosti, ženy se hůře pohybují, hůře spí, zesiluje se strach z porodu, který u některých žen může přerůst až v tokofobii. Lze soudit, že nárůst různých forem strachu až tokofobií, pochází paradoxně z přemíry informovanosti a také z trendu doby, kdy se dá vše nějak zařídit, obejít, ulehčit.

V minulosti byly ženy se svojí rolí více smířeny, byla jim jednoznačně předurčená. V případě výraznějšího strachu a nejistoty je na místě podpora rodičky, informovanost a předporodní příprava, která slouží ke zmírnění obav. Ženy, které své těhotenství hůře prožívají, je třeba podpořit, uklidnit, být k nim shovívaví.

Budoucí maminka může v této fázi těhotenství zachytit rytmus miminka, dítě již projevuje svoji individualitu, například zvědavost u vyšetření. Toto vše může vnímavá maminka pozorovat přes pohyby plodu. Pohyby nenarozeného miminka tak v pokročilém stádiu těhotenství může cítit i otec a další blízcí členové rodiny, kteří již pomocí dotyků mohou miminko vnímat a utvářet si k němu vztah.

Období těhotenství je také časem těšení a představ. Představy o děťátku jsou však ještě nekonkrétní, obestřeny tajemstvím.

Zásadní roli v tom, jak žena prožívá své těhotenství, hraje především její partner, otec dítěte. Milující a pečující muž velmi přispívá k příznivému prožívání tohoto období. Ne každý muž je však chápající, podpůrný a tolerantní k náhlým výkyvům stavu jeho ženy. Ne každý partner ženu podporuje a s přirozeností přijímá její měnící se tělo. Důležitým článkem v podpoře rodičky je i širší rodina a její blízcí.

S rozvojem ultrazvukových metod vyšetření mají dnes budoucí rodiče již v průběhu těhotenství možnost spatřit své dítě. Rovněž mají k dispozici nabídku velkého množství literatury, kde mohou sledovat vývoj svého děťátka týden po týdnu. Nastávající rodiče mohou využít řady předporodních kurzů k lepší přípravě na porod a ke zmírnění obav a nejistoty z neznámého.

V souvislosti s psychoprolaxí budoucích rodičů, jak zmiňuje Langmeier, (2006, s. 26) jsou na některých zahraničních klinikách programy pro rizikové matky, kde probíhá perinatální výcvik, v němž se pracuje i s otci, kde se matky učí reagovat na signály dítěte. Jde většinou o matky z rizikových rodin, v dětství týraných, velmi mladých. Tyto programy zatím v naší společnosti chybí.

3.1 prenatální komunikace

V současnosti většina autorů zdůrazňuje důležitost vzájemné komunikace mezi matkou a vyvíjejícím se plodem, neboť jsou zde, jak se shodují práce mnoha odborníků, položeny základy psychického vývoje člověka. Jak uvádí Vágnerová, plod je schopen nejjednodušších forem učení, na podněty se naučí reagovat různým způsobem, obvykle různou intenzitou a frekvencí pohybu. Tyto projevy jsou již individuálně typické, zpravidla jde o projev temperamentu. Pohyby, neboli „kopání“ dítěte, cítí každá maminka a může tak vypozerovat, co je jejímu miminku příjemné, chvíle jeho bdění a spánku. (Vágnerová, 2005, s. 64)

V souvislosti s prenatální komunikací matky se hovoří také o prenatální edukaci. Jde o komunikaci emocionální, kdy je potřeba zvyšovat citlivost matek k vnímání plodu, nikoli tedy, aby nastávající maminka brala těhotenství pouze jako rostoucí břicho, ale aby prožívala již existenci rostoucího miminka.

V posledních letech vzniká řada studií zaměřených na intrauterinní, prenatální učení, které sledoval v mnoha publikacích citovaný Američan De Casper. Zjistil, podpořen i dalšími výzkumy, že plody reagují na hudební skladbu slyšenou po 36. gestačním týdnu. O tom jistě svědčí i prostá zkušenost těhotných žen, kdy samy cítí, jak plod reaguje na různé zvukové podněty. Není tedy pochyb o psychologickém vývoji plodu již v děloze matky. V souvislosti s těmito výzkumnými zjištěními nabízí dnešní doba těhotným ženám zakoupit poměrně finančně nákladné zvukové přístroje typu BabyPlus, které přenášejí zvuky připomínající rytmus a tlukot srdce přes děložní stěnu. Používání technologie BabyPlus údajně zvyšuje inteligenci a umožňuje budoucí rychlejší socializaci dítěte. Z průzkumné sondy, kterou provedla Pavlíková (2006) vyplývá, že hlavními motivy žen, které se rozhodly přístroj používat, byla touha zpříjemnit prenatální stádium miminku, dobrý pocit rodičky, že dělá něco pro dítě, snaha nepropásnout nic, co může podpořit kvalitní vývoj dítěte.

Potřeba stimulace plodu touto cestou je však sporná. Naopak lze soudit, že tato forma stimulace je nadbytečná. Současná doba je přesycena podněty a proto není třeba stimulaci ještě více zvyšovat. V prenatální komunikaci mezi matkou a plodem je žádoucí spíše vnitřní napojení, vnitřní tichá řeč. Zvukové podněty plod přijímá při přirozených činnostech těhotné ženy, jakými jsou například zpěv či poslech oblíbené hudby.

V současné době je těhotenství s rozvojem a dostupností hormonální antikoncepce především volbou. V minulosti tuto možnost ženy neměly a důsledkem bylo mnohem více nechtěných těhotenství. Jak vyplývá z výzkumů, jež ve své práci cituje Matějček (1986, 2005), nechtěné děti bývají v průměru častěji potraceny než děti chtěné. Dle Matějčka, organismus matky podává negativní informace.

3.2 porod

Prenatální období končí porodem. Porod je přirozené vyústění celého procesu těhotenství.

Přelom ve vedení porodu přináší francouzský lékař Fréderice Leboyer, který zavedl pojem šetrného porodu. Šetrným je považován způsob, jakým by mělo být novorozeně na tomto světě přijato. Jde o nenásilný porod, bez hluku a přiměřeného, šetrného osvětlení.

Samotný porod je dnes jednoznačně humánnější, než byly porody v minulosti. Současné rodičky si mohou zvolit z více alternativ, ať již je to porod do vody či porody v soukromých centrech, které zajišťují větší intimitu. Možnost domácího porodu je stále velmi diskutabilní. V nabídce ke zmírnění porodních bolestí je dnes i možnost aplikace epidurální analgezie.

Přestože se prostředí porodnic stále více humanizuje a vychází vstříc rodičkám, stále se ještě rodičky setkávají s komisičním a necitlivým přístupem zdravotnického personálu. Vnímání porodu a přístup personálu je otázkou řady současných studií a výzkumných prací. Prostředí a okolnosti kolem porodu jsou velmi důležité, protože jde o jednu z největších a nejintenzivněji prožívaných událostí v životě ženy a zůstává v paměti prakticky po celý život.

Současný trend, o kterém naše minulé generace neměly tušení, je především možnost doprovodu rodičky v přítomnosti blízké osoby. Nejčastěji je to přítomnost budoucího otce dítěte. Přítomnost otce u porodu je jistě pozitivní, protože poskytuje rodičce větší oporu a společné sdílení. Rovněž umožňuje otci dítěte být od prvních okamžiků s narozeným potomkem. Mělo by se však jednat o společnou domluvu obou partnerů, nikoliv o společenskou povinnost a nutnost.

3.3 bonding

Bezprostředně po porodu se hovoří o tzv. bondingu, přičemž se tomuto jevu věnuje řada výzkumných studií. Jedná se o jakousi citlivou periodu, emocionální i hormonální nastavení matky k dítěti ihned po porodu a vytváření vztahu matky a novorozence. U všech fyziologických a nekomplikovaných porodů se proto doporučuje prodloužení prvního kontaktu a přiložení dítěte bezprostředně po porodu matce na tělo. Matka dítě laská, hladí, pokouší se o první přiložení dítěte k prsu. První minuty po porodu lze pozorovat navázání očního kontaktu, kdy se miminko soustředěně a dlouze dívá matce do očí.

Důležité je umožnit nepřetržitý kontakt matky a novorozence v prvních hodinách a dnech po porodu. Nikoliv odnášení dítěte na novorozenecké oddělení a jeho separaci od matky. Na druhou stranu mnohé vyčerpané rodičky uvítají možnost klidného spánku v prvních hodinách po porodu. Mělo by však jít o možnost volby samotné ženy.

Zároveň Matějček (1986) uvádí studii manželů Grossmanových z univerzity v Řezně, kteří poukázali na to, že efekt časného kontaktu se projevil jen u těch matek, které své těhotenství plánovaly a těšily se na ně. Ty, co těhotenství neplánovaly, zůstaly nedotčeny časným kontaktem se svým dítětem. Lze tedy soudit, že časný kontakt s matkou je žádoucí, ale určitě nelze jeho vliv přeceňovat. Jelikož lidská forma mateřské lásky se postupně vyvíjí a sílí a v žádném případě nemůže být slabší u matek, které v první dny či týdny nemohly být plně v kontaktu se svým miminkem.

Dříve byla novorozeňata seřazená jedno vedle druhého na vozíčku a přinášená v pravidelných intervalech k matkám pouze na kojení. Tento systém vystřídal rooming in, o který se v naší zemi zasloužil prof. Švejcar. Dnes jde o samozřejmou možnost zdravé matky být v porodnici společně s novorozencem v jednom pokoji v bezprostřední vzájemné blízkosti.

V porodní a poporodní péči v posledních letech došlo ke značnému zkvalitnění a do určité míry i v oblasti psychologické péče o matku. Řada porodnic je již zařazena v celosvětové síti Baby-Friendly hospitals, tedy porodnic přátelsky nakloněných dítěti, které podporují kojení jako hlavní podmínku zdravého vývoje dítěte.

Narozením dítěte se z partnerů stávají rodiče. „*Rodičovství je nejvýznamnějším přechodem v našem životaběhu. Je to přechod zlomový a nevratný.*“ (Možný, 2002, s. 124) Je to také tvrdá práce na sobě, nutnost převzít odpovědnost a v pravém slova smyslu dospět. Jak píše Rheinwaldová, (1993, s. 36) rodičovství je nejen poslání, ale i umění, ke kterému musí být talent a dobré znalosti.

4 Novorozenecké období

Novorozenecké období je první měsíc života dítěte. Někteří autoři toto období prodlužují a označují ho jako šestinedělí. Jde o fázi vzájemné adaptace na novou zkušenost a nový vztah. Hlavním úkolem je tedy vzájemná vyladěnost a navázání kvalitní interakce mezi matkou a dítětem.

Období raného mateřství je velkou a nezvratnou změnou, v důsledku které mohou rodičky, jak píše Možný, (2002, s. 131) zažít šok a mentální nestabilitu. Mnohé ženy mohou prožívat pocity nepochopitelného smutku, sklíčenosti, objevují se poporodní blues, poporodní chmury. To vše vlivem prudkých hormonálních výkyvů a vyčerpanosti, vyplývající z nové zkušenosti mateřství. Je důležité uvědomit si, že stres vznikající s příchodem dítěte se nevyhne nikomu. Očekávání a příchod potomka je v médiích líčeno jako romantické období, ale nikdo netuší, co péče o miminko skutečně obnáší. Realita bývá nečekaně tvrdá. Narozením dítěte se v okamžiku mění dosavadní život. Dítě dokáže vytáhnout na povrch dříve skryté osobnostní problémy a povahové rysy, ale zároveň i hravost, tvořivost, spontaneitu.

Matky, které si hůře a obtížněji hledají cestu ke svému děťátku, se mohou svými pocity trápit. Je důležité jim situaci neztěžovat, spíše je vyslechnout a podpořit, protože svoji cestu k dítěti si nakonec najde každá matka sama. Mateřská láska je cit, který se postupně vyvíjí. Je však důležité, aby se maminka mohla se svými pocity s někým podělit. Mít podporu v blízkém okolí, ať již ze strany svého partnera, své matky, sestry či přítelkyně. Neizolovat se.

Matka se učí rozpoznávat rozdíly v reakcích a temperamentu dítěte a dle toho citlivě reagovat. Sleduje projevy novorozeného dítěte, které může po probuzení ihned intenzivně plakat či klidně pozorovat okolí, zjišťuje, jak rychle se uklidní. Vágnerová (2005, s. 68) uvádí, že již v tomto období jsou znát rozdíly v temperamentu dětí. Zde se již projevují děti s nepravidelným biorytmem a zvýšeně dráždivé děti, kdy se ztěžuje synchronizace vztahu matky a dítěte.

4.1 kojení

Úkolem rodičky je zajistit veškerou péči o novorozence, zajistit jeho bazální potřeby včetně kojení. Kojení se musí dítě i matka vzájemně naučit. Toto první učení bývá provázeno řadou obtíží: bolestivě nalitá prsa, retence mlékovodu, obtíže v samotné technice kojení, dítě se hůře učí sát, až po sníženou tvorbu mléka. Výše zmíněné problémy jsou provázeny značným stresem a nepohodlím matky, o kterých se zpravidla v literatuře nepíše. Zdůrazňují se zejména přednosti kojení, nikoliv však obtíže s ním spojené. Proto bývají rodičky často překvapené, když kojení není zpočátku vůbec jednoduché. Matka však musí v první řadě chtít kojít a vydržet. V jejím úsilí je žádoucí podpora okolí, nejen z řad personálu porodnice, ale následně i jejích blízkých a pediatra. Pro rozvoj laktace je důležité zajistit rodičce co nejvíce klidu a pohody. Ne vždy tomu tak je, jak vyplývá z lékařských zpráv, i přes vysoký počet plně kojících dětí, jež v současné době odchází z porodnic, se ve třetím měsíci počet plně kojících dětí výrazně snižuje.

Hlavní výhody a přednosti přirozené výživy dítěte kojením:

- psychická vazba mezi matkou a dítětem
- optimální složení výživy
- zlepšování imunity dítěte, která je zajištěna obsahem obranných látek v mléce
- mateřské mléko je bezprostředně dostupné, je ekonomické (Gregora, Paulová, 2003, s. 12)

Výlučné kojení doporučuje poslední závěrečná rezoluce Světové zdravotnické organizace do ukončeného šestého měsíce života a pokračování kojení s postupným zaváděním vhodného příkrmu do dvou let života dítěte i déle.

Vysoká společenská podpora kojení má velký pozitivní význam, přesto však nese i svá úskalí. Matka, která dnes nekojí, může cítit odsouzení od okolí kojících matek. Nekojící maminka se může cítit nedostatečně nebo se dokonce stydět za to, že v kojení jako matka selhala. Takové pocity zažívají většinou matky, které přes veškerou snahu kojít nedokážou.

Je proto třeba citlivé mamince zdůraznit, že mateřské mléko se dá také dobře nahradit a vzájemný láskyplný vztah to nemůže ohrozit.

Určitým úskalím dlouhodobého kojení je riziko, že může nastat situace, kdy se dítě dožaduje být u prsu prakticky neustále. Matka se pak cítí vyčerpaná, ale nedokáže dítě v jeho počínání limitovat. V tomto případě je nutná pomoc a podpora nejbližšího okolí matky a zároveň trvat na stanovených, postupně se prodlužujících intervalech a pravidlech a být důsledná. Postupně prodlužovat délku kojení, odvracet pozornost dítěte, vytrvat ve svém rozhodnutí a nepodlehnout dožadování dítěte.

Odstavení dítěte je postupný proces a je vhodné jej citlivě načasovat na okamžik, kdy jsou na to oba, matka i dítě připravené. Vnímavá matka sama vycítí vhodnou dobu a odstavení se tak obejde obvykle bez větších problémů.

Ženy byly v minulosti v literatuře podporované v kojení: „Kojte své dítě! Snažte se o to všemožně.“ (Klímová, 1971, s. 119) Přesto minulá generace žen kojila minimálně. Důvodem nízkého kojení mohla být dle Švejcara například mylná domněnka, že umělá výživa kojence je naprosto rovnocenná jeho kojení. Bylo také věnováno málo pozornosti tomu, aby budoucí matka byla dobře poučena o významu kojení a v porodnici učena správnému přiložení dítěte k prsu. (1976, s. 90) Míra všeobecné informovanosti a celospolečenské podpory kojení nedosahovala dnešních měřítek. Rovněž nebyla možnost využít dnes široce dostupných služeb laktačních poradkyň a center pro podporu kojení. Smyslem organizací, které představuje například Laktační liga či Národní centrum kojení, je podpora a pomoc rodičkám při obtížích spojených s kojením v podobě konzultační a poradenské činnosti.

5 Kojenecké období

Kojeneckým věkem je považováno období od druhého měsíce života dítěte, zakončené jeho prvním rokem. Jde o proces prudkého psychomotorického rozvoje se značnými individuálními rozdíly. Zákonitosti tohoto období, a to především jeho motorického vývoje, položil ve dvacátých letech A. Gessel.

Pečující maminka postupně nabývá větší jistoty, své dítě již více zná, dokáže odhadnout, co od něj může očekávat a dokáže mu tak lépe porozumět.

Způsob zpracovávání různých zkušeností je predeterminován a závisí, jak uvádí Vágnerová, na dispozičních základech, například na aktivační úrovni, adaptabilitě, vegetativní stabilitě, intenzitě citových prožitků, převažujícím temperamentu. Neklidné a dráždivé dítě bude získávat jinou zkušenost než dítě klidné až pasivní. (Vágnerová, 2005, s. 72)

E. Erikson hovoří o potřebě kojence získat základní důvěru ke světu, potvrzení základní naděje. Proto je velmi důležité, aby ve zkušenosti dítěte převažovaly pozitivní zkušenosti, aby nebylo dítě okolím odrazováno od činnosti a aktivity. Tato zkušenost je spojena s rodičovskou empatií a citlivostí porozumět dítěti, pokusit se dívat jeho očima. Rodič by měl být nápomocen kojenci, který se ještě sám neumí pohybovat, ale touží se natáhnout a získat hračku a nikoliv se bavit tím, že ji nemůže získat, ať se učí, že ve světě není nic zadarmo.

5.1 významné události ve vývoji dítěte v prvním roce života

V komunikaci je to jistě první úsměv, který se objevuje již koncem druhého měsíce. Schopnosti imitace některých mimických výrazů kojence jsou pro každého rodiče vítanou změnou na cestě ke vzájemné komunikaci. Čím více se dítě usmívá a mává ručkama, tím více pozornosti mu lidé v jeho okolí věnují.

Projevy dětí a jejich temperament stále sílí. Jsou děti, které se mohou projevat jako klidné, vzrušivé, zvýšeně dráždivé, zlostné, plačtivé.

V motorickém vývoji je přelom lezení, tedy možnost pohybu z místa na místo, okolo osmého měsíce i dříve. Objevuje se typický nůžkový úchop, schopnost sedět. Je vhodné dítěti umožnit, aby se mohlo samo napít z lahvičky nebo z hrnečku, samo se ručkou najíst.

Ke konci prvního roku se objevuje samostatná chůze. Mezi dětmi jsou velké individuální rozdíly v tom, kdy udělají první krůčky. Některé dítě začne samo chodit již v 10. měsíci, jiné až v roce a půl. V takovém případě je třeba děti mezi sebou nesrovnávat a vyvarovat se tak zbytečnému stresu.

Okolo prvního roku se objevují první slůvka (ham, pápá, pacipaci, táta). Rozvoj řeči podporuje čtení různých leporelek a obrázkových knížek, ukazování zvířátek, používání jednoduchého a srozumitelného slovníku s množstvím citoslovcí.

V tomto věku již dítě začíná chápat slůvko „ne, nesmíš“. A je s tímto spojením často konfrontováno. Lezoucí a zvědavé batole touží poznávat okolí také prostřednictvím svých úst. Je proto třeba zapojit přiměřenou míru rodičovské obezřetnosti, dávat pozor zejména na horké a drobné předměty, předvídat a předcházet různá nebezpečí vzniku úrazů.

5.1.2 separační úzkost

Okolo 8. měsíce se objevuje *strach z neznámých lidí*, jemuž předchází *separační úzkost*, kdy dítě plačtivě a úzkostně reaguje na situaci opuštění matkou. V tomto směru je třeba poučit okolí, že se jedná o přirozený vývoj, aby se návštěva zbytečně nezraňovala. Jako příklad lze uvést prarodiče, kteří po měsíci přijedou a dítě se místo úsměvu hlasitě rozpláče. Rovněž je třeba z nejnovějších poznatků ozřejmit, že to není způsobeno výchovou matky, která si dítě k sobě nezdravě poutá, proto je dítě bázlivé a mělo by se raději utužovat, jak tvrdila předchozí generace, která si zmíněný jev takto vysvětlovala. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 67) Naopak shodně s Matějčkem (1986,2005) je třeba mít na zřeteli, že matka je v tomto bodě prostředníkem mezi ním a neznámým světem, jež činí všechno nebezpečné v něm dostatečně bezpečným svou přítomností. Svoji fyzickou blízkostí vezme dítě do náručí a uklidní chlácholivým a povzbudivým slovem.

Možnosti zmírnění separační úzkosti:

- Neopouštět a nepředávat dítě na hlídání jiné osobě, je-li nemocné, hladové, unavené.
- Zvykat dítě na hlídání jiné osoby ještě před rozvinutím separační úzkosti.
- Dítě v době nepřítomnosti ponechávat ve známém prostředí.
- Postupné zvykání dítěte na nepřítomnost, postupně prodlužovat dobu separace.

Strach z cizích lidí je, jak píše Vágnerová (2005, s. 76), jedním z nejdůležitějších signálů zdravého vývoje, dítě je svým strachem chráněno před možným ohrožením, dítě se drží matky a tlumí svoji zvědavost.

5.2 pláč

Pláč dítěte je základním komunikačním nástrojem v kojeneckém věku. Pláč dítěti přináší ochranu, ale i pozornost matky. Tuto zkušenost získá již novorozenec, který brzy zjistí, že lze matku pláčem k sobě přivolat. Citlivá matka se postupně naučí odlišit různé druhy pláče a dokáže tak dítě utiшит. Nejčastěji se jedná o pláč z důvodu hladu, bolesti, nudy, smutku. Přesto se objevují děti neutišitelné, které představují pro rodiče vysokou míru stresu. Toto období bývá označováno jako tříměsíční kolika a bývá postrachem většiny rodičů. Existují již poradny pro nadměrně plačící děti. Tyto poradny poskytují telefonické konzultace rodičům i osobní setkání, kde jim odbornou pomoc poskytuje pediatr a psycholog. Rodičům často uleví již sama objektivizace stavu dítěte a vysvětlení problému v klidném rozhovoru. Po vyloučení somatické příčiny nadměrného pláče se hledají cesty, jak si může maminka oddechnout, aby načerpala znovu sílu.

V minulosti, a v některých případech tomu je i dnes, jsou děti vychovávány od nejtělejšího věku bez empatické lásky, izolované ve svých pokojíčcích, ponechané napospas svému pláči, nechované. Pod doporučením: „Překonejme pud konejšit a hladit.“ (Klímová, 1971, s. 116) Tento přístup je dnes již všeobecně odmítnut.

Z hojně citovaných výzkumů americké vývojové psycholožky M. Ainsworthové vyplývá, že děti matek, které reagují na pláč dítěte v novorozeneckém období s malou latencí, jsou v pozdějším vývoji méně plačtivé a snáze uklidnitelné a celkově spokojenější.

Výzkumy dokazují, že přijdeme-li k plačícímu miminku do 90 sekund, uklidní se do 5 sekund, necháme-li ho plakat 3 minuty, zklidňování trvá desetkrát déle. Praxí je ověřeno, že miminka, které maminky nenechávají „vyplakat“, pláčou podstatně méně.

Dítě s citlivou matkou, reagující na jeho signály, zažívá zkušenost, že mu okolí rozumí a že své pocity může druhým sdělovat. V opačném případě nastává postupná osobní izolovanost, dítě získává zkušenost, že jeho křik a pocity matku nezajímají.

5.3 spánek

Spokojený a bezpečný spánek dítěte je přáním všech rodičů. Potřeba spánku je individuální, některé děti jsou velcí spáči, jiné spí kratší dobu, než je obvyklé v jejich věku. Je třeba vycházet z potřeb dětí, denní spánek je důležitý minimálně do dvou let věku dítěte. S přibývajícím věkem se přirozeně zkracuje doba denního spánku.

Nejčastější obtíže se spánkem malých dětí:

- časté noční probouzení
- časně ranní vstávání
- obtížné večerní usínání

Zásady jak zmírnit či předcházet spánkovým problémům:

- Sledovat známky únavy a ukládat dítě ke spánku ve vhodnou dobu.
- Dbát na přiměřený odpočinek během dne, aby se předešlo nadměrné únavě. Dítě je pak přetažené, v napětí a nemůže usnout, během spánku se častěji budí. Rovněž dítě, které ještě není unavené, nebude moci usnout.
- Dodržovat pravidelné večerní rituály.
- Dítě před usnutím přehnaně nestimulovat.
- Nevstávat k dítěti předčasně, časté kontrolování a nahlížení do postýlky může dítě rušit.
- Zajistíme klidné a příjemné prostředí ke spánku.

Uspávání dítěte je individuální, jsou rodiče, kterým děti usínají samy, jiní je uspávají. Zde je třeba jasně limitovat dítě, aby nedošlo k několikahodinovému přemlouvání potomka k usnutí. Důležité je trvat na pravidelném večerním rituálu, aby se uspávání stalo pravidelnou součástí jeho biorytmu, které však samo nebude svévolně prodlužovat a protahovat. Aby se způsob spaní nestal prostředkem mocenského boje.

Častou otázkou rodičů je, zda dítě mít či nemít ve společné posteli. Odpovědí je řešení, které vyhovuje oběma rodičům. Rodiče, kteří si potřebují uchovat větší soukromí, budou trvat, aby jejich dítě spalo ve své postýlce. Rodiče, kteří mají více pohodlí, je-li dítě mezi nimi, si jej ve svém lůžku ponechají, jelikož to také usnadňuje noční krmení. Matky si dítě k sobě pouze přivinou a mohou plynule pokračovat ve spánku.

V minulosti se nedoporučovalo společné spaní: „Nikdy si nemají rodiče brát dítě do postele ke spaní, protože může být poraněno i zadušeno.“ (Švejcar, 1976, s. 69) V případě společného spánku je nutno předem minimalizovat rizika, zejména možnost pádu dítěte z lůžka a riziko zalehnutí, je třeba vyloučit spaní starších sourozenců vedle miminka.

Dříve bylo matkám doporučováno: „Dítě necháme ležet ve tmě samotné. Vydržte i hodinu křiku.“ (Klímová, 1971, s. 177) Dnes víme, že pro miminko je těžké přerušit přirozené kontinuum matka - dítě, které se vytvářelo během nitroděložního vývoje. Většina miminek potřebuje cítit blízkost a bezpečí mateřské osoby, místo osamocené postýlky.

Oba přístupy mají své klady a zápory a záleží na rodičích, co jim bude více vyhovovat. V generaci našich předků děti přirozeně spaly v těsné blízkosti rodičů.

5.4 haptická komunikace, nošení dětí

V této době se již zřetelně ukazuje míra mazlivosti dítěte. Rodiče se musí přizpůsobit potřebě dotyků svého dítěte. Jsou děti skutečně málo mazlivé, a tak je třeba jim dotyk dopřát i jinak, například při koupeli, promasírováním kůže. Z výzkumů, jež uvádí Matějček (2005) vyplývá, že je až 20% nemazlivých kojenců. Také je třeba se podívat a zjistit, zda někdo v rodině také nebyl mazlivý, protože tento sklon bývá dědičný.

Někdy však matka sdělí, že má nemazlivé dítě, ale může to být i její vlastní neschopnost poskytnout dítěti mazlivou náruč, což dítě velmi rychle vycítí.

Zásadu nezvykat dítě na chování lze již dnes jednoznačně označit za pomýlenou, alibistickou, umožňující matce vyzout se ze svých přirozených povinností a instinktů. Matky, které nedokážou poskytnout dítěti přirozenou potřebu doteků a akceptují téměř bezkontaktní péči, dítě citově velmi ochuzují. Proto je již od počátku vývoje dítěte důležitý stále se rozvíjející vztah s otcem, který, jak píše Vágnerová (2005, s. 174), dítěti dává jinou zkušenost, jiné podněty než matka, je pro něj zdrojem jiných interakcí a může být také pojistkou, selhává-li matka v nějaké oblasti komunikace.

Novým přístupem v naší kultuře je nošení dětí v šátku, opírající se o přírodní národy a přirozenou potřebu dítěte být nošeno. Vznikají studie přínosnosti tohoto přístupu. Nutno dodat, že se stále ještě jedná spíše o alternativní přístup a u dnešních maminek nepřevažuje. Odborníci v této souvislosti často citují výzkumy D. Winnicotta, který se zaměřoval na manipulaci s dítětem, jeho nošení a fyzický kontakt. Jak píše Šulová (2005, s. 24), Winnicott nošení chápal jako chování, které sehrává důležitou roli v pocitu jistoty dítěte, předpokládá, že nejhlubší strachy mají své kořeny v pocitu dítěte, že je nejistě, špatně přenášeno.

5.5 míra aktivity a stimulace

Dítě potřebuje někoho, kdo přijde, když zavolá, někoho, kdo si s ním hraje a povídá. Důležité je, aby rodiče uměli zachovat přiměřenou míru stimulace v učení, přiměřený zdroj podnětů. Důležitá je citlivost rodičů pro vhodné načasování aktivit a přizpůsobení učení a her temperamentu dítěte. Jak píše Vágnerová, přiměřená stimulace aktivizuje bdělost, je základem kontaktu s prostředím a předpokladem rozvoje různých schopností a dovedností. Pokud však podněty neodpovídají potřebám dítěte, dosažené úrovně zralosti a aktuální disponovanosti, mohly by jeho další vývoj narušovat. Nadměrně stimulovaný kojeneček se může bránit generalizovaným odmítáním všech podnětů různými únikovými tendencemi. (Vágnerová, 2005, s. 73) Děti jsou v kognitivní oblasti výkonově orientovanou výchovou zatěžovány často již od raného věku. Rodiče chtějí dítěti poskytnout maximum příležitostí k rozvoji jeho dovedností. Přílišnou stimulací dítě přichází o možnost rozvíjet fantazii a schopnost zabavit se samo vlastní hrou.

Z tohoto důvodu je třeba vhodně dávkovat různé aktivity, jež dnešní doba nabízí. V důsledku široké nabídky aktivit se může stát, že snaživá maminka svého kojence přetěžuje tím, že jej vozí mnohdy přímo z kroužku do kroužku.

Je třeba si také vhodně vybírat, které kurzy s kojencem absolvovat, protože se rodiče mohou stát obětí různých nesmyslných, až vyloženě rizikových aktivit. Jako příklad lze uvést kurz „létání kojenců“, kde rodiče drželi kojence za nohu a točili s ním pod vedením instruktorky.

Důležité je, pokud se matka rozhodne absolvovat nějaký kurz, aby z něj měla dobrý pocit a aby prospíval jejímu děťátku. Stejně tak důležitá je pro dítě potřeba stabilního, klidného prostředí s přiměřeným množstvím podnětů. Dítě potřebuje pravidelné každodenní rituály, potřebuje, aby bylo chováno určitým navyklým způsobem, velmi rychle rozezná, kdo ho zdvíhá. Časté předávání dětí a střídání prostředí způsobuje nestabilitu a nejasnost.

6 Batolecí období

Jde o období ohraničené od jednoho roku do tří let. Dítě vrůstá do rodinných vztahů, uvědomuje si svoji svébytnost, prosazuje svou vůli, přání a potřeby, uvědomuje si své postavení a jméno. (Matějček, 2005, s. 76)

V tomto věku již dítě samostatně chodí. Rozvoj chůze je pro dítě významným předělem na cestě k vlastní autonomii. Jsou děti, které venku v rámci separačního procesu maminkám utíkají, navzdory nebezpečí, které je může při takovém útěku potkat. Jde především o nastavování hranic, kam až může dítě zajít.

Děti začínají více chápat význam pravidel chování a roste jejich citlivost vůči těmto normám, vůči vlastnímu chování i s projevy lítosti, jak píše Vágnerová (2005). V tomto rozvoji je však nutná korekce ze strany rodičů, kteří mají klást na dítě přiměřené nároky, dávat mu zpětnou odezvu na nevhodnost chování. U dítěte, které překračuje pravidla nejasně stanovená a není mu dána zpětná vazba na jeho nežádoucí chování, vzrůstá riziko, že z něj vyroste bezohledný jedinec.

Jak popisují odborníci na vývojovou problematiku, významně se u batolat rozvíjí řeč i jemná motorika. Je proto důležité dát prostoru dítěti pro výtvarný projev a pro radost z tvořivé činnosti. Poskytnout dítěti podmínky pro vlastní tvoření. V kresbě se objevují kolem druhého roku již první kroužky a kola, na konci období dítě obvykle kreslí typického hlavonožce.

Je vhodné, aby maminka v průběhu dne dítěti zpívala a říkala říkanky, které pak rádo opakuje, četla mu z obrázkových knížek. Čtení dětem od útlého věku zlepšuje vzájemnou interakci, komunikaci, tvořivost, fantazii, slovní zásobu a podněcuje dítě v jeho budoucí čtenářství. Proto je již od nejtělejšího věku vhodné, aby bylo čtení zahrnuto do každodenní činnosti. V současnosti je široká nabídka kvalitních interaktivních knížek pro nejmenší děti, které zároveň mohou malí čtenáři dle své vlastní fantazie dotvářet.

6.1 rozvoj řeči

Vývoj řeči prochází fázemi od jednoduchých slabik po skládání vět. Řečový projev bývá někdy hůře srozumitelný pro ještě nepřesnou koordinaci hlasivek, polohy jazyka, rtů, zubů, jak upozorňuje Vágnerová (2005, s. 132). Objevují se neologismy typu „píchavka“ - vidlička. Některé děti mají opožděný vývoj řeči, přesto mohou sdělenému slovu rozumět. Pro matku je důležité nesrovnávat s jazykově vyspělejšími dětmi. Rozvoj řeči je ale třeba pěstovat, rozvíjet a věnovat čas dítěti při společné četbě vhodných obrázkových knížek. Jak bylo uvedeno výše.

Sleduje-li batole pohádky, mají být odpovídající věku, matka má znát obsah a limitovat čas strávený u sledování televize či DVD. Problém nastává, je-li televize doma puštěná prakticky po celý den, kojenci při ní spí a pěstují si tak návyk na celý život, kdy neodkážou v klidu bez zvuku televizního přijímače ani spát. Mnohdy pak sledují i pořady nevhodné, jež mají vliv na rozvoj sociálně patologických jevů, jak již bylo řadou výzkumů prokázáno.

Dle Piageta se v batolecím období rozvíjí symbolické myšlení. Objevuje se symbolická hra, která má značnou emotivní hodnotu, jako prostředek odreagování napětí. Této symbolické hry lze využít například u lékařských vyšetření a zákroků, kdy je vhodné provádět nácvik nejprve s hračkou. Také po nepříjemné a stresové situaci si dítě zpracovává celou záležitost formou hry se svými hračkami. Tento způsob odreagování a zpracovávání svých problémů řeší také předškoláci, připomíná Vágnerová (2005).

Probíhá učení nápodobou, jež umožňuje získat hotový vzorec chování. (Vágnerová, 2005, s. 130) Specifickou variantou nápodoby je identifikace se svými rodiči, obvykle stejného pohlaví.

6.2 udržování tělesné čistoty

Dítě se v batolecím období učí zvládat udržet tělesnou čistotu. I zde jsou značné rozdíly ve schopnostech. Některé děti jsou bez plen již v 18. měsíci, jiné nosí pleny ještě po třetím roce.

Aktivní spolupráce je možná teprve tehdy, když dítě dozraje a je schopno potřebu vyprázdnění si nejen uvědomit, ale také ji aktivně slovy sdělit.

Nácvik čistoty je možné provádět již do prvního roku, ale rozhodnutí, kdy se vyměšování do nočníku podaří, leží nakonec stejně na dítěti. Dítě, které vůbec nereaguje na známky vyprazdňování, nekomentuje, nedá najevo žádným způsobem potřebu vyměšování, není na nočník zralé.

Odborníci se shodují, že věkový průměr dvou let ke zvládnutí tělesné čistoty, je z hlediska vývoje optimální.

6.3 období vzdoru

Důležitým procesem v tomto období, který zároveň klade velký nárok na pečující rodiče, je období vzdoru. Vrcholí mezi druhým a třetím rokem, u některých dětí přetrvává i déle. Vzdorovitost popisují všichni autoři zabývající se vývojem dítěte. Není škodlivá, pokud nepřekračuje přijatelnou mez a netrvá nepřiměřeně dlouho, není tedy patologická, je-li výchovně zvladatelná. Jde o důležitý proces, kdy si dítě uvědomuje svoji svébytnost a prosazuje se. Jde o období charakterizované slovy typu: „já sám, já ne, já chci“. Stále častěji nastávají situace, které vedou k přetahování se o to, kdy půjde dítě spát, co bude jíst, až po hlasité dožadování se koupě různých věcí v obchodě. Tyto situace a nároky z nich vyplývající se postupně v nejtělejší věku mohou stávat něčím, co je třeba přetrpět, než to, co je pro nás zdrojem radosti a uspokojení.

U každého dítěte období vzdoru probíhá jinak. Jsou děti, u kterých období projde takřka nenápadně, ale jsou děti, které mají afektivní záchvat takřka denně. Projevy afektivního záchvatu se u každého dítěte liší. Dítě je schopné kopat kolem sebe, házet předměty, pobíhat a křičet. Dle Matějčka (1997), jde o projev nezrálé osobnosti, jež se nedokáže vyrovnat se změnami a nároky situace.

Záchvatům je vhodné předcházet vyhýbáním se rizikovým situacím, a když už k nim dojde, doporučuje se dítě za nezvládnuté emoce netrestat, ale ukázat, že spolu situaci zvládneme.

Nechat záchvat odeznít, převést pozornost rychle jinam, sami odejdeme, netrestáme, ale sdělíme, že se dítě chovalo ošklivě. K řešení afektivního záchvatu se doporučuje metoda pevného objetí, ve smyslu: „*Vykřič se, budu tě tak dlouho pevně držet, až ti bude lépe.*“ (Prekopová, 2000, s. 137)

6.3.1 stravování batolete v období vzdoru a negativismu

Důležitá je pravidelná, zdravá a vyvážená strava, odpovídající věku dítěte. Po půl roce života i plně kojené děti přecházejí na pevnou stravu. Dnešní maminky mají nepřeborné množství produktů, z nichž mohou vybírat a mohou si zvolit vlastní přípravu z vlastní zeleniny a surovin či kupované lahvičky.

Mnohdy se jídelníček v období vzdoru zvrhne v mocenský boj dítěte v podobě odmítání jídla, kdy každé sousto je nakonec rodiči oslavováno jako úspěch. Zde se projevuje bezradnost rodičů, nechce-li jejich potomek jíst, odmítá-li jídlo, je-li dítě extrémně vybíravé. Vždy je třeba v těchto případech trvat na jídle, ale dělat i kompromisy, nabídnout případně jinou alternativu jídla, ale více nic. Na druhou stranu, dítě si obvykle nakonec vezme tolik, kolik potřebuje, byť to může být jen velmi malé množství jídla. Vhodné je podávat dítěti malé porce chutného jídla hezky upraveného a umožnit dítěti, aby jedlo samo. Opustit představu, že dítě jí s chutí, ve stravování dodržovat pravidelnost. Důležité je uvědomit si, že čím více se na jídle bude trvat a lpět, tím více bude jídlo či jiná věc odmítána.

6.4 terapie pevným objetím podle Prekopové

Autorkou terapie pevným objetím (dále TPO) je PhDr. Jiřina Prekopová. Metodu pevného objetí přejala od americké psycholožky M. Welchové, která Holding therapy vypracovala původně pro děti trpící autismem. Prekopová terapii dále rozpracovala a nyní se pod TPO rozumí celá filozofie, jejíž podstatou je šance pro dvě osoby, nejčastěji tedy matku a dítě, ale i oba rodiče, vyřešit citový konflikt s cílem vcítit se jeden do druhého, tedy dle Prekopové, obnovit lásku k sobě navzájem.

TPO je definována jako: „*Pomoc člověku v hluboké duševní krizi tak dlouho, dokud nevykřičí svou zlost a nevypláče smutek a dokud se nebude cítit volný a spokojený.*“

(Prekopová, 2000, s. 138) Konflikt končí usmířením, proměnou zlosti a smutku do bezvýhradné lásky ve smyslu: „Mám tě ráda, i když se vztekáš a zlobíš.“

V popředí stojí zájem sjednat vazbu k matce, aby se jí dítě přizpůsobilo a převzalo její ochranu. Ústřední roli v TPO hraje spiritualita. Prekopová také zdůrazňuje, že pevné objetí není výchovný prostředek, ale šance proměnit vztek ve smíření a lásku.

Hlavní cíle TPO:

- zvládnutí a pochopení konfliktu
- empatie
- kultivace agresivity

Odpor části veřejnosti proti metodě pevného objetí vyvolal v odborných kruzích spory. Lze soudit, že metoda pevného objetí, stejně jako jiné terapeutické metody, není účinná a aplikovatelná univerzálně. Ne každý je schopen metodu držení citlivě aplikovat, jelikož tato metoda vyžaduje schopnost empatie a citu, mnoho lidí citlivě reagovat a vnímat nedokáže.

6.5 vztahy k významným druhým osobám

Prohlubuje se vztah k otci, jak píše Vágnerová, otec se může chovat více selektivně v rámci pohlaví a tak podporuje rozvoj genderové identity pravděpodobně více než matky. Separace od matky je pro chlapce obtížnější, musí se identifikovat s otcem, zatímco holčičkám matka zůstává jako vzor. (Vágnerová, 2005, s. 149)

Na významu nabývá vztah se sourozenci, starší sourozenec je zdrojem nápodoby, ale také rivality či zábavy a spolupráce při pozdější společné hře. S příchodem mladšího sourozence se batole musí vyrovnávat se ztrátou výsadního postavení v rodině. Tato situace klade také větší nároky na nové soužití, na citlivé reagování a projevy žárlivosti vůči narozenému miminku. V tomto období se také mohou objevit regrese se snahou získat si pozornost, u některých dětí i zadrhávání v řeči.

Potřeba dítěte setkávat se s vrstevníky je v tomto období již větší, převládá sice paralelní hra, ale mohou vznikat již první přátelství, při setkávání matek v sousedství na hřišti, na návštěvách a jiných aktivitách, často v rámci dnes již hojně rozšířené sítě mateřských center.

Mateřská centra umožňují dítěti zapojení v kolektivních hrách a maminkám slouží také k navázání kontaktů a společnému sdílení. Takovou zkušenost maminky předchozí generace nemohly využít. Mateřská centra jsou tedy vhodnou a dostupnou variantou pro první socializaci dítěte. Je-li dítě v kolektivu spokojené, mohou dnešní maminky využívat služeb soukromých miniškoliček a jesliček. Na dopoledne, kdy maminka může buď nastoupit na zkrácený úvazek do práce, nebo slouží tato doba k regeneraci sil pečující osoby.

Většinou je ovšem dítě v tomto období ještě velmi závislé na matce a odloučení vyvolává prudké reakce. Příkladem mohou být mnohdy velmi dramatická vyšetření dítěte v rámci preventivní osmnáctiměsíční prohlídky. Dítě někdy bývá prakticky nevyšetřitelné, jak aktivně se za výrazného křiku brání. Jak upozorňuje Langmeier, v minulosti byla taková reakce dětí chápána jako rozmazlenost, v dnešním pohledu se jeví naopak jako zcela přirozená a nasvědčující tomu, že se dítě vyvíjí příznivě a že navázalo pevný citový vztah k matce. (Langmeier, 2006, s. 80)

Konec batolecího období je ohraničen třetím rokem života dítěte. Jde o předěl, kdy končí rané dětství a dítě vstupuje do předškolního věku.

7 Důležité výchovné aspekty v rané fázi vývoje dítěte

Langmeier píše, že v interakci s batoletem jsou ze strany dospělého důležité jiné aspekty, než tomu bylo v předchozí generaci. Rozhodující je, zda matka dokáže dostatečně citlivě reagovat na vývojové nové potřeby zralejšího dítěte, na jeho potřebu autonomie v rámci jasně stanovených pravidel. Jak dále uvádí Langmeier, jako optimální se jeví strukturující, ale nikoliv direktivní přístup k dítěti, jak tomu bylo dříve. Nedoporučuje se tedy již trestající striktní přístup vedoucí spíše k zlosti, odmítání a celkové emoční izolovanosti dítěte. Celkový výchovný přístup je ovlivněn a záleží na individualitě každého z aktérů výchovného procesu. (2006, s. 83)

Řada sociologů zmiňuje, že se rodičovství mění v soutěž. Snaha mít vše perfektní a konzumní přístup vedoucí k tomu, že se kupují zážitky se snahou prožít a zprostředkovat dítěti i sobě něco výjimečného. Takový přístup učí děti, že jim nebude stačit pouhá procházka v přírodě, učí je všechno dostat hned a na nic nečekat. Mnozí rodiče se tak proměnili v poskytovatele služeb a děti na jejich spotřebitele.

7.1 výchovné styly

Způsob výchovy souvisí se společenskohistorickými tradicemi a podmínkami. Zároveň se odvíjí od samotných osobností všech aktérů výchovného procesu. Základní moment ve způsobu výchovy však je emoční vztah k dítěti a ten souvisí s úctou k osobnosti a s optimistickým nebo naopak pesimistickým pohledem na osobnost. (Čáp, 1996, s. 161)

7.1.1 krajní dimenze výchovného přístupu:

Autoritativní výchovný přístup

V minulosti se více ve výchovném přístupu přiklánělo k výchově autoritativní, trestající, omezující, s minimální podporou rozvoje sebevědomí, s cílem stát v řadě a nevyčnívat. Autoritativní přístup nepřipouští žádné diskuze, důsledkem je častý křik a pláč.

Přístup přísně důsledný a méně vycházející vstříc potřebám dítěte vede k tomu, že se děti uzavírají rodičům, nesvěřují se a ze strachu před tresty se uchylují ke lhaní a výmluvám. Učí se neupřímnosti a strachu nebo se naopak z takových jedinců stávají nepřizpůsobiví a vzdorující rebelové.

Liberální výchovný přístup

„Kdo si nenavykne podřizovat svou vůli rozumu druhých, dokud je mlád, sotva poslechne svůj rozum, až dospěje.“ (Locke, 1984, s. 96)

Dnes se objevuje stále častěji volný styl výchovy, kdy děti nerespektují rodiče, ti jim nepředávají pravidla slušného chování, děti se dožadují neustálé pozornosti, jsou bezohledné a ukřičené. Jak upozorňuje Prekopová, dát dítěti co chce, a umožnit mu dělat co chce, dává dítěti více svobody, než může samo unést. Dítě se nenaučí přizpůsobovat okolí a brát ohled na druhé, pomáhat. Má-li dítě všechno a vše dostane, jak uvádí Pelikán, vytváří se komplex všemohoucnosti, což brání jedinci v tom, aby pochopil hranice a meze svého počínání, aby si uvědomil své možnosti, ale i limity. (2007,b, s. 46)

Prekopová ukazuje na nárůst hyperaktivity, nezvladatelných dětí, „malých tyranů“, bezohledných egoistů, nepřizpůsobivých dětí z „maminčiných hotelů“, dětí zahlcených přemírou hraček, s nimiž si ale nehrají. Jde o způsob bezhraniční výchovy, kde vládne „malý dospělý“ a kde je rodič pouze vláčen svým potomkem. Prekopová používá termín malý tyran pro děti s projevy bezmezní agresivity, ale i děti chovající se odmítavě, obrácené do svého ostrovního světa, v němž také mohou vztahy ovládnout. Tyto děti jsou nešťastné, ve stálém neklidu a často osamělé. Mohou všechno brát, ale nemohou nic dávat. (2000, s. 12) Příčinu vidí v tom, že se dětem vše dovolí, bez překážek. Dítě zbavené možnosti instinktivně se podřídí silnějším v hierarchickém uspořádání se cítí bez tohoto silnějšího uspořádání bezbranné.

Tento styl výchovy vnímá Prekopová jako následek autoritativní výchovy, vůči níž se současné matky vymezily, ale již nedokázaly najít tu správnou míru rovnováhy mezi vlastní autoritou a tolerancí k dítěti. Matky zvyklé se přizpůsobovat se cele přizpůsobují dítěti bez ohledu na své potřeby a prožívání. Proto Prekopová nabádá k znovuzavedení pořádku, pravidel, ale i lásky v rodině.

7.1.2 výchovné řízení podle J. Čápa

Výchovné řízení je dáno kombinací požadavků a volnosti a má tyto čtyři základní formy: silné, střední, slabé a rozporné výchovné řízení.

- *Silné výchovné řízení* se projevuje tím, že dospělý mnoho přikazuje a zakazuje, často užívá trestů. Nedává prostor pro samostatnost a iniciativu. Dítě trpí strachem z trestajících rodičů.
- *Slabé řízení* představuje absenci jakýchkoliv požadavků, nebo jsou nízké. Rodiče dítěti ve všem vyhoví a zahrnují ho dárky. Snaží se odstraňovat dítěti veškeré překážky.
- *Rozporné výchovné řízení* se projevuje značnou ambivalencí ve výchovném vedení dítěte a projevuje se tím, že nese znaky silného i slabého řízení. Rodič někdy nechává dítěti plnou volnost, jindy přísně trestá. Někdy může docházet k rozporu mezi otcem a matkou v řízení, kdy jeden z rodičů je přísný, druhý slabý.
- *Střední výchovné řízení*. Požadavky se kladou a kontrolují, ale v laskavé formě a v rozumné míře. (Čáp, 1996, s. 246)

7.2 výchovná doporučení směřující k demokratickému pojetí výchovy

„Neexistují žádná pravidla výchovy, existují jen návody, které můžeme modifikovat u každého dítěte.“ (Satirová, 2006)

Rodiče hledají radu, návod, jak postupovat při složitých krizových obdobích během výchovného a vývojového procesu. Je třeba však spíše posilovat sebedůvěru a intuici, návrat k empatii a přirozenosti.

Navzdory některým publikacím, jež zdůrazňují vzájemnou rovnost mezi rodičem a dítětem, kterého přijímají jako svého partnera v určitém raném období dítěte, nelze tyto zásady zcela uplatňovat. Z myšlenek J. Prekopové vyplývá, že dítě není v tomto věku vývojově zralé, proto musí být rodič ten, který bude vést, určovat řád a pravidla a dítě se za empatického přístupu rodiče musí v hierarchii rodiny tomuto jednoduchému principu podříditi.

Dospělý rodič musí unést i to, že se na něj dítě při nastavování hranic zlobí. Rodiče chtějí, aby byli s dítětem pořád v harmonii, aby dítě spolupracovalo na jejich výchově, a dělají z něj dospělého. Dítě se nemůže cítit bezpečně, když je jeho chránce slabší než ono samo. Partnerský přístup je vhodnější až spíše pro předškolní a vyšší věk dítěte. Pro mnohé nejisté rodiče, hledající vhodný přístup k dítěti, mohou být různé publikace značně matoucí a paradoxně mohou výchovná úskalí ještě více prohloubit.

- Pro batolata, jak zdůrazňuje Prekopová, je srozumitelný jednoduchý dodržovaný řád, na který se dítě může spolehnout.
- Dbát ve výchově na pravidla společenského chování. Chovat se slušně k ostatním. Každá matka chce vychovat ze svého dítěte slušného člověka, k tomu je ovšem třeba jít vlastním příkladem v první řadě.
- *„Stejně jako cit, musí být pěstována i vůle.“ (Masaryk, 1990, s. 72) Klást přiměřené nároky na dítě, nikoli žádné, jak se tomu mnohdy děje. Ve smyslu: „Raději málo žádat, ale splnit.“ (Masaryk, 1990, s. 76)*
- Umět děti zaměstnat činnostmi a aktivitou přiměřenou věku.
- Vše s mírou, platí, že čím více se rodič snaží o ideál, tím více se mu vzdaluje.
- Najít přiměřenou míru v tom, jak být opatrný, nezahlcovat dítě přemírou pomůcek, odmítat přebujelý konzum, jenž na děti a jejich rodiče útočí od chvíle, kdy se jim potomek narodí.
- Pokusit se dívat na problémy a věci, také s odstupem a nadhledem.
- Kupovat dětem hračky s rozvahou a umírněně, jelikož děti, které jsou zahlceny hračkami, si s nimi nakonec vůbec nehrají. Děti si zvyknou hračky dostávat, rozbalit a odhodit. Učí se tak konzumnímu přístupu k životu.
- Naslouchat instinktům, spoléhat se na svoji intuici.
- Být s dětmi, ale nechat je být.
- Naslouchat svým potřebám a pocitům. Jak poukazuje Prekopová, dítě má své potřeby, ale i rodič má své potřeby. Dítě musí vědět, že i maminka si může chvíli odpočinout, něco si přečíst a že si v tu dobu bude hrát samo. Pokud nedáme dítěti najevo, že jako rodič mám také nějaká práva, nikoli pouze povinnosti, naučí ho to bezohlednosti. Matka musí dát najevo dítěti hranice, co je pro ni ještě únosné, co už ne, co je pro ni nepříjemné, co ji bolí, co trápí. Jde o to, umět a dovolit si pojmenovat co právě cítíme.

- Snaha některých rodičů vybudovat potomkovi tak bezpečné hnízdo, kde neuslyší výtku, zvýšený hlas, všechny potřeby a přání jsou hned vyslyšeny, vychová nepřizpůsobivého jedince, který nebude připraven na kolektiv. Dítě musí mít zkušenost, že vše nepříjemné, lze překonat, vědět, že je milováno a současně být postupně schopno vyrovnat se s frustrací a s lidskou nedokonalostí.

Základem demokratické výchovy, která asi nejvíce naplňuje vhodný přístup k dítěti, je shodně s Prekopovou, navázat na tradici řádu, poslušnosti, ale ne bezmezná, obyčejné slušnosti, a schopnosti podřídit se autoritě, ale ne bezmezná, za udržení lásky a empatie. Nepropadnout do bezbřehé lásky, ale ani do bezduchého pořádku a pravidel.

7.3 odměny a tresty ve výchově v rané fázi vývoje dítěte

Autoritu ve výchově Matějček definuje jako vzájemný vztah, v němž jeden poskytuje druhému ochranu, oporu, vedení, přičemž ten druhý tuto ochranu, oporu a vedení přijímá a nabývá tak pocitu životní jistoty. Důležité je nenechat se zaskočit módní výchovnou ideologií, ale jednat a spoléhat se na vlastní intuici.

„Trest špatné chování jen zastavuje, ale sám o sobě nic dobrého nebuduje, dobré chování se v dítěti podněcuje a posiluje tehdy, když je svým pedagogickým uměním navodíme a pak mu za ně dáme odměnu ve formě svého ocenění, uznání, potvrzení jeho identity. To ovšem předpokládá, že po předchozím provinění byl vztah mezi dítětem a vychovatelem opět obnoven a že pocit viny byl z dítěte sňat. A to se děje odpuštěním! Proto má odpuštění takovou výchovnou moc – mnohem větší než trest sám, ba vlastně teprve v odpuštění je trest výchovně zhodnocen.“ (Matějček, 2000, s. 26)

7.3.1 tresty

„Trestání zdá se mi vždycky jako trest nad sebou, bít dítě znamená vlastně bít sebe a kdo toho necítí, nemá práva trestat. Trest je málokdy láska, většinou mstivost, okamžitá zlost, a proto působí opak toho, co trestající chce, totiž nenávisť, strach a zlobu. Trest je jed. Medicina někdy dává jed, ale jak ohromná odpovědnost předeepsat jed!“ (Masaryk, 1990, s. 78)

Tresty jsou ve výchově za jistých podmínek nutné a mohou působit pozitivně, jak píše Langmeier, trest pomáhá potlačit nežádoucí chování, ale může vyvolat strach, úzkost, vyhýbání a narušení dobrého vztahu dítěte k rodiči. Přísné, hrubé a časté trestání je vysloveně nežádoucí a výchovně zcela chybné. Některé děti lze vychovávat prakticky bez trestů, jiné na domluvu nereagují. (2006, s. 264)

Nejlépe je snažit se co nejvíce předcházet samotnému zlobení tím, že:

- rodiče znesnadní přístup do míst, kam nechťejí, aby jim dítě chodilo
- zabaví a vhodným způsobem zaměstnají svého potomka, namísto zbytečného omezování a lamentování (časté při jízdě hromadnou dopravou, v čekárně apod.)
- odvrátí pozornost dítěte
- vyhýbají se problematickým místům a situacím

Zásady při vymezení hranic

Sdělení hranic má čtyři hlavní roviny: zvolené slovo, tón hlasu, řeč těla, emoce.

- Vymezení hranic musí být vždy uzpůsobeno věku dítěte. Používat krátká, jasná a srozumitelná sdělení. („Ne, to bolí, to se nesmí dělat, ne.“) Citlivá matka přibližuje dítěti svět v takové podobě, která je pro něj přijatelná.
- Kontraproduktivní je v tomto věku složité vysvětlování a obhajování, jelikož do určité fáze vývoje věku dítěte není domluva vždy možná.
- U kojenců tělesný trest vylučujeme, pouze možno lehké plácnutí přes ručičku u zvláště nevhodného chování se slovním doprovodem, typu: „To ne, ty ty ty, to nesmíš.“
- Lepší dítě vzít a odnést, než ho zbytečně okřikovat, jak lze být někdy svědky.
- Dítě při trestu musí vědět, za co trest přichází a dojít k usmíření. Dítě přirozeně nechce být s rodiči v konfliktu, patrná je okamžitá snaha plačícího dítěte o usmíření s rodičem.

Nejběžnější formy trestů v tomto věkovém období:

- okřiknutí
- pokárání
- důrazné napomenutí
- tresty tělesné

Tělesné tresty

„Bítí co nejméně, vyvolává odpor, ponížení a zlomení ducha přísnou výchovou. Je těžké povznést bázlivé, zbabělé nízké duše a ponížené mysli. Otrocká kázeň vytváří otrockou povahu.“ (Locke, 1984, s. 103)

Vlivem současných legislativních návrhů a celospolečenské debatě nad fyzickými tresty se dostává do povědomí rodičů určitá výjimečnost opatření, tedy, že již fyzické trestání nebude běžným výchovným prostředkem.

Výchovná tradice v naší kultuře hluboce zakořeněná je plácnutí po zadku. Názory na tento způsob trestu se velmi různí, nicméně výchovné plácnutí po zadku či po ručičce při velmi nevhodném chování u nejmenších dětí může mít okamžitý a nejúčinnější efekt. Nelze však používat vždy. Fyzické tresty po pátém roce jsou velmi sporné a ve školním věku již vyloženě škodlivé pro rozvoj osobnosti dítěte, zejména pro jeho sebeúctu a sebevědomí.

7.3.2 odměny

„Ne trestat, to je pochybeno, ale odměnit, to spíše vede k cíli. Každý člověk potřebuje povzbuzujícího souhlasu lidí jiných. Proto po jednom trestu dvě pochvaly.“ (Masaryk, 1990, s. 103)

Odměny posilují vhodné chování. Důležité je podporovat i ve chvílích, když se dítěti něco nepodařilo, pochválit za snahu a povzbudit s tím, že to zkusíme příště.

Dle Kopřivy není vhodné zvykat dítě na pochvaly, ale na komunikační dovednosti jako je ocenění a zpětná vazba, jež vyjadřují partnerský a rovnocenný vztah. (2008, s. 170)

Rodiče mohou nadměrným užíváním pochval vytvořit závislost dítěte na odměnách, kdy je třeba jejich dávky zvyšovat, aby přinesly kýžený efekt. Dítě se může stát závislé na hodnocení druhých. Pochvala se stává cílem, samotná činnost je druhořadá.

„Je potřeba vytvořit takové podmínky, aby děti mohly prožívat přirozené pozitivní důsledky své činnosti a svého chování. Protože odměny jsou náhražkou smysluplnosti. Dítě se odmění samotnou radostí při aktivitě, když vidí, k čemu byla jejich aktivita dobrá.“ (Kopřiva, 2008, s. 163)

Od nejtělejšího věku je podpora a povzbuzení dítěte velmi důležité, je třeba si všimnout pozitivních věcí a umět vyjádřit ocenění. Přičemž se doporučuje zaměřit se na činnosti, nehodnotit osobnost a vlastnosti dítěte, protože to vede k nálepkování.

8 Vztah matky a dítěte, citová vazba

„Kvalita citové vazby matky a dítěte bude určovat míru vnitřní stability, která ovlivní intenzitu a trvalost jakéhokoliv dalšího vztahu.“ (Vágnerová, 2005, s. 108)

S pojmem citová vazba přišel poprvé anglický psychoanalytik J. Bowlby, který svým konceptem přimknutí (attachment) mateřské osoby k dítěti ovlivnil významně postoj k vnímání mateřství. Zdůraznil pudové jednání, na jehož základě se vazba utváří. Attachment je vytvářen v prvních sedmi měsících života dítěte.

Na Bowlbyho práci navázala M. Ainsworthová, která se při zkoumání primárních objektivních vztahů dětí, pokusila zhodnotit kvalitu vztahu dítěte k matce v jejích dnes již klasických a často citovaných pokusech, Strange Situation test, kdy byly děti vystaveny krátké separaci v neznámém prostředí a děti se lišily svým chováním po návratu matky. Na základně těchto reakcí, bylo možné rozlišit děti v prvním roce života zhruba do čtyř skupin:

Děti s vazbou jistou protestovaly proti opuštění, po návratu ihned vyhledávaly její blízkost či s ní navazovaly kontakt. Matky byly hodnoceny jako citlivě reagující na signály dítěte.

Úzkostně vyhýbavá vazba se projevuje slabým úsilím o kontakt až vyhýbáním, děti jsou lhostejné k separaci, jejich vztah k matce se nerozvinul na úroveň obvyklé citové vazby a chovají se k ní pomalu jako k cizímu člověku. Matky byly hodnoceny jako málo citlivé s nápadnou tendencí odmítat tělesný kontakt a s nedostatkem výrazu emocí. Rodiče dětí s vyhýbavou vazbou jsou ve vztahu k dítěti jaksí více „funkčnější“, zejména co do krmení a hygieny, jak upozorňuje Koukolík. (2008)

Dle Winnicota, kterého cituje Šulová, je schopnost matek být v co nejtěsnějším kontaktu s miminkem různá, vyplývá ze schopnosti být pečovatelkou. Vyhýbavé děti jen porozuměly tomu, že si matka nepřeje, aby se jí přibližovaly fyzicky. Dle Winnicotta se odmítání projevuje hlubokou fyzickou averzí, která se projevuje nereagováním a odmítáním signálů kojence. (2005, s. 87)

Ambivalentní vztah se projevuje kombinací tendence k těsnému kontaktu s matkou a odmítavých projevů, které jsou nejčastěji reakcí na nedostatečný projev lásky ze strany matky. (Vágnerová, 2005, s. 113)

Později je připojena vazba Bowlbyho pokračovatelkou M. Mainovou o vazbu dezorganizovanou, dítě zde je vystaveno vyloženě patologickému vztahu, nezřídka již i týrání, děti si nejsou schopny hrát v separaci. Patří sem děti těžko zařaditelné do předchozích vazeb.

Ze studií Mainové vyplývá, že druh vazby vytvořené v prvním roce života dítěte přetrvává i v šesti letech, nemění se.

Jak píše Šulová, charakter vazby k matce, vyjádřený chováním, které je pro děti typické lze chápat jako jejich adaptaci na způsob, jakým s nimi matka zachází. Chování matky je pro její dítě určující, dítě její názor přejímá. (2005, s. 88)

K vytvoření bezpečné vazby je důležitá citlivost, vnímavost v přístupu k výchově, umět se vcítit do pocitů dítěte. Snazší je to pro rodiče, kteří vědí, čeho je dítě v jejich věku schopné. Vnímaví rodiče se řídí intuicí i znalostí.

Teorie citové vazby souvisí se schopností empatie matky, čím méně empatie od rodičů dítě dostává, tím více narůstá jeho pocit odcizení. Dítě se nenaučí prožívat pocity jednoty, spojení s druhým. Jde tedy o to, aby miminko zažilo pocit naprostého odevzdání a důvěry, bezpečí v mateřské náruči. Není-li tomu tak, naučí se a pochopí, že jeho nikdo tišit nehodlá, postupně tento stav přijme, naučí se své emoce potlačovat a přehlížet. Tento způsob prožívání může přetrvávat po celý život. V dospělosti nemusejí být tito lidé, kteří nejsou ve spojení s nejnítěžnějšími pocity, schopni pěstovat skutečně důvěrné a intimní vztahy.

Důležité je zmínit závěry mnoha autorů, že i přes počáteční nepříznivou vazbu, jde ještě o schopnost samotného jedince obstát, o jeho vlastní schopnost resilience a sílu vulnerability. Dítě si může také vytvořit pevnou vazbu a připoutání s otcem či jinou blízkou osobou než je matka, která svoji úlohu neplní.

9 Rozvoj altruismu a empatie

Vlastním příkladem učíme dítě altruismu a empatii. Jak zmiňuje Matějček, filozofie rodičů určuje, jakou cestou se bude vývoj osobnosti ubírat.

Altruistickým chováním je zde míněno například umět poskytnout druhému pomoc, těšit jej, udělat druhému nezištnou radost. Projevy altruistického chování lze pozorovat již v tomto věku, jde například o snahu utěšit plačící jiné dítě, podat mu hračku. Projevy empatie jsou v tomto období ale spíše ojedinělé. Dle Piageta, dítě vnímá svět pouze ze svého hlediska, typický egocentrismus a egoismus přetrvává až do předškolního věku. Sobectví ve vývoji batolete je přirozené. Přesto, jak se shodují mnozí odborníci, právě v nejtětlejším období života dítěte se rozhoduje o tom, zda bude základní životní nastavení člověka egoistické či altruistické.

Rozvíjení altruistického chování spočívá v důrazném upozorňování dítěte na to, že nesmí ubližovat druhým, ať již lidem či přírodě, a jaké má takové jednání pro okolí následky. Jde o to, naučit dítě, aby si uvědomilo, že co cítí, vidí či chce, může také prožívat druhý. Cíleně u něj pěstovat prosociální chování, které začíná půjčením hračky.

Není-li matka dostatečně citlivá k pocitům dítěte, jen těžko se dítě naučí rozumět pocitům druhých lidí, čímž se narušuje rozvoj empatie. Emoční porozumění je současně důležitou podmínkou pro sebeovládání člověka. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 82)

Důležitost naučit se poznávat a ovládat své prožitky je základem pozdějšího zdravého vývoje jedince, jeho spokojenosti ve vztazích i v životě obecně. Jedinci, jak upozorňuje Langmeier, kteří se nenaučili rozeznávat své pocity, je v období krizí budou pociťovat a vyjadřovat spíše různými tělesnými projevy v podobě psychosomatických onemocnění. (2006, s. 83)

EMPIRICKÁ ČÁST

10 Metodika výzkumu

Cíl výzkumné sondy:

Cílem zahrnutí dvou generací a konkrétně dyád matek a dcer je snaha analyzovat aktuální postoje, názory a prožívání mateřství a zjistit do jaké míry se od sebe navzájem odlišují či naopak shodují.

Výzkumný problém:

Jaký vliv má tradice ve výchově navzdory celospolečenským změnám?

Hypotéza:

Navzdory celospolečenským změnám budou dnešní matky dětí, v jejich rané fázi vývoje, napodobovat výchovné vzory svých matek.

Pro naplnění výše uvedeného cíle výzkumu byl zvolen kvalitativně-kvantitativní přístup. Kvantitativní přístup dle Pelikána, umožní zjistit míru těsnosti vazeb mezi určitými proměnnými, ale nemůže najít řešení pro jednotlivé případy. „*Kvalitativní analýza může jít hlouběji, může pronikat do mnoha dalších souvislostí, které při hrubém kvantitativním pojetí unikají, ale není sama o sobě schopna odhalit průkazně zákonitosti a obecné tendence.*“ (Pelikán, 2007, b, s. 34)

V průběhu šetření byla použita technika dotazníku, tedy explorativní metoda, jejíž hlavní předností je její dostupnost.

Zkoumat citové postoje a postoje k mateřství jakožto hluboce osobního prožitku metodou dotazníku může být předmětem jisté metodologické skepse. Na druhé straně ani z jiné metody, například z metody rozhovoru není jisté, zda by konverzační partnerky odpovídaly skutečně pravdivě a nikoliv dle aktuálního rozpoložení.

Dotazník je rozdělen na dvě části. První zjišťuje sociodemografická data, druhá část je členěna do osmi tématických segmentů za použití sady postojových otázek a zaměřena na tyto oblasti:

1. prožívání mateřství
2. zjišťování výše subjektivního stresu a nároků na matky
3. míra informací o mateřství
4. zapojení otce
5. výchovný přístup a vztah k dětem
6. aktivita, kroužky, zájmy
7. péče o dítě

Zjištění vazby matky k dítěti pomocí vlastní projektivní techniky – použita byla grafická metoda a to jako pomocná technika, která umožní upřesnit údaje, týkající se konkrétní zkoumané osobnosti. Podrobná prezentace této techniky je vymezena ve výsledcích výzkumu. Zmíněné oblasti byly následně přetransformovány do podoby 53 otázek pro matky a 62 otázek pro verzi určenou dcerám. Výše počtu otázek je určitou nevýhodou předkládaného dotazníku, přesto čas k jeho vyplnění nepřesahuje 20 minut.

Předkládaný dotazník obsahuje především baterie otázek uzavřených, ve kterých respondentky mohly vybírat z nabízených možností. Několik otázek má polouzavřenou možnost odpovědi, aby respondentky mohly svoji odpověď případně více specifikovat. Parametrické otázky zahrnovaly varianty odpovědi od plného souhlasu k jasnému nesouhlasu a také s možností odpovědi: spíše ano, spíše ne.

K větší uvolněnosti a otevřenosti respondentek byla participantkám výzkumu zaručena anonymita. K identifikaci jednotlivých dvojic bylo použito jimi zvolené heslo. Každá respondentka měla možnost zaslat svoji elektronickou adresu pro výsledky šetření, čehož využila více jak polovina respondentek, převážně z řad dcer.

K distribuci dotazníků, která probíhala od října 2010 do ledna 2011, bylo použito klasické a elektronické pošty a osobního předání vytištěného dotazníku či předání adresy webové verze dotazníku. Respondentky byly získávané využitím několika následujících strategií: sociální síť autorky, tedy na základě osobních kontaktů a kontaktů v rodině, dále byly osloveny náhodné respondentky v mateřském centru, na hřištích a dalších místech, kde se sdružují matky s dětmi a na webových stránkách K. Neubauerové - terapeutky a lektorky pevného objetí dle Prekopové. Využita byla také sociální síť respondentek, které předávaly dotazník dalším osobám metodou snow ball.

Vzhledem k cíli výzkumu byla zvolena forma stratifikovaného náhodného výběru respondentek. Záměrem bylo zahrnout do výzkumu ženy – matky z různých společenských tříd a různého věku.

Pro vlastní analýzu dat byla použita kombinace několika metodologických postupů: metoda komparace získaných odpovědí, metoda deduktivního přístupu, kdy po získání kvantitativních dat a jejich uvedení do grafů, bylo možné přehledněji postihnout rozdíly a souvislosti v odpovědích matek a dcer a vyvození z nich obecných závěrů. Pro zkoumané oblasti byla také vytvořena databáze, aby bylo možné studovat vztahy mezi zkoumanými proměnnými, za použití induktivní analýzy, při které se data z nasbíraného materiálu dala významově uspořádat, propojit a hledat mezi nimi spojitost.

Popis základního souboru

Základní soubor tvoří všechny matky dětí v rané fázi vývoje a jejich vlastní matky, tedy dnešní babičky. V této studii dotazník vyplnilo 40 dvojic. Ženy, které se staly matkami v 70. a 80. letech 20. století a jejich dcery, které jsou v současné době matkami dětí v rané fázi vývoje. Věkové rozpětí dcer bylo v době získání dat od 24 - 38 let, přičemž jejich věkový průměr byl 32,4 let. Věkový průměr matek prvorodiček byl 22,9 let.

V době sběru dat z celkového počtu čtyřiceti respondentek 8 žen pracovalo, z toho dvě na plný úvazek, tři na částečný, a zbylé tři respondentky si přivydělávají příležitostnou formou brigády či prací z domova.

11 Výsledky výzkumného šetření

Celkem bylo analyzováno 80 dotazníků od čtyřiceti dvojic. Ze skupiny dcer je 32 žen plně na rodičovské dovolené, dvě respondentky zároveň studují na vysoké škole v kombinované formě a v distanční formě.

Z uvedeného vyplývá, že čas strávený s dětmi v této fázi vývoje současné maminky plně zaměstnává a vzhledem k tomu, že převažují v souboru vysokoškolačky, nemají další potřebu využít čas strávený s dětmi ještě dalším rozšiřováním studia.

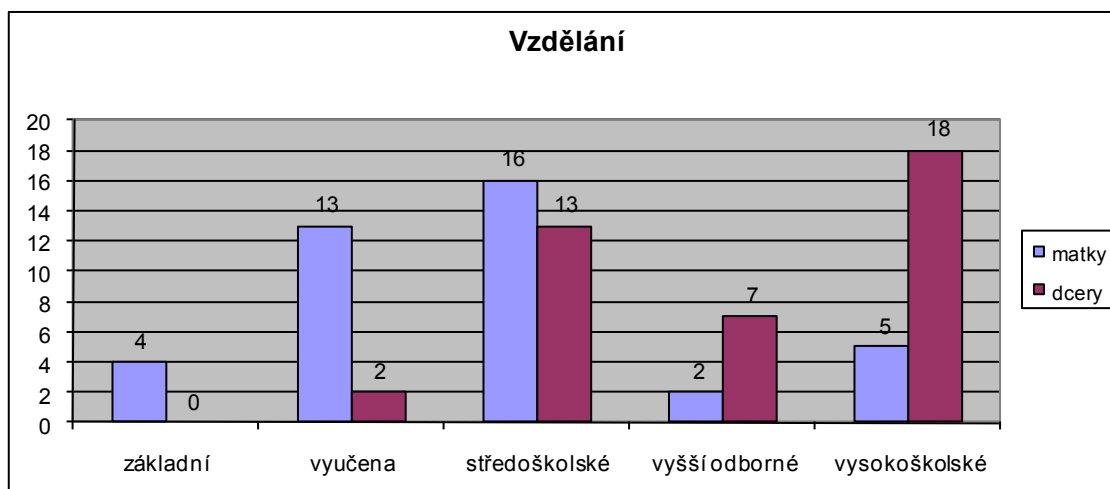
Služeb soukromých miniškolek, hlídacích agentur, jesliček či jiných placených forem hlídání dětí, využívají pravidelně pouze dvě maminky. Občasné placené hlídání volí z celkového souboru dcer tři ženy.

Ze souboru matek byly kromě čtyř žen všechny vdané, jedna žila v nesezdaném svazku a tři ženy svůj rodinný stav blíže nespecifikovaly. Ze skupiny dcer byly kromě dvou žen samoživitelek ve většině případů matky vdané, sedm žen žije s druhem a dvě respondentky nespecifikovaly svůj rodinný stav. Současný trend nesezdaných soužití zde není ve větší míře zastoupen.

Ve vzorku převládal model dvoudětné rodiny. Rodiny s jedním a se čtyřmi dětmi byly zastoupeny ve skupině matek shodně ve dvou případech. Rodiny se třemi dětmi celkem čtyřikrát.

11.1 sociodemografická data

Graf č. 1: Vzdělání respondentek

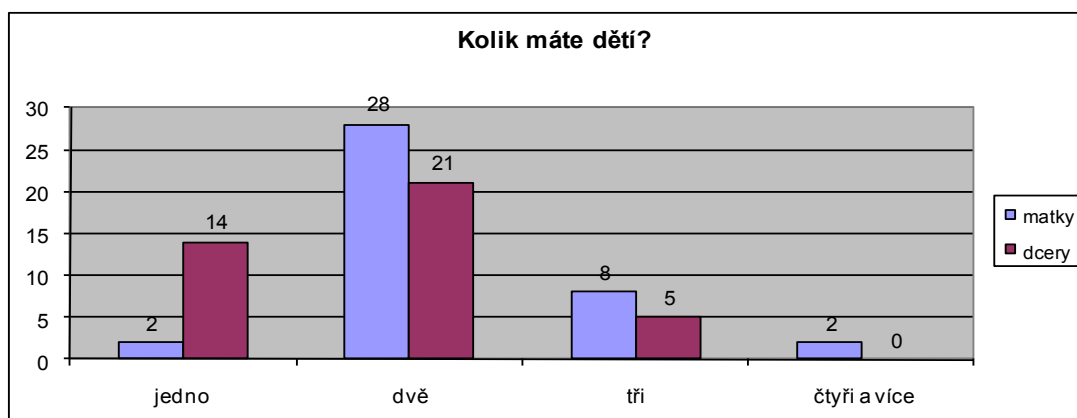
Graf ukazuje, jak se liší stupeň dosaženého vzdělání v souboru matek a dcer.

Z této studie vyplývá, že dcery mají vyšší vzdělání než jejich matky. Vysokoškolské vzdělání je v souboru dcer dokonce zastoupeno nejvíce. Pouze v jednom případě má matka vyšší vzdělání než dcera.

Potvrzuje se zde trend stále se zvyšující vzdělanosti a kvalifikační úrovně žen. Výsledky ukazují na rozšiřování terciálního vzdělávání a expanzi vysokého školství v České republice. Současné dcery mají nepoměrně větší šanci studovat vlivem otevírání se vzdělávacího systému.

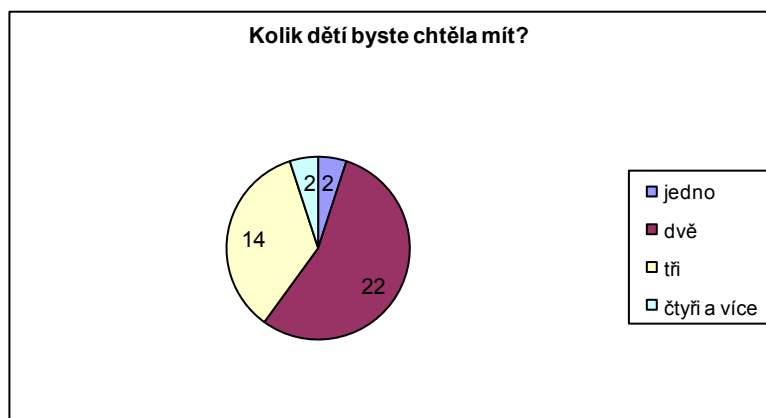
Doba strávená s dětmi v domácnosti umožňuje dnes doplňování vzdělání o univerzitní diplom či jiné rozšíření kvalifikace na poli vzdělávání. Tato možnost byla ve zkoumaném vzorku zastoupena pouze ve dvou případech.

V neposlední řadě i téměř desetiletý rozdíl v naplnění mateřství mohly ženy z řad dcer využít právě ke zvýšení své kvalifikace. Převaha vysokoškolsky vzdělaných žen ve zkoumaném vzorku vyplývá také zejména ze skutečnosti, že je bylo v rámci sociální sítě autorky snadné oslovit a že vysokoškolačky byly ochotné se výzkumu účastnit. V kontrastu se ženami s nízkým vzděláním, jež byly osloveny, ale účast ve výzkumu odmítly.

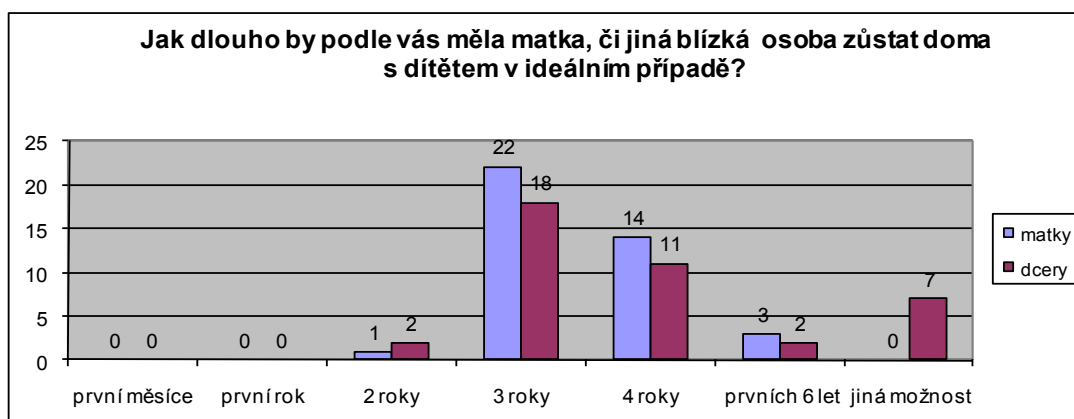
Graf č. 2: Počet dětí respondentek

Průměrný věk dětí dcer byl době sběru dat 3,3 roky. Dcery mají více jedno dítě než jejich matky, není to ovšem konečné číslo, jelikož mnohé z dcer si ještě druhé dítě stačí pořídit.

Graf č. 3: Preferovaný počet dětí

Tuto otázku vyplňovala pouze skupina dcer. Zde vyplývá jednoznačný ideál dvou dětí již několik generací v naší společnosti silně tradován. Třetina dcer si přeje mít tři děti. Otázkou je, zda bude jejich přání naplněno. Jelikož ze sociologických studií vyplývá, že většina populace preferuje vyšší počet dětí než je nakonec jejich skutečný počet.

Graf č. 4: Názory matek na délku výhradní mateřské péče

Obě skupiny respondentek se domnívají, že nejideálnější je zůstat s dítětem po dobu prvních tří let, rovněž 4 roky jsou u respondentek poměrně hojně zastoupeny. Z řad dcer jich 7 zvolilo volnou možnost odpovědi, ve které 4 z nich shodně zastávaly názor, že doba je individuální a záleží na vyzrálosti dítěte. Zbylá trojice žen svoji odpověď blíže nevysvětlila.

Matky byly nejvíce doma s dítětem dva a tři roky. Celkem 7 žen z řad matek bylo doma s dítětem rok a méně, 6 žen 4 roky a dalších 6 žen uvedlo 5 a více let. Některé připojily, že důvodem delší doby strávené s dětmi doma byly nemoci dětí.

Maminky si často nejsou jisté, kdy je vhodné poslat dítě mimo jejich výhradní péči. Nejlépe je se řídit možnostmi a vlastním citem, kdy maminka sama uzná, že dítě na vstup do kolektivu zralé. Klíčové je tedy odhadnutí správného momentu, kdy už dítě matku nepotřebuje naplno, což je dáno individuálním vývojem a osobností dítěte. Jsou děti, které dokážou již ve dvou letech bez problémů ustát několik hodin v kolektivu předškolního zařízení, jiné ještě ve třech letech velmi strádají bez blízké osoby. V těchto případech je nejlepší, pokud je to možné, dítě zvykat postupně, případně u velkých adaptačních problémů předškolní docházku ještě odložit.

Vnímání věku tří let jako důležité hranice celodenní péče o dítě, shodně s výzkumy u nás i na Slovensku, (Potančoková, 2009) je jistě posilováno současnou sociální politikou, psychologickými studii a je předáváno i generačně.

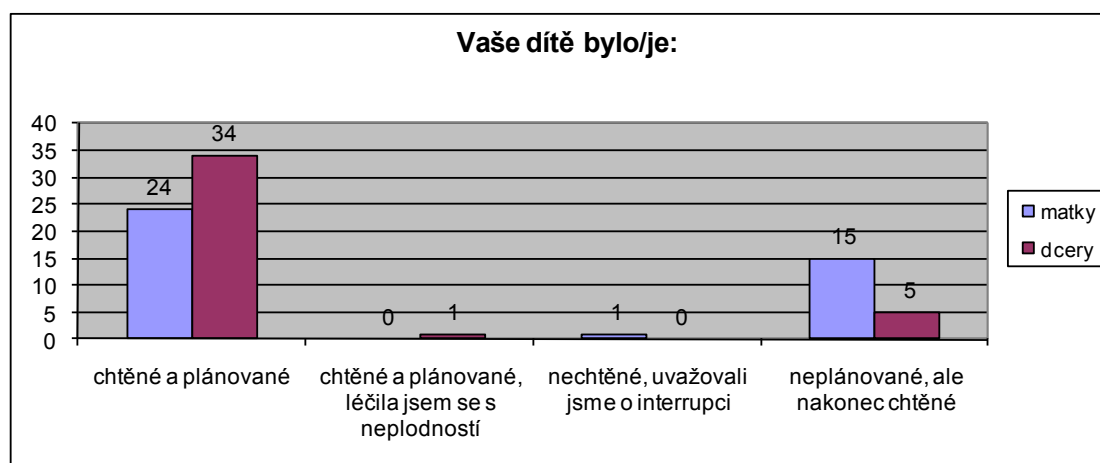
Je to trend, který má smysl udržet co nejdéle, jelikož je v evropském kontextu spíše ojedinělý a dá se očekávat, že bude postupně slábnout a přizpůsobovat se evropskému pojetí, kdy po několika prvních týdnech po porodu maminka odchází do zaměstnání a dítě je svěřeno nějaké formě jiné péče.

Zmíněný evropský trend, doufejme, zůstane zde stále ještě nepodpořen. Zatím ještě většina žen uznává potřebu být s dítětem první tři roky výhradně v domácí péči s potřebou zajistit mu tak citlivou individuální mateřskou péči a dlouhé kojení.

Jak píše Možný, matka zůstávající s dětmi i po mnoho let doma nemůže dostát kariéře muže ve stejné pozici a čas strávený s dětmi již nemůže profesně dohnat, přesto je to její volba a ve většině případů by svoji roli nezměnila. (2002, s. 206)

Mění se také možnosti dříve u nás nevídané, myšlenka, nejvíce praktikovaná ve Švédsku, která umožňuje rozložení péče o dítě na oba rodiče. Model péče, kdy je na rodičovské dovolené otec dítěte, zatímco matka chodí do práce, není ve zkoumaném vzorku zastoupen a celospolečensky je rovněž minoritní.

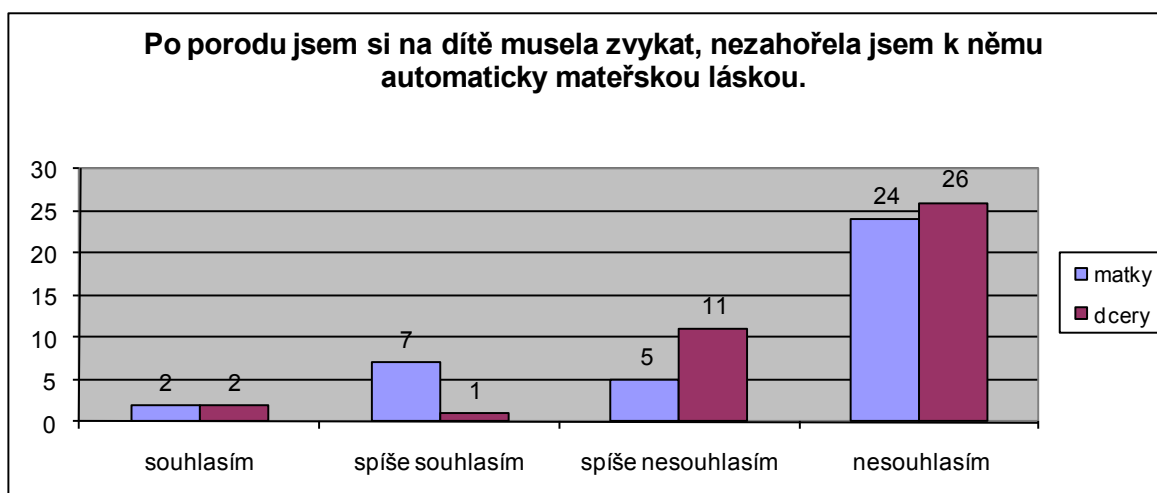
11.2 prožívání mateřství

Graf č. 5: Plánování rodičovství, přání mít dítě

Graf ukazuje, že se jedná o poměrně sourodý vzorek žen, jejichž děti jsou chtěné a plánované.

Pouze jedna respondentka z řad dcer se léčila s neplodností a jedna respondentka matka uvedla, že bylo její dítě nechtěné. Více neplánovaných, ale nakonec chtěných dětí v souboru matek logicky vyplývá z nemožnosti účinné regulace mateřství vlivem nedostatku hormonální antikoncepce. Současné rodičovství je již především věcí volby. Je ovlivněno širokou dostupností hormonální antikoncepce s možností cíleně plánovat rodičovství na dobu s větší ekonomickou soběstačností. To je velká změna oproti minulým generacím, které tuto možnost neměly. Ubývá nechtěných těhotenství a interrupcí, zároveň se ale, jak ukazují některá statistická čísla, snižuje porodnost a zvyšuje se věk prvorodiček. Za socialismu bylo pro české ženy mateřství téměř univerzální zkušeností a své děti rodily krátce po dosažení dospělosti, jak vyplývá i z tohoto šetření. Věková hranice pro první dítě se u dcer posunula skoro o deset let později. Nevýhodou je, že některé ženy stihnou mít dítě pouze jedno, některé ženy vzhledem ke svému věku nestihnou rodinu založit vůbec.

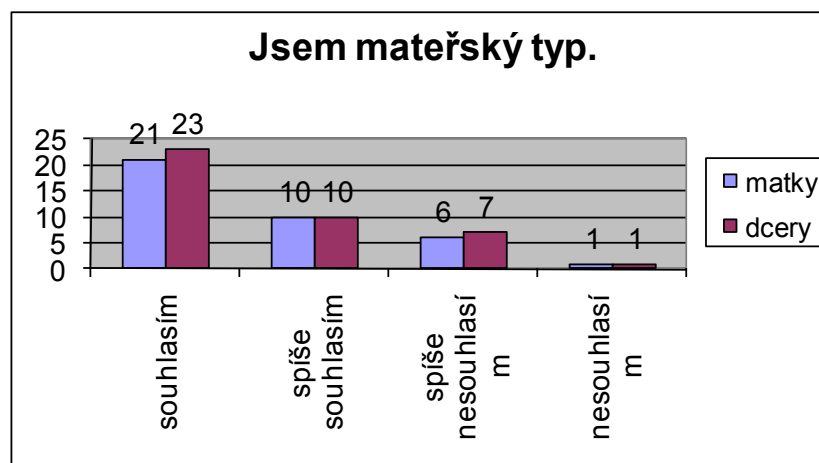

Graf č. 6: Prožívání mateřské lásky po porodu

Ve zkoumaném vzorku souhlasnou formu odpovědi připouští pouze 3 dcery a 9 matek. Zároveň všechny matky, které s výrokem souhlasily a dvě dcery, vykazovaly ještě další známky menší míry mateřskosti. Nejednalo se o shodné dvojice matka-dcera.

Vyšší počet souhlasných odpovědí matek lze přisoudit také větší nevyzrálosti a menší připravenosti na mateřství u dvacetiletých maminek než u maminek o deset let starších. Přesto i ty může tato nová životní zkušenost zaskočit.

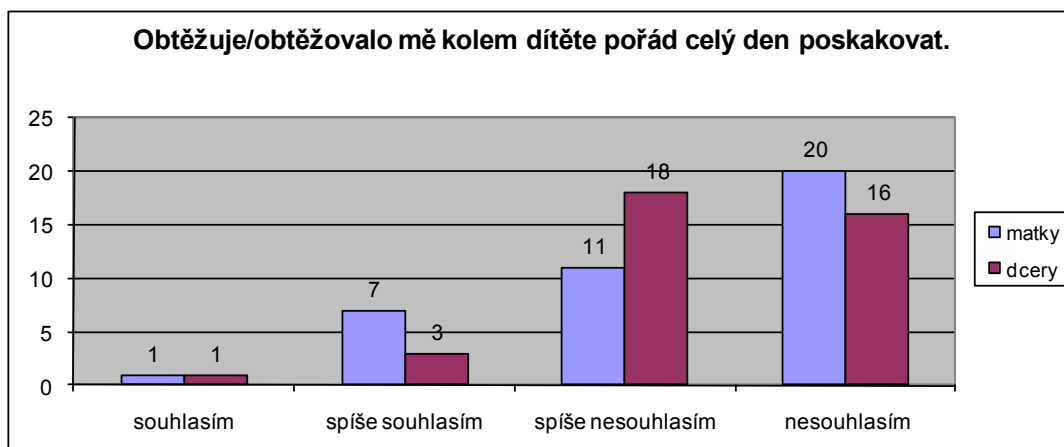
Mateřská láska není na povel a může se stát, že maminka po porodu necítí potřebnou lásku, která se rozvíjí až postupně. Prožívá-li rodička takové pocity, je třeba ji především podpořit, utěšit, uklidnit.

Graf č. 7: Vnímání vlastní mateřskosti

Většina respondentek se označuje za mateřské typy, pouze 7 respondentek z řad dcer a 6 matek se jako mateřské typy neoznačily. Všechny ženy, které s výrokem nesouhlasily, skutečně vykazovaly i další znaky svědčící o menší míře mateřskosti. (5 matek nezahořelo automaticky mateřskou láskou k dítěti, všechny se těšily, až dítě povyroste, 5 žen připouští, že je obtěžovala celodenní péče o dítě. Tři ženy uvádějí nadprůměrný pláč dítěte, jejich dítě také hledalo útěchu více u svého otce. Dvě ženy také udávají pouze občasné mazlení s dítětem, jedna žena uvedla, že má dítě nemazlivé. Z těchto žen pouze dvě konkrétní dvojice matka a dcera shodně připouštějí, že nejsou mateřské typy.

Míra mateřskosti a spokojenosti v této roli a také schopnosti poskytnout mateřskou lásku a péči, souvisí s pevnou vazbou a není stejná u všech žen. Ne všechny ženy jsou schopny, jak píše Šulová, přijímat přísavné tendence svých potomků.

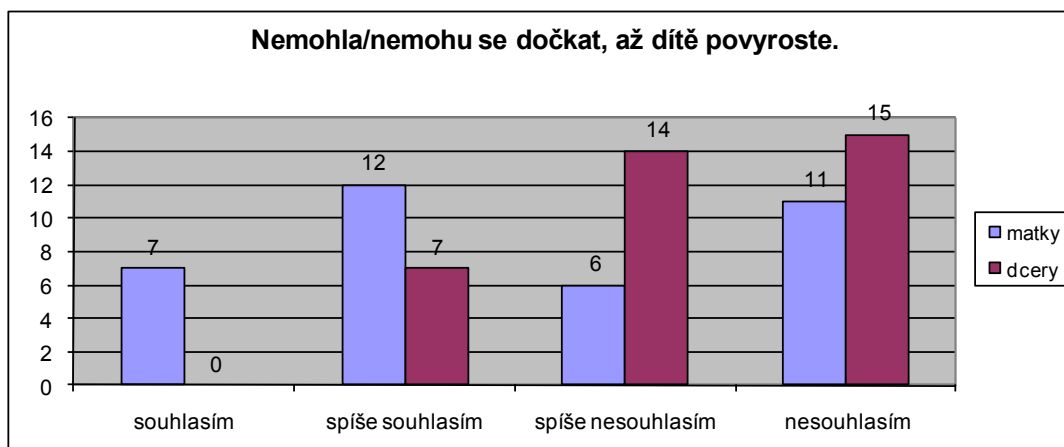

Graf č. 8: Vnímání celodenní péče o dítě

Tento výrok potvrzuje skupina čtyř dcer a osmi matek. Ostatní matky a dcery zmíněný výrok spíše popírají. Všechny čtyři dcery a pět matek, které s výrokem souhlasily, zároveň vykazují ještě další znaky svědčící pro menší míru vlastní mateřskosti. Neoznačily se za mateřské typy, dvě ženy si na dítě musely zpočátku zvykat a připouštějí jen občasné mazlení s dítětem, těší se/těšily se až dítě povyroste, nechávaly své děti vyplakat. Nejednalo se však o stejné dvojice matka-dcera.

Celodenní péče o malé dítě je poměrně vyčerpávající a klade na pečovatele značné nároky, ať již na trpělivost v péči, ochotu si s dítětem hrát, umět jej zabavit, řešit konflikty a každodenní starosti.

Z výsledku lze usuzovat, že matky ve zkoumaném souboru jsou ve své roli převážně spokojené a že jim celodenní pobyt s dítětem více dává, než bere.

Graf č. 9

Tuto otázku nejvíce potvrzovaly matky (19). Ze skupiny dcer výrok připustilo pouze 7 žen. Výrazně vyšší zastoupení souhlasných odpovědí matek souvisí patrně s již prožitou zkušeností, kdy s vyšším věkem dětí ženy mohly pocítit větší úlevu, méně péče. U skupiny dcer mohou hrát určitou roli i anticipační obavy, tedy jaké to bude, až dítě povyroste, až na něj nebudou mít takový vliv, obavy z neznámého a nového. Celkem 29 dcer a 17 matek s výrokem nesouhlasí. Ve vzorku je pouze jedna shodná dvojice matka-dcera, která s výrokem souhlasí.

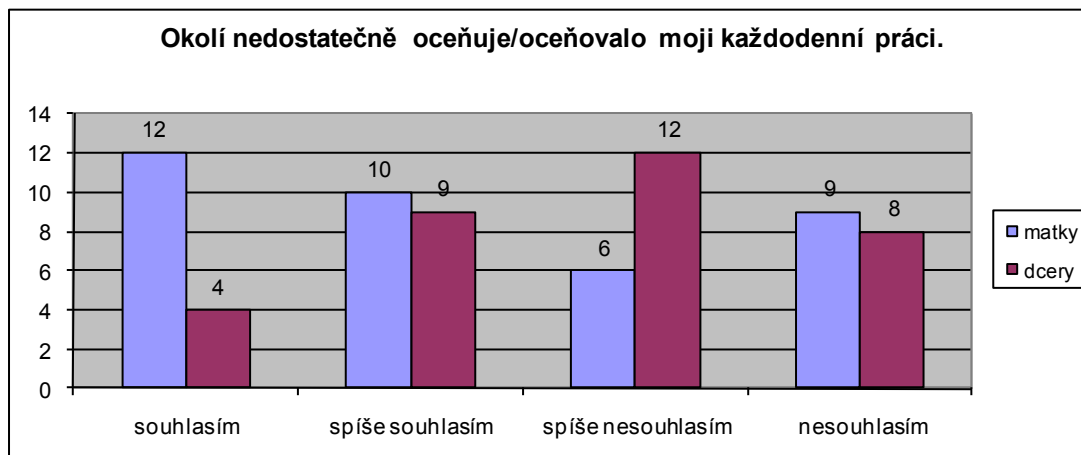
Z analýzy vyplývá, že z 19 -ti souhlasných odpovědí ze skupiny matek je 12 žen, které zároveň vykazují další známky svědčící pro menší míru mateřskosti: 7 z nich udává zároveň pouze občasnou či žádnou míru mazlení s dítětem v raném věku, 6 žen se označilo za nemateřské typy, 4 ženy zároveň zastávají názor, že je dítě vhodné nechat vyplakat, 2 ženy z této skupiny udávají nadprůměrně plačící dítě a 4 nezahořely po porodu k dítěti automaticky mateřskou láskou.

Ze skupiny dcer souhlasnou odpověď potvrdilo 7 žen, pouze jedna z nich vykazuje další známky menší míry mateřskosti a zároveň se shoduje se souhlasnou odpovědí své matky.

Na otázku č. 15: **Mateřství je pro mě zdroj radosti a uspokojení**, odpověděly kromě dvou matek a tří dcer všechny respondentky kladně. Většinově tedy ženy považují toto rané období jako zdroj radosti a uspokojení.

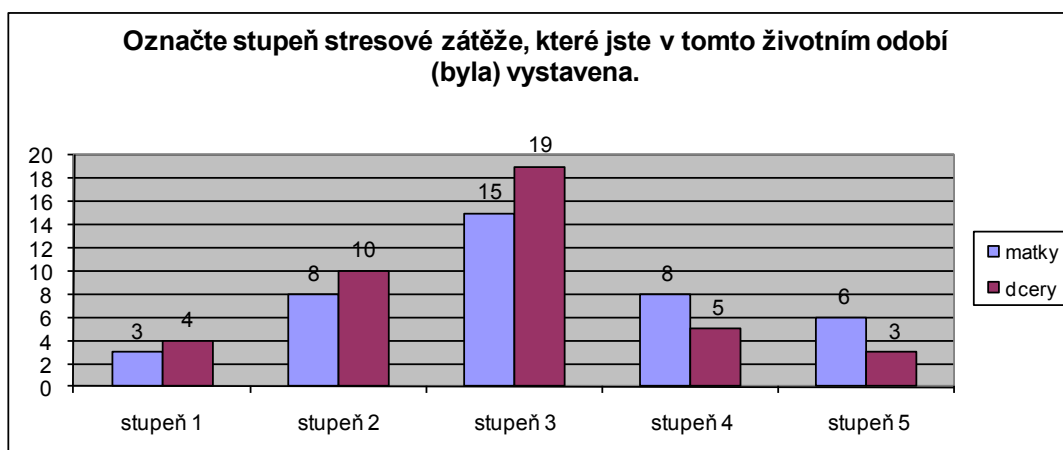

11.3 zjišťování výše subjektivního stresu a nároků na matky

Graf č. 10: Vnímání ocenění vlastní práce v péči o rodinu

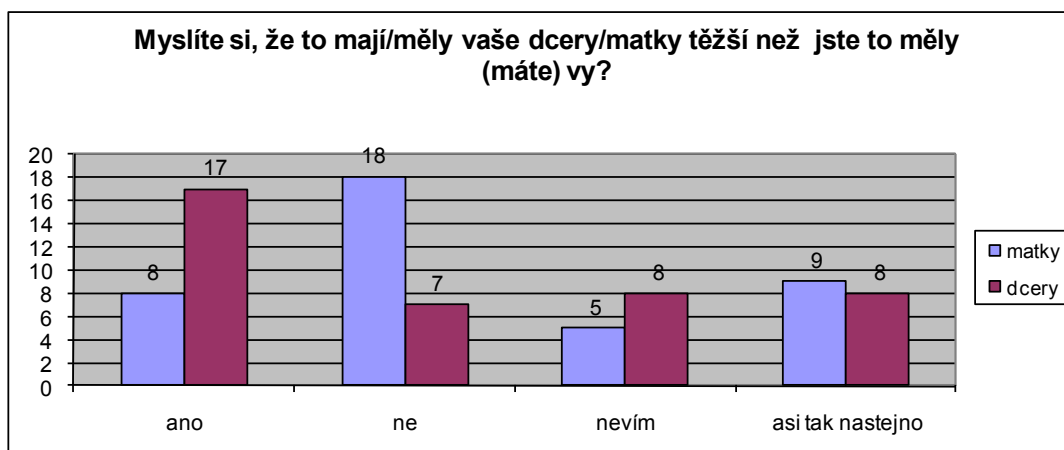
Z grafu je patrné, že s uvedeným výrokiem souhlasí více respondentek ze skupiny matek (22) oproti dcerám (13). Výsledek souvisí patrně s podstatně větším zapojením současných otců v péči a přístupu k malým dětem i v péči o domácnost. Jelikož současná společnost je více nakloněna ke stejným příležitostem a k rovnocenné dělbě domácí práce než tomu bylo v předchozích generacích. Přesto se mnohé maminky cítí stále zneuznané, protože domácí každodenní práce a péče o rodinu je stále ještě brána jako samozřejmý úkol ženy.

Graf č. 11: Vnímání stupně stresové zátěže

Zde převládá průměrný stupeň zátěže u matek i dcer, nejmenší stupeň zátěže, označen číslem jedna volilo více dcer, ačkoli právě ony jsou v samotném procesu výchovy a péče. Autorka očekávala, že respondentky z řad matek budou spíše volit lehčí stupeň zátěže než dcery, domnívala se, že vlivem let, jež od jejich období uplynuly, budou tuto životní fázi vnímat více s odstupem a lehčeji, což se však nepotvrdilo. Lze soudit, stejně jako u následující otázky, že to měly ženy v mnoha ohledech těžší než je tomu dnes, že dochází ke zjednodušení péče, vlivem široké dostupnosti například jednorázových plen, které dříve matky musely pracně přepírat, dále v dostupnosti velké nabídky již připravovaných pokrmů, až po velké možnosti různých aktivit.

Zároveň však v současné době sílí tlak na výkon žen, dobře vypadat, zůstat v kondici, aktivně se věnovat dětem, pečovat o domácnost a nezanedbávat manžela. To vše zvyšuje stres a je dobré si uvědomit, že v každé fázi života je člověk v některé roli lepší a v jiné slabší. Nestresovat se zbytečně (pseudo) nároky konzumní společnosti.

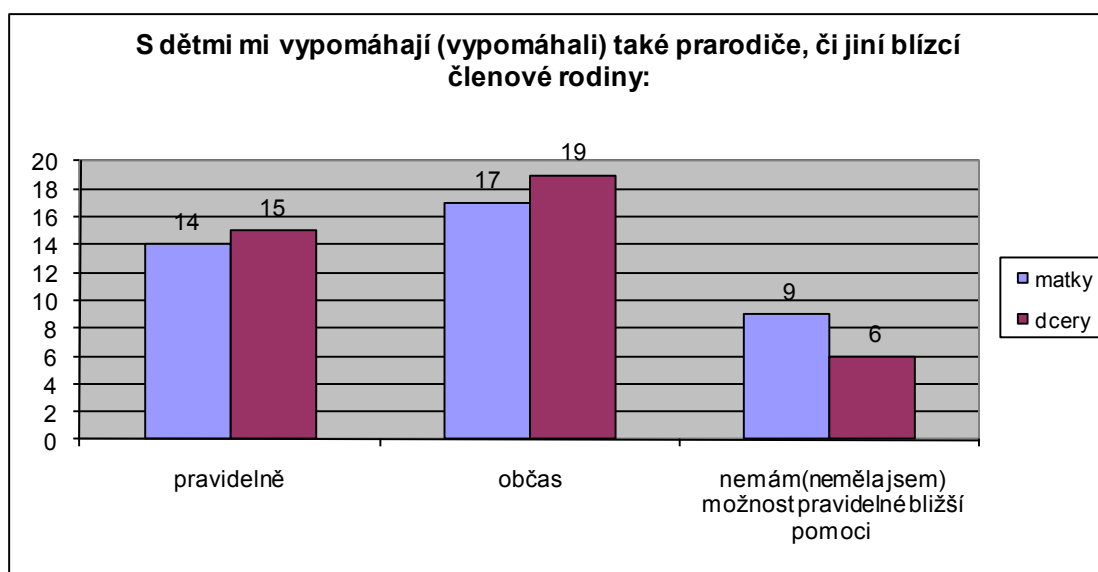

Graf č. 12: Hodnocení mezigenerační zátěže žen při péči o dítě v jeho raném věku

Graf ukazuje, že s výrokem souhlasí 17 respondentek ze souboru dcer a pouze 8 respondentek ze souboru matek. Téměř shodný počet žen z obou skupin (9 a 8) se přiklání k tomu, že je tomu tak nastejno.

Dá se říci, že v současnosti žijeme v relativním blahobytu, pediatriká péče je na vysoké úrovni, snadná dostupnost potravin, velký technologický pokrok, který domácí práci všemožně ulehčuje.

Zároveň ale, jak již bylo řečeno výše, současné matky čelí velkému společenskému tlaku dostat funkci perfektní matky a manželky. Stejně tak je se stále stoupajícími nároky výkonové společnosti vyvíjen tlak i na muže jako živitele rodiny. Strach o ztrátu zaměstnání, riziko, že neuživí rodinu, časté zatížení současné rodiny hypotékou, toto vše je nový trend, který minulá generace neznala. Tehdy se většinou na byt čekalo a nová rodina bydlela zpravidla z počátku v bytě u rodičů. Společné soužití mladé rodiny s rodiči bylo ovšem nezřídka zdrojem mnohých neshod.

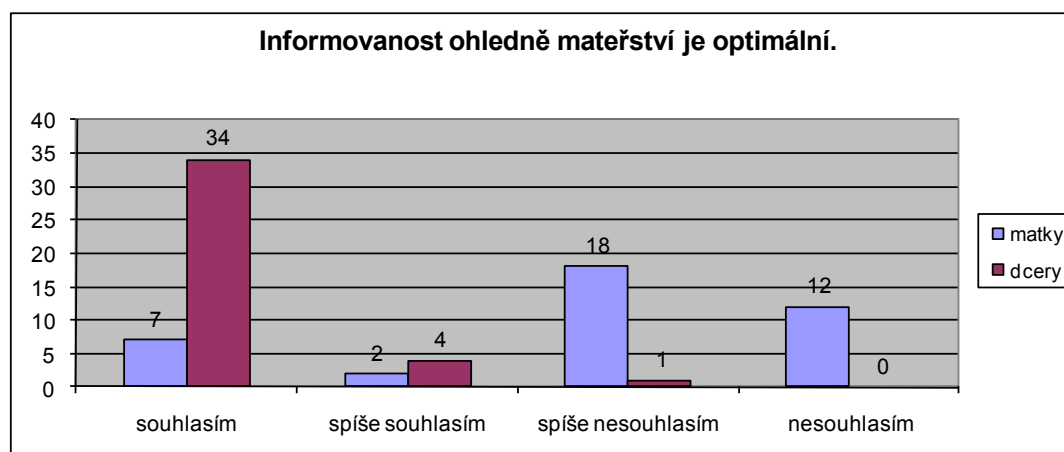
Graf č. 13: Spoluúčast ostatních členů rodiny v péči o dítě

Tento graf ukazuje poměrně vyrovnané možnosti hlídání, přičemž občasnou výpomoc připouští téměř polovina respondentek z obou skupin. Autorka předpokládala větší pravidelnou pomoc u matek, jelikož tehdejší rodičky žily v prvních letech převážně u rodičů, proto předpokládala i větší pomoc ze stran nejbližších příbuzných. V tomto zkoumaném vzorku se však zmíněná skutečnost neprokázala.

Pravidelnou výpomoc si mohou dovolit pouze ty rodiny, jejichž nejbližší příbuzní (prarodiče) jsou již v důchodovém věku, nebo žijí v sousedství mladé rodiny a navíc mají o tuto pomoc sami zájem. Mladé rodiny zakládají své domovy ve velkých městech častěji než v původních bydlištích a ztrácejí tak možnost pravidelné výpomoci.

Vztahy matek a dcer jsou důvěrnější a bližší ve srovnání s německými jak ukazuje Mezinárodní výzkum „Value of Children and Intergenerational Relationship in Six Cultures“, který probíhal v roce 2000 a v němž byly dotazovány tři generace žen. Jak vyplývá ze závěrů Možného zjistit rodinné vazby, české ženy kladou větší důraz na mezigenerační solidaritu, zatímco německé považují za větší hodnotu dosažení autonomie vlastní nukleární rodiny.

11.4 míra informací o mateřství

Graf č. 14: Informovanost žen o mateřství

Dle očekávání, dcery ve většině odpovědí s výrokem souhlasí a naopak skupina matek tento výrok spíše popírá. Výsledek je logický, vzhledem k informační explozi v posledních letech. S rozvojem internetu existují desítky diskusních fór, kde ovšem často jedna rada přebíjí tu předešlou.

S tímto novým fenoménem souvisela i otázka č. 21, směřující pouze ke skupině dcer: **Jsem zahlcena často protichůdnými informacemi, což mě až zúzkostňuje.**

Výše uvedený výrok však potvrdilo z celé skupiny pouze pět respondentek. Zdá se tedy, že matky ve zkoumaném vzorku si dokážou samy najít vlastní odstup a z velkého množství informací si převezmou pouze to, co skutečně potřebují vědět.

Je třeba se vyhnout zbytečnému stresu a obavám, co vše matka po přečtení různých publikací věnovaných výchově a péči o dítě dělá či dělala špatně. Informace přijímat, ale řídit se také vlastní intuicí a citem.

Následující otázka č. 22 byla položena také pouze skupině dcer: **Zúčastnila jste se nějakých předporodních kurzů, či seminářů o výchově?**

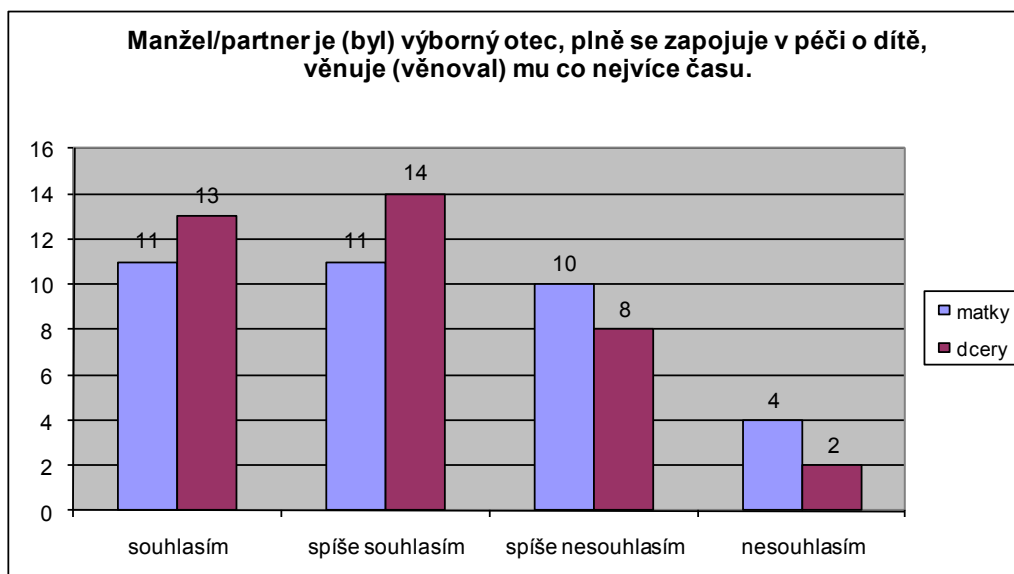
Více jak polovina žen (23) se nějaké formy předporodní přípravy či jiných kurzů pro rodiče zúčastnila. Smyslem kurzů je především zvýšit informovanost budoucích rodičů, příprava na porod, zmírnění obav, nácvik správného dýchání při porodních kontrakcích. Důležité je při velkém výběru předporodních kurzů zohlednit jejich kvalitu a cenu.

11.5 zapojení otce

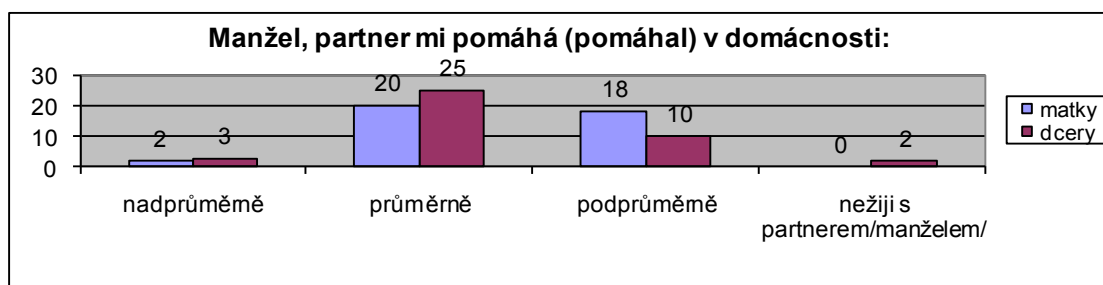
Graf č. 15: Přítomnost otce u porodu

Graf ukazuje dlouhodobý trend přítomnosti otce dítěte u porodu. Tuto zkušenost rodiče minulých generací neměli. Jde o zkušenost žádoucí, ale vždy musí být společnou dohodou a souhlasem obou partnerů, nemůže být podmíněna společenským tlakem.

Graf č. 16: Zapojení otce dítě ve výchově a péči

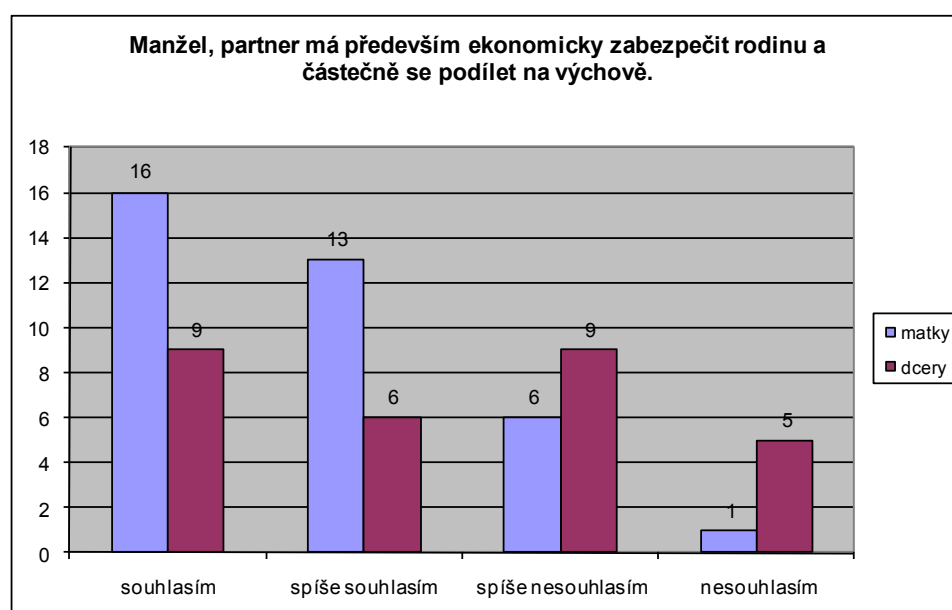
Více jak polovina respondentek, konkrétně 22 matek a 27 dcer s výrokem spíše souhlasí. K opačnému pólu odpovědi se přiklání 14 matek a 10 dcer. O něco větší míra souhlasu ve skupině dcer není překvapením, protože dnešní muži se učí milovat své děti již od prvních okamžiků, nezřídka si snaží vytvářet vztah k miminku ještě během těhotenství, jsou přítomni u porodu. Zapojují se více v péči o děťátko již od samého počátku. Rané otcovství se v současnosti stává vztahovým a dobrovolným aktem vůle. Otcovství se přibližuje mateřství fyzickou blízkostí, péčí a přímým vztahem. Dnešní otcové hrdě jezdí s kočárkem a pečují o miminko od prvních okamžiků.

Graf č. 17: Pomoc manžela v domácnosti

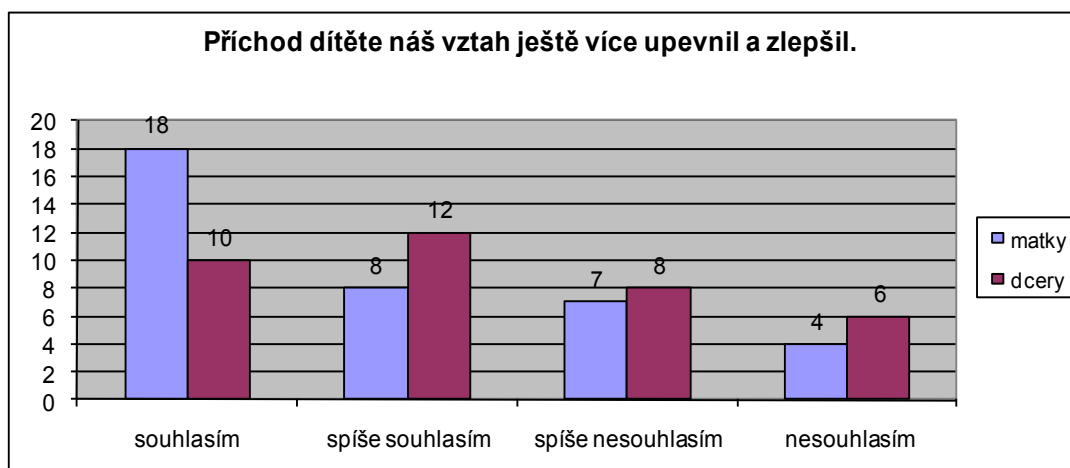
Průměrnou hodnotu uvádí polovina matek a větší polovina dcer. Naopak 18 matek zároveň hodnotí oproti 10 dcerám pomoc v domácnosti jako podprůměrnou. Výsledek odpovídá současnému pojetí rovnějšího podílu obou partnerů v péči o domácnost.

Přesto, je-li žena několik let na rodičovské dovolené, obvykle postupně převezme veškeré domácí práce. Dojde tedy k tradičnímu rozdělení rolí – otce živitele, matky pečovatelky a nabízí se otázka, zda se nastolení tohoto tradičního způsobu fungování domácností, převzetí veškeré domácí práce ženou, může zase změnit po jejím nástupu do pracovního procesu.

Graf č. 18

Dle očekávání autorky, s výrokem souhlasilo více matek (29) a 15 dcer. Dochází ke generačnímu posunu ve vnímání úlohy otce z té tradiční, především živitelské role, jež vnímá generace matek ještě ve větší míře souhlasně, než je tomu u generace dcer, kde je vidět větší odklon.

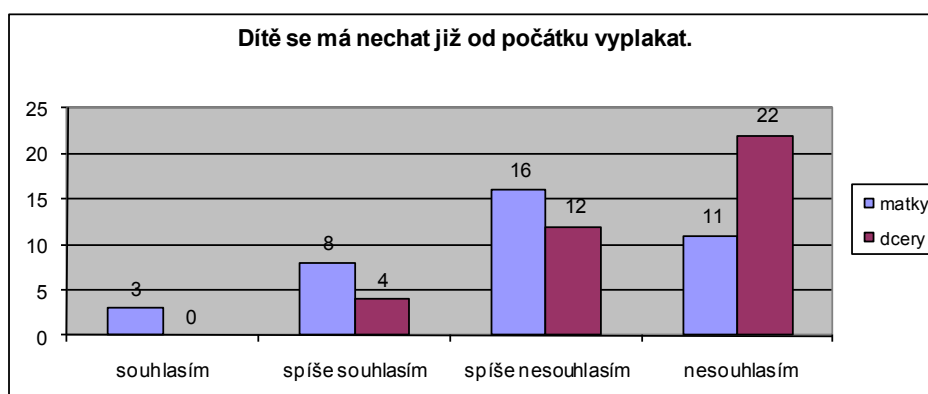

Graf č. 19: Vliv narození potomka na partnerský vztah

Na tento výrok odpovědělo celkem 26 dotázaných dcer a 29 matek. Souhlas s výrokem potvrdilo 18 matek a více než polovina dcer (22). Tento výsledek se u dcer může jevit nerozhodností, nemožností aktuálně posoudit, zda skutečně došlo ke zlepšení partnerského soužití či nikoliv. U matek by se dalo předpokládat, že již s dostupem let mohou posoudit, jaký vliv rané mateřství mělo na jejich partnerský vztah. Zdá se, že odpověděly převážně ty respondentky, které se domnívají, že narození dítěte mělo na jejich vztah vliv kladný a žádoucí.

Narození dítěte nemusí být posílením manželského soužití, ale naopak může být těžkou zkouškou vztahu, může vést k emocionální distanci, odcizení a rozčarování v partnerských vztazích, jak to dokládá vysoká míra rozvodovosti často právě ve fázi života rodiny malých dětí.

11.6 výchovný přístup

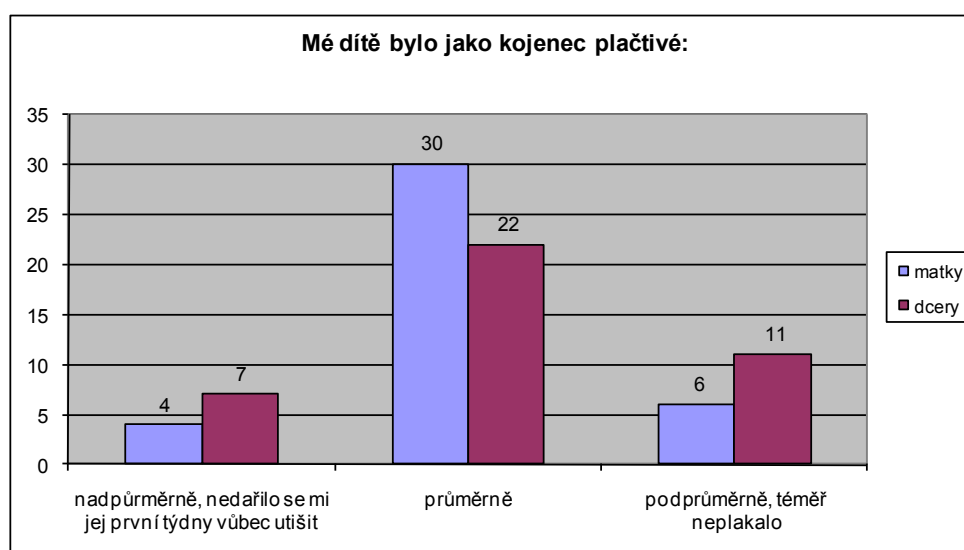

Graf č. 20: Názory žen na tišení pláče dítěte

Většina žen v tomto souboru s výrokem nesouhlasí. Pouze 11 matek a 4 dcery se přiklání k souhlasnému pólu odpovědi na uvedený výrok.

Výsledek lze interpretovat z několika hledisek. Matky v tomto vzorku se řídily více vlastní intuicí a děti tišily stejně nebo alespoň podobně jako dcery. Uvedený výrok je v dnešní době celospolečensky odmítán. Matky dávají svoji odpověď v kontextu současného pojetí a skrze mateřství svých dcer.

Graf č. 21: Hodnocení míry plačtivosti svého dítěte

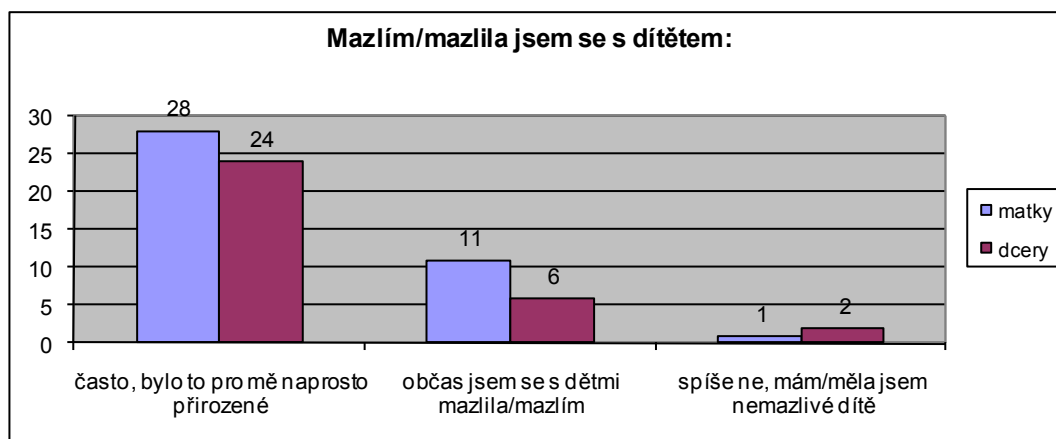
Graf ukazuje průměrné hodnocení, které je nejčastěji zastoupeno u obou skupin. Přesto u skupin dcer více zastoupeny jak póly nadprůměrně plačtivých dětí tak i opačný pól.

Ze skupiny dcer ohodnotily čtyři ženy své dítě jako nadprůměrně plačtivé. Z nichž jedna respondentka zároveň zastává názor, že se má dítě nechat vyplakat. V této souvislosti lze uvést teorii, jež byla výzkumníky potvrzena, že čím déle se nechá kojeneček plakat, tím hůře lze utišit. Dvě respondentky shodně také uvedly, že dítě nehledá útěchu při pláči výhradně u nich, ale u otce dítěte. Lze tedy usuzovat na menší schopnost těchto matek utěšit své dítě a porozumět jeho potřebám. Poslední respondentka z této skupiny se nepovažuje za mateřský typ a péče o dítě ji nenaplňuje.

Ve skupině matek uvedlo nadprůměrný pláč dítěte 7 žen, přičemž pouze u dvou z nich lze vysledovat další souvislosti s menší mírou jejich mateřskosti.

Obě tyto ženy se samy nepovažují za mateřské typy, po porodu si musely na dítě zvykat a těšily se, až dítě povyroste.

Z celé této skupiny je pouze jedna shodná dvojice matky a dcery, jež obě uvedly obtíže s nadměrným pláčem dítěte.

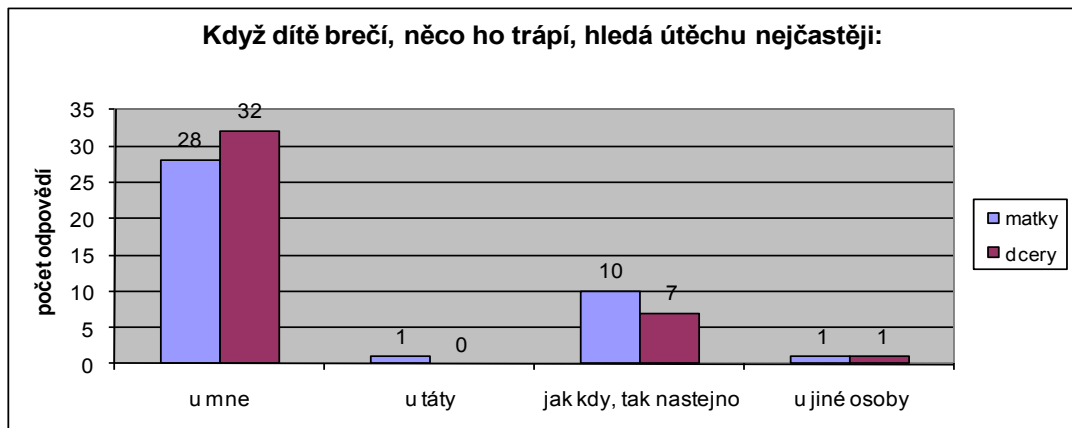
Graf č. 22: Míra mazlení se s dítětem

Zde překvapivě matky ukazují větší míru mazlení než dcery. Ovšem 8 respondentek dcer neodpovědělo na tuto otázku.

Občasné či žádné mazlení připouští 8 dcer a 12 matek, z nichž jsou tři dvojice matka-dcera shodné. Z analýzy dále vyplývá, že z těchto osmi dcer vykazují tři ženy další prvky svědčící pro jejich menší míru mateřskosti: samy se označují za nemateřské typy, jedna z nich si musela po porodu na dítě zvykat, nezahořela k němu mateřskou láskou, druhá respondentka zastává názor, že dítě je dobré nechat vyplakat a třetí se těší, až dítě povyroste.

Z dvanácti matek, které se občas či vůbec nemazlily s dětmi v raném věku, vykazuje sedm z nich i další známky svědčící pro menší mateřskost: všechny shodně udávají, že po porodu k dítěti nedokázaly ihned zahořet mateřskou láskou a všechny se těšily, až jejich dítě povyroste a zároveň připustily, že je obtěžovala celodenní péče o dítě. Čtyři z nich zastávají názor, že je vhodné dítě nechat vyplakat.

Mazlení souvisí se schopností navázat s dítětem pevnou vazbu, jak píše Šulová, ne každá matka je schopna přijímat přísavné a dotekové tendence svých potomků.

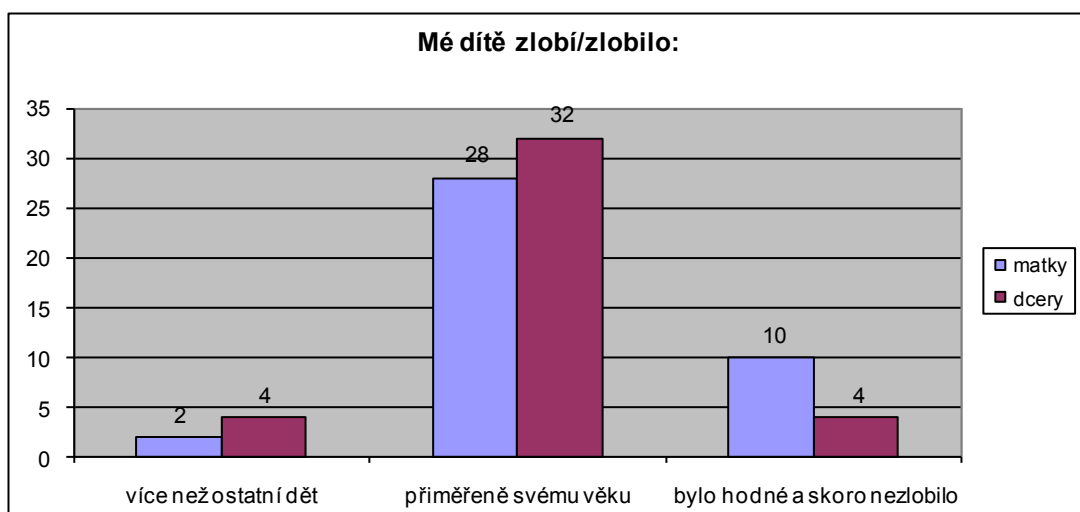

Graf č. 23

Z celého souboru pouze 8 dcer a 12 matek uvedlo jako nejčastější zdroj útěchy dítěte jinou možnost než výhradně vlastní osobu. Polovina z osmi dcer vykazuje ještě další známky svědčící o menší schopnosti poskytnout dítěti pevnou mateřskou vazbu. Dvě z nich uvedly, že mají nadprůměrně plačící dítě, jedna žena, zastává názor, že se má dítě nechat vyplakat a jedna se neoznačila za mateřský typ a mateřství pro ni není zdrojem uspokojení.

Z dvanácti matek jich celkem pět vykazuje další známky svědčící pro menší schopnost poskytnout dítěti mateřskou blízkost.

Odpověď, kdy dítě hledá útěchu u jiné osoby, zvolila z každého souboru jedna žena, nešlo však o totožnou dvojici. Zde pouze jedna z dvojice uvedla, že útěchu hledá její dítě nejčastěji u babičky, respondentka z řad dcer možnost odpovědi nerozvinula.

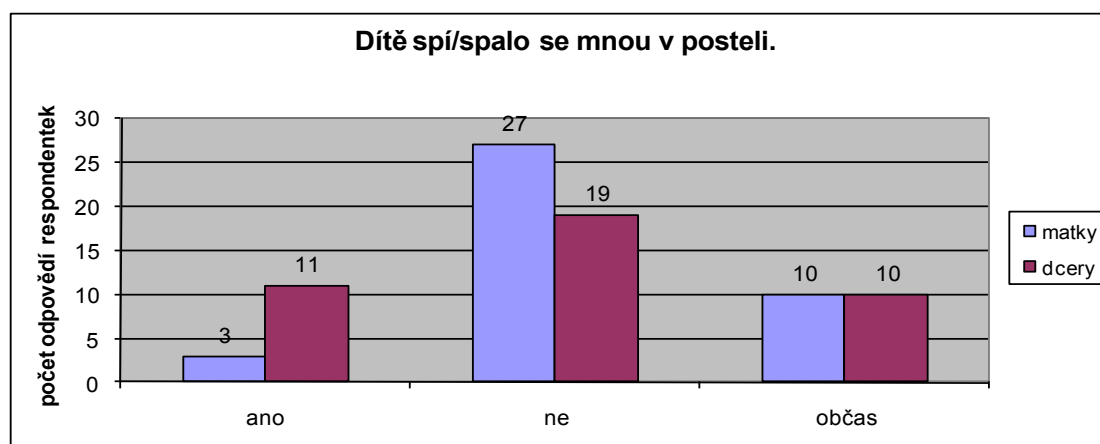
Graf č. 24: Hodnocení míry zlobení vlastního dítěte

Průměrná hodnota je nejvíce zastoupená u obou skupin, u dcer nejvíce. (32) Matky volily v deseti případech hodnocení dítěte jako hodného. Dcery pouze čtyřikrát a stejný počet odpovědí zvolily i na druhé straně spektra. Ze čtyř dcer, které hodnotily své dítě jako více zlobivé, jej dvě zároveň vnímaly jako nadprůměrně plačtivé. Všechny čtyři ženy, které hodnotí své dítě jako více zlobivé, zároveň patří do skupiny žen vykazující známky menší míry mateřskosti.

Ze čtyř žen, které vnímají své dítě jako hodné, tři zároveň hodnotí dítě jako málo plačtivé v době kojeneckého věku.

Ze dvou žen ve skupině matek, které své dítě hodnotí jako více zlobivé, jedna žena patří do skupiny matek s menší mírou mateřskosti.

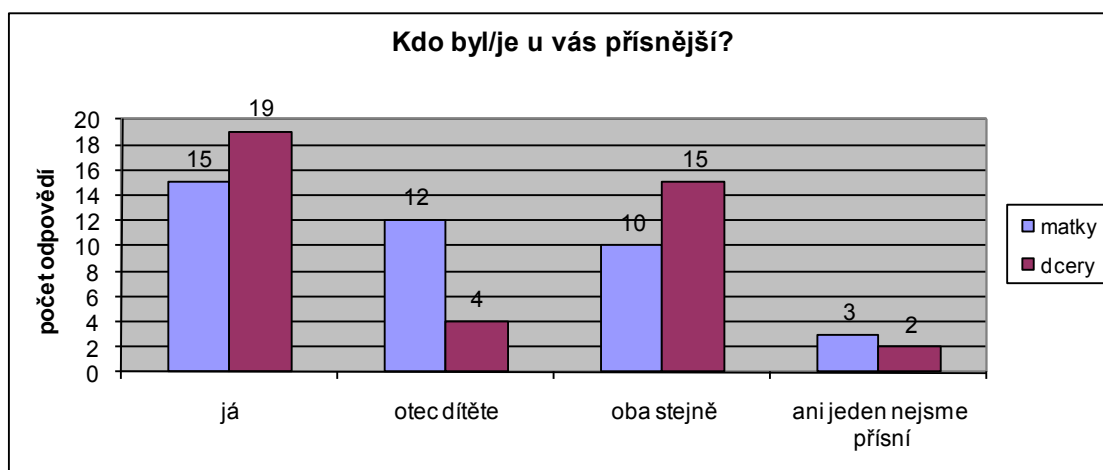
Vyšší kladné hodnocení dětí u skupiny matek lze přičítat spíše pozitivnímu vzpomínání na proběhnuvší životní etapu. Je také možné, že děti matek byly skutečně více hodné a poslušné, jelikož to byl jeden z hlavních požadavků tehdejší výchovy.

Graf č. 25: Společný spánek

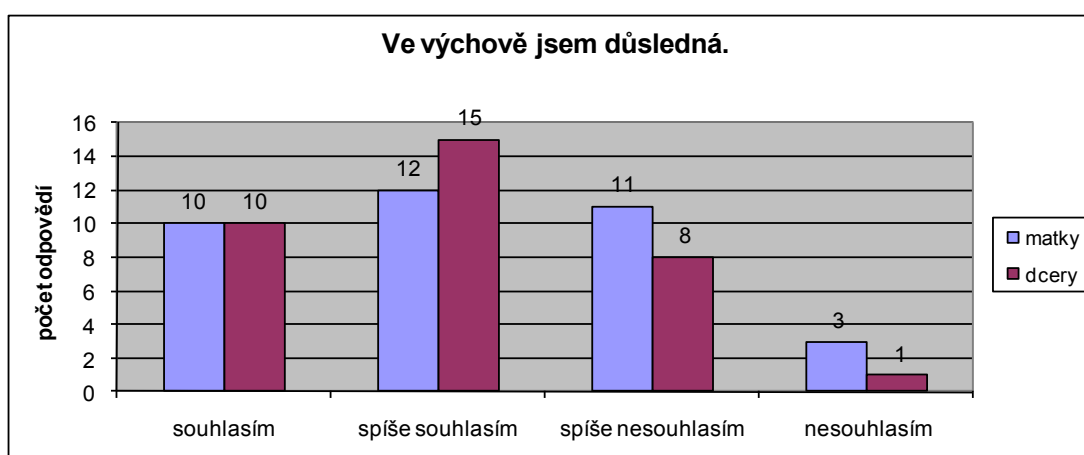
Graf ukazuje, že více než čtvrtina (11) dcer a pouze tři matky s výrokem souhlasí, přičemž tyto tři matky se shodují v odpovědi se svými dcerami. Generace matek výrazněji preferovala u dítěte od jeho raného věku vlastní postýlku (27 matek oproti 19 ti dcerám). Občasné společné spaní připouští stejný počet deseti respondentek z obou skupin, nejedná se ale o totožné dvojice.

S výše uvedeným výrokem souvisí i následující otázka č. 27: **Dítě jsem pravidelně uspávala/dítě usíná samo.** Více jak polovina dcer (24) dítě pravidelně uspává, matky uspávaly v necelé polovině případech (18), které se převážně shodují ve dvojicích matka – dcera.

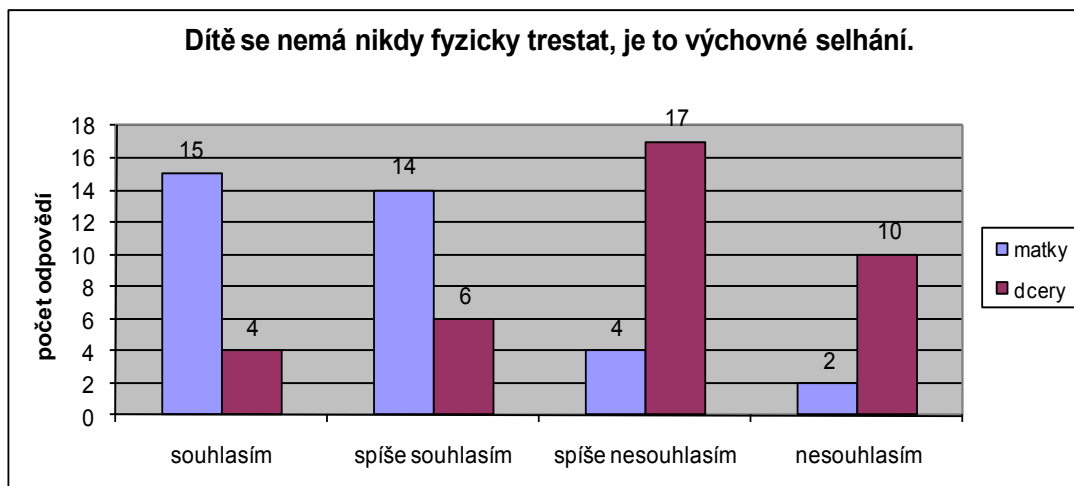
Graf č. 26: Hodnocení přísnosti rodičů

Dcery se hodnotí jako přísnější (19), než jejich matky (15). Vysvětlením tohoto výsledku může být fakt, že dcery hodnotí právě ranou fázi dítěte, kdy jsou-li s dítětem na rodičovské dovolené, mají na jeho výchovu největší vliv. Matky mohou již spíše hodnotit průběh celého dětství, kdy otcova autorita a vliv přirozeně narůstá s věkem dítěte.

Graf č. 27: Hodnocení vlastní důslednosti

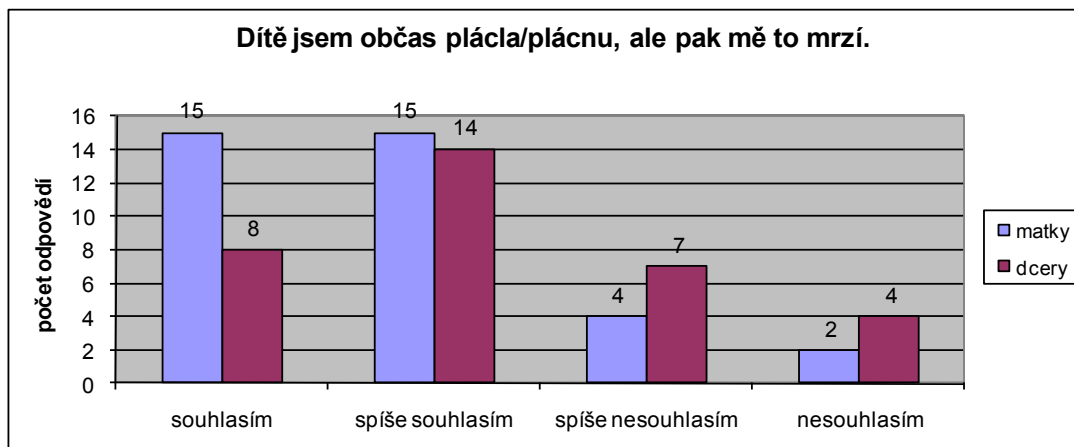
Více jak polovina žen z celého souboru, konkrétně 22 matek a 25 dcer s výrokem souhlasí. 14 matek a 9 dcer se přiklání spíše k opaku. Důslednost ve výchově je velmi žádoucí, je ji ovšem také v tomto věku zvláště těžké a obtížné dodržovat. Odborníci doporučují slovo přísnost nahradit spíše slovem důslednost, ale za velké dávky lásky k dítěti a jeho přijetí.

Graf č. 28: Postoj k fyzickým trestům

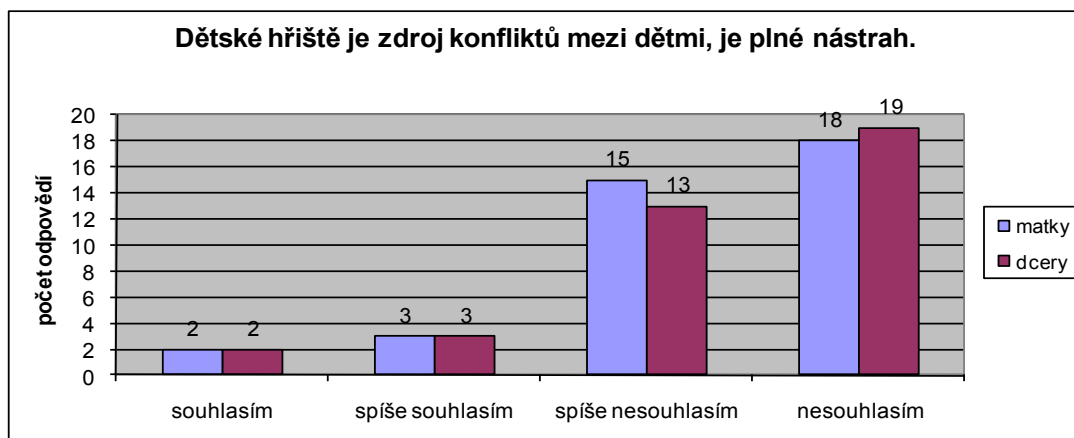
Z grafu vidíme, že 27 dcer a pouze 6 matek s výrokem nesouhlasí. Graf ukazuje poněkud překvapivý souhlas s výrokem u respondentek ze souboru matek (29), oproti dcerám (10). Zároveň však, jak je vidět na grafu níže, téměř shodná skupina matek shodně připouští občasné plácnutí s tím, že je to mrzelo (30). U skupiny dcer s výrokem souhlasí pouze 10 respondentek.

Lze soudit, že matky jsou více ovlivněny aktuální celospolečenskou diskuzí ohledně zákazu a odsouzení tělesných trestů. Diskuze je prospěšná, protože se alespoň dostane do podvědomí všech rodičů, o uvážlivosti a jisté výjimečnosti tělesných trestů, nikoliv trestání pod heslem: „Škoda rány, která padne vedle.“

Graf č. 29: Používání tělesných trestů

Z grafu vyplývá, že v naší společnosti je plácnutí přes zadek hluboce zakořeněno a má do jisté míry i své opodstatnění. Je třeba však takového přístupu používat velmi uvážlivě. V některých situacích u batolat je jedno výchovné plácnutí často srozumitelnější než jakákoliv domluva.

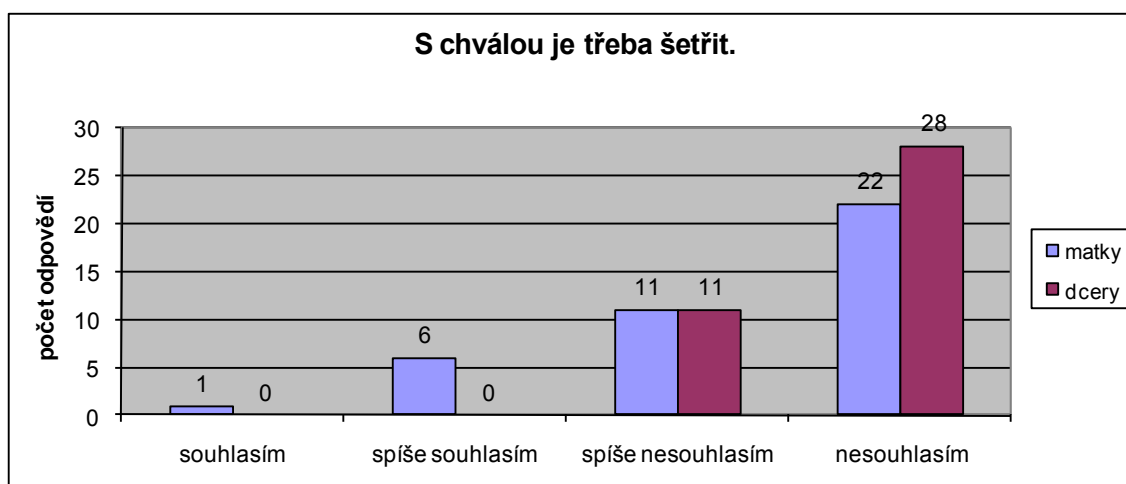
Graf č. 30

Z analýzy vyplývá, že souhlas s výrokem uvedly čtyři shodné dvojice matka - dcera. Lze usuzovat na názorovou shodu, kterou si spolu ony dvojice žen předávají.

Autorku vedla k tomuto výroku zkušenost s některými výpověďmi maminek. Jednalo se více o maminky úzkostlivě se starající o své dítě, plné obav z toho, aby nebylo jejímu dítěti nikterak okolím ubližováno se snahou ochránit dítě před jakoukoliv nepříjemností a konfliktem, ke kterým na pískovišti s dětmi tohoto věku vcelku pravidelně dochází.

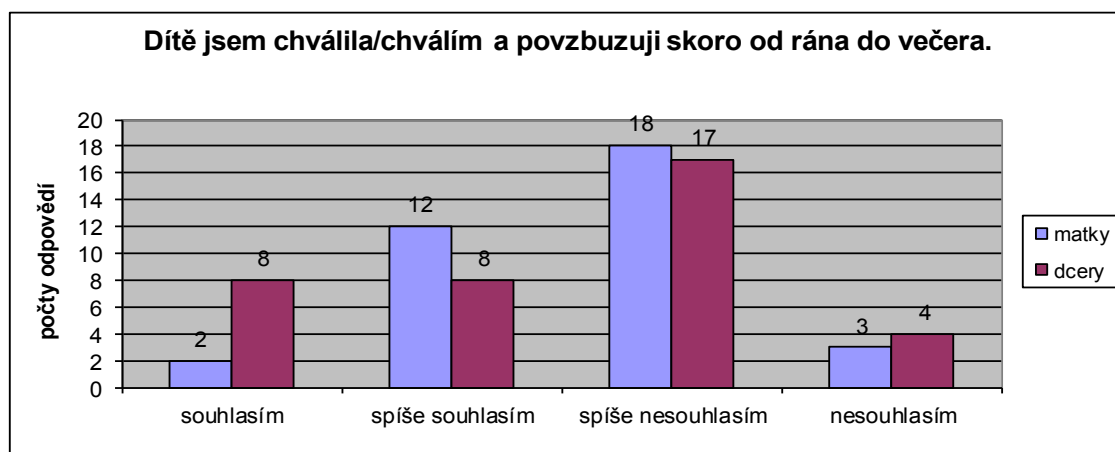
Dětské hřiště vytváří prostor pro spontánní hry, při kterých dítě formuje svoji osobnost. Mohou zde vznikat první kamarádství. Hřiště se stává místem první socializace, prvního půjčování hraček či nepříjemného vhození písku do očí druhého dítěte. Dítě se musí učit zacházet s těmito situacemi a zvládat je. Za citlivé asistence matky, která má zasahovat a ukazovat dětem, co se smí a nesmí a bránit destruktivnímu jednání.

Dnešní doba nutí k větší obezřetnosti, matky mají oprávněně větší strach o své děti, v minulosti běžné nechávání dítěte v kočárku před obchodem je dnes zcela nemyslitelné.

Graf č. 31: Postoj žen k pochvalám

Graf ukazuje, že souhlasnou odpověď s tímto výrokem nevedla žádná respondentka z řad dcer. Rovněž u matek se přiklonilo k souhlasné odpovědi pouze 7 respondentek. Podpora, povzbuzování a chválení dítěte je celospolečensky podporováno. Zároveň platí, že s chválou se nemá zbytečně plýtvat, jelikož pak se mívá svým účinkem.

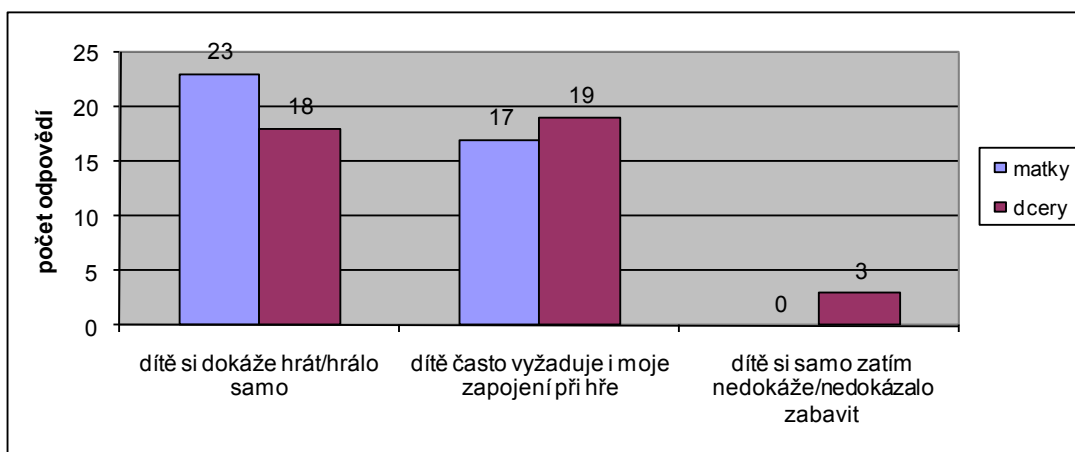

Graf č. 32

Souhlas s výrokem potvrzuje 16 dcer a 14 matek, naopak shodný počet 21 dcer a matek s ním spíše nesouhlasí.

Povzbuzování a podpora dítěte v jeho činnostech je velmi důležitá, není však žádoucí, aby dítě bylo chváleno a oceňováno za každou cenu a za cokoliv, jelikož se pak u něj vytváří až určitá závislost na ocenění. Později může být dítě mimo domácí prostředí vystaveno nepříjemnému zklamání, že jinde není jeho konání tak oceněno jako doma.

Graf č. 33: Míra zapojení rodičů při hře

Graf ukazuje, že matky udávají o něco větší samostatnost při hře svých dětí (23) než jejich dcery (18), zároveň jak vyplývá i z grafu, děti do tří let často vyžadují zapojení rodičů při hře. Je však důležité ponechat dítěti prostor pro vlastní hru, nerušit jej a zbytečně nezasahovat, hraje-li si samo. Některé matky se snaží ovlivňovat a obohacovat hru svojí přítomností a svým zapojením i v situacích, kdy tomu není potřeba. Dítě si pak zvyká na neustálé matčiny podněty a ztrácí přirozenou potřebu a schopnost si nalézt vlastní hru.

11.7 aktivita, kroužky, zájmy

Na otázku č. 38.: **Chodíte s dítětem do nějakého kroužku? / Navštěvovala jste s dítětem v jeho raném věku nějaký kroužek?** Odpověděla více jak polovina dcer (22) kladně. Nejčastěji aktivity navštěvují dvakrát týdně, 8 žen chodí jednou týdně, třikrát do týdne chodí 5 žen. Jedna respondentka uvedla, že aktivity navštěvuje každý den.

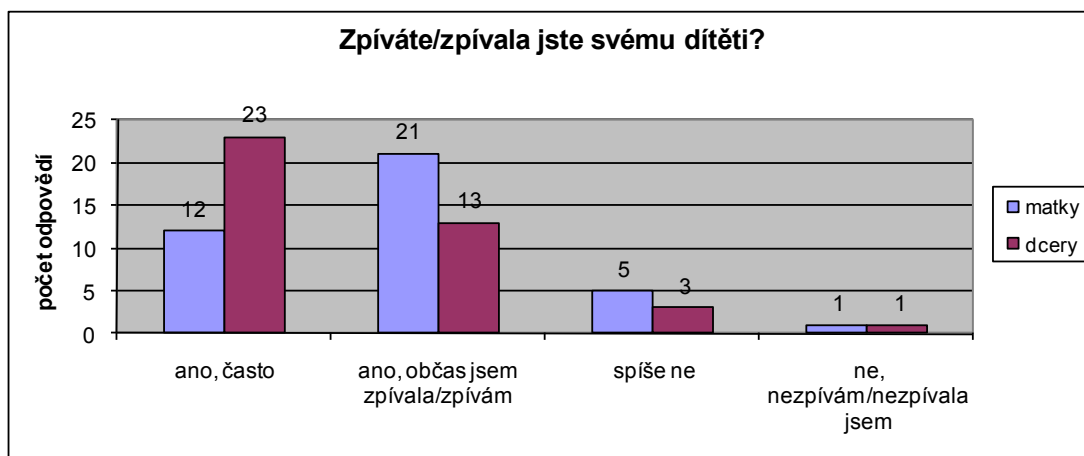
Lze tedy usuzovat, že ve zkoumaném vzorku nedochází k přetěžování kojenců a batolat. Autorka této práce byla sama svědkem toho, jak některé snaživé maminky chodí na aktivity i několikrát denně. Začínají například hudební školičkou, pak jedou na plavání a zvládnou ještě odpolední hru v dětském centru. Důležité je zvolit správnou míru aktivizace, dítě potřebuje mít také svůj klid a prostor pro samostatné vlastní hraní.

Z široké nabídky různých zájmových aktivit bylo nejčastější aktivitou v tomto souboru plavání (9), dále hudební školička typu Yamaha – celosvětový řetězec kurzů hudby pro nejmenší děti již od 4 měsíců (6). Také byl uveden výtvarný kroužek (3), kurzy angličtiny pro nejmenší (3), různé herničky se zpěvem, tancem a výtvarnou výchovou v rámci mateřských center (4) a cvičení s rodiči (4).

Možnost navštěvovat s dítětem v tomto věku nějakou aktivitu je oproti předchozí generaci mnohem větší. Přesto i 5 respondentek z řad matek uvedlo již v tomto věku: dvakrát cvičení rodičů s dětmi, dvakrát hudební kroužek a v jednom případě gymnastiku.

Rozvoj mateřských center a možnost navštěvovat kroužky rozvíjí schopnosti dětí a také napomáhá maminkám vyjít ven z izolace, obohacuje a strukturuje každodenní život s miminkem či batolátkem. Mateřská centra zřizují často matky na rodičovské dovolené, podílejí se na samosprávě, mají neformální charakter, umožňují matkám s malými dětmi vyjít z izolace, učí tvořivě využívat volný čas, jsou místem, kde děti nacházejí přirozené společenství vrstevníků, za přítomnosti matky. Umožňují i pro samotné matky vzdělávací programy, například kurzy cizích jazyků.

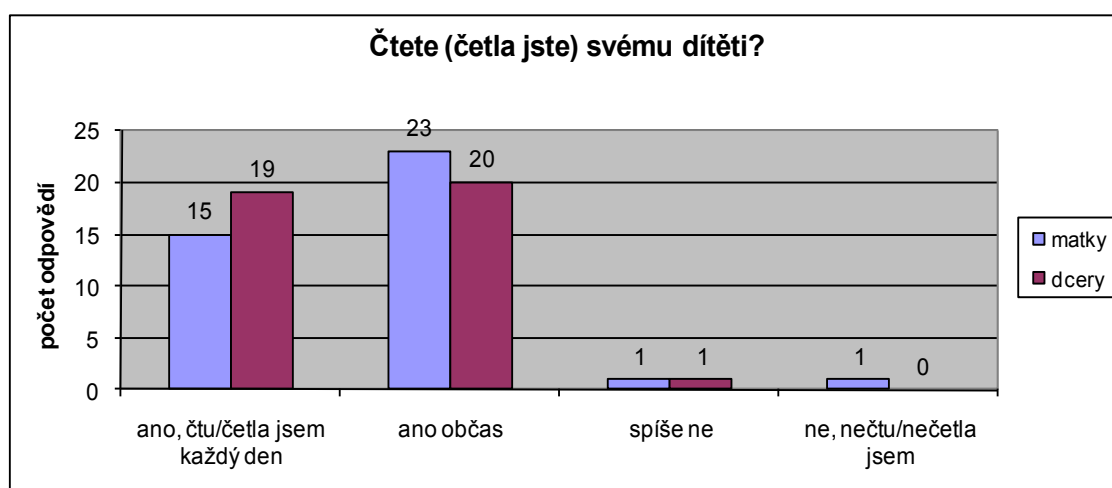
Otázka č. 42: **Tvoříte /tvořila jste s dětmi v tomto věku? (malování, modelování)** Ze souboru matek souhlasila více jak polovina žen a třetina matek nikoliv. Ze souboru dcer, každodenní tvořivou činností s dítětem uvedlo 10 dcer, několikrát do týdne 13 žen, občasné tvoření připouští 12 dcer a 5 respondentek zatím možnost tvoření s dítětem nevyužívá nebo z důvodu věku dítěte ani nemůže.

Graf č. 34: Zpívání matek svým dětem

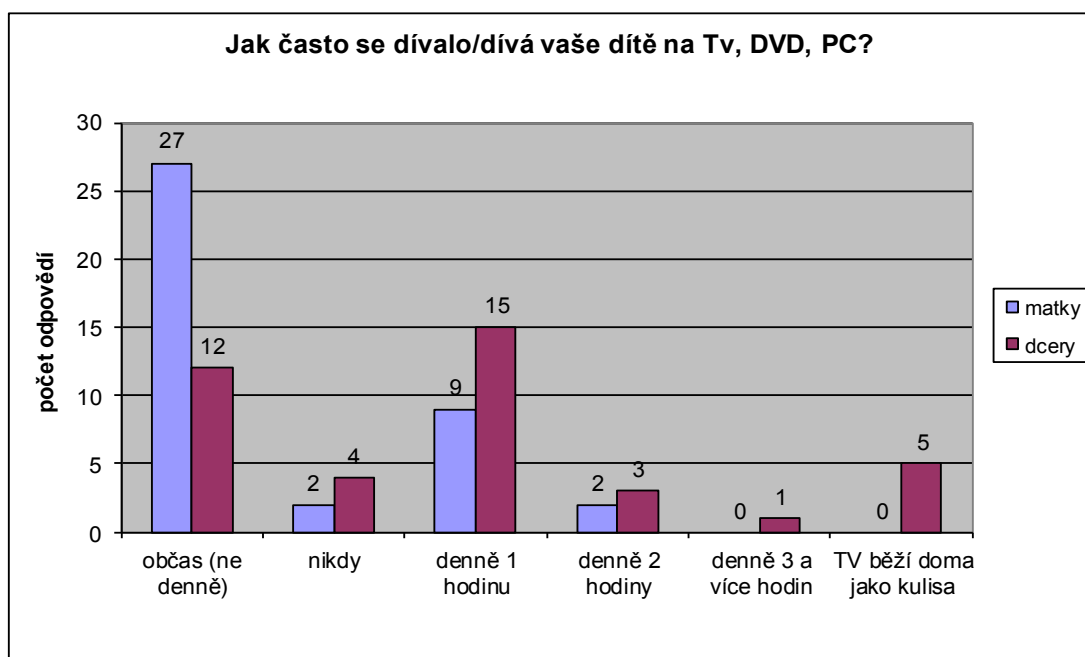
Graf ukazuje, že ženy z celého souboru dětem v převážné většině zpívají či zpívaly. Z analýzy dále vyplývá, že 4 dcery, které svým dětem spíše nezpívají, zároveň jim pouze občas čtou a pouštějí televizi doma jako kulisu. Z toho lze celkem logicky usuzovat, že časté pouštění médií ubírá možnost jiným tvořivým a spontánním aktivitám.

Zpívání dětem souvisí se spontaneitou a radostí matek, jež se předává na dítě a to dále samo zpívá a učí se tak tímto způsobem přirozeně vyjadřovat a projevovat. Zpíváním se také předává kulturní dědictví v podobě jednoduchých lidových písniček.

Graf č. 35: Čtení dětem

Graf ukazuje, že matky i dcery v tomto vzorku svým dětem četly a čtou. Děti, kterým rodiče vůbec nečtou, jsou o tuto zkušenost velmi ochuzené. Nemohou tak rozvíjet slovní zásobu, fantazii a čtecí návyky.

Graf č. 36

Respondentky z obou skupin popírají delší čas, který by dítě strávilo sledováním u televize či počítače, což je žádoucí. Dcery připouštějí v nejvyšší míře každodenní čas strávený před obrazovkou limitovaný jednou hodinou, 27 matek připouští pouze občasné sledování televize.

V některých rodinách je zvykem nechat televizi běžet po celý den jako kulisu, což ve zkoumaném souboru potvrdilo 5 dcer. Z těchto pěti žen mají 4 středoškolské vzdělání a jedna respondentka je vyučena. Vysokoškolačky zde nejsou zastoupeny. Z čehož lze usuzovat, že vysokoškolačky netráví tolik času nadměrným sledováním televize nebo si více uvědomují nutnost limitování takto stráveného času.

Je-li televize pouštěna po celý den, vzrůstá riziko návyku kojence na zvuk přijímače a jeho pozdější mnoha-hodinové sledování televize nebo počítače.

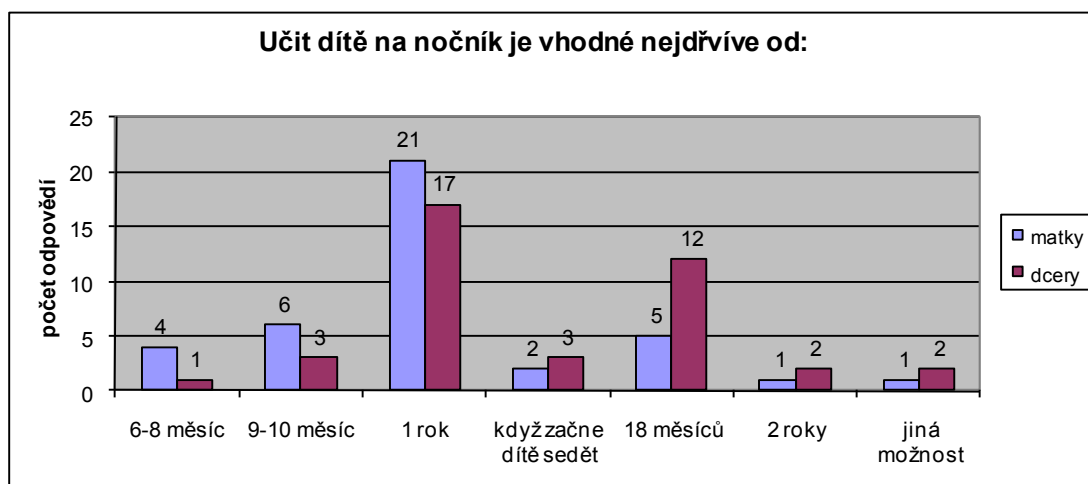
Nadměrné sledování multimédií je jev typický pro současné děti, jelikož generace dětí z řad respondentek matek neměla zdaleka takové možnosti sledování pohádek a nabídky programů pro děti.

Sledování pohádek je vhodné i v tomto věku, jako součást zpestření denního programu, je však nutné jej limitovat, hranice dvou hodin sledování pohádek denně by neměla být překročena. Jelikož dítě pak sklouzne k bezduchému pasivnímu přijímání děje a pěstuje si tento neblahý návyk do dalších let. Pozitivní výsledek může být ovlivněn také dotazovací, výzkumnou situací, v níž mají respondentky tendenci dávat sociálně přijatelné odpovědi.

Otázka č. 54: **Preferujete nošení dítěte v šátku?** Byla určena pouze pro soubor dcer, jelikož nošení v šátku je v naší společnosti novinkou posledních let. Tuto otázku zvolily pouze dvě respondentky. Naopak následující otázka č. 55: **Kombinujete kočárek a nošení v šátku?** Zvolilo již 12 žen.

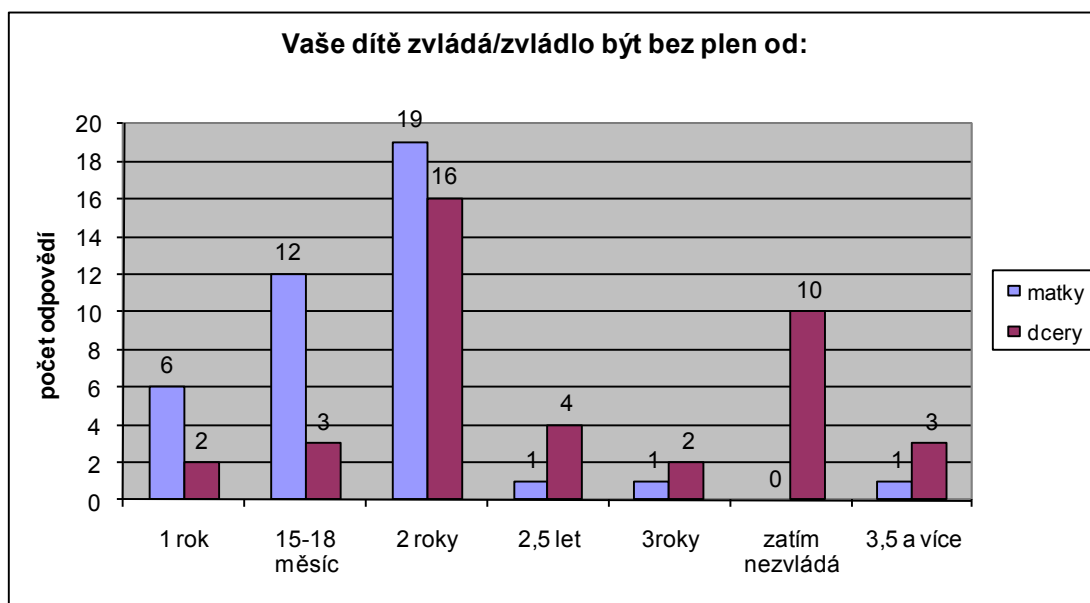
Nošení dětem přináší pocit bezpečí a sycení přirozené potřeby blízkého kontaktu s matkou. Zvláště ve městech pak usnadňuje rodičům cestování hromadnou dopravou. Platí, že záleží na tom, jaký způsob přenášení dítěte, které mamince lépe vyhovuje a co jí přijde praktičtější.

11.8 péče o dítě

Graf č. 37: Vhodná doba pro nácvik udržování tělesné čistoty

Graf ukazuje jako přelomovou dobu pro začátek učení zvládat udržet tělesnou čistotu první rok. Tuto dobu volí více jak polovina matek (21) a 17 dcer. Celkem 10 respondentek ze souboru matek volí dobu vhodnou pro začátek nácviku ještě před uplynutím prvního roku. Pro 12 dcer je to doba 18 měsíců věku dítěte. Jinou možností odpovědi zvolily tři respondentky, dvě z nich uvedly, že je to individuální a záleží na vyzrálosti dítěte. Pět respondentek se domnívá, že je vhodné učit nácviku tělesné čistoty v době, kdy dítě začne samo sedět, tedy ještě před prvním rokem života dítěte.

Graf č. 38: Zvládnutí tělesné čistoty dětí

Graf ukazuje, že hranice dvou let věku pro zvládnutí udržení tělesné čistoty je nejčastěji zastoupena u obou skupin. Celkový výsledek je ovšem ovlivněn také tím, že dcery nemají možnost u některých svých dětí konečný stav posoudit, jelikož děti ještě nácvik nezvládají. Přesto lze soudit, že děti matek zvládaly nácvik čistoty dříve. Rozdíl zvládnutí tělesné čistoty u dětí je z grafu patrný okolo 18. měsíce u vyspělejších dětí.

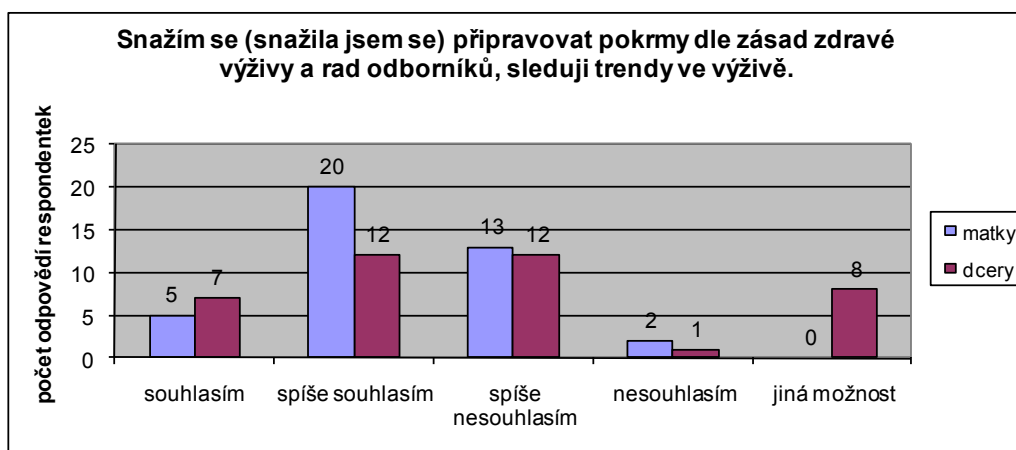
V současnosti se nezdá stává, že maminky nepotřebují vlivem pohodlných jednorázových plen učit dítě před druhým rokem na nočník, zároveň ale u mnohých může být motivem finanční náročnost zakupování balených jednorázových plen. I dnes se některé ženy přiklánějí ke staršímu způsobu praní látkových plen, především s ohledem k životnímu prostředí. Jde však o minoritní skupinu.

Důležitý okamžik, kdy je dítě připravené být bez plen nastává v době, kdy si dítě samo řekne nebo alespoň oznámí či nějakým způsobem dá vědět o své potřebě.

Vysazování dítěte lze již v kojeneckém věku, aby si dítě zvyklo na nočník jako běžnou součást dne. Ovšem jak vyplývá i z předchozího grafu jeho vývoj a schopnost udržet tělesnou čistotu to výrazně neurýchlí.

Jsou děti, které neoznamují potřebu a nespolupracují v nácviu ani po druhém roce a zůstávají na plenách mnohdy až do čtyř let. Zde nezbyvá než trpělivost matky a zůstat aktivní v nabízení a pokusech o nácvik. Učení se však nemůže stát formou trestu či nucení.

Někdy se nácvik tělesné čistoty může stát součástí manipulace dítěte s rodiči. Je proto vhodné pokusit se přistupovat k učení věcně, pochválit, ale nepřehánět, nelpět. Udržet tělesnou čistotu zvládne nakonec každé dítě, ač někdy s rozdílem i několika let.

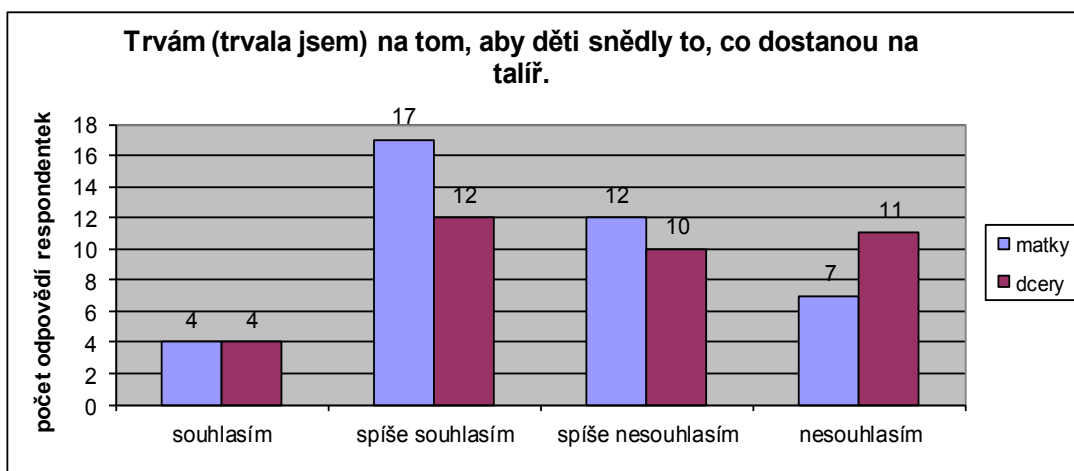

Graf č. 39: Dodržování zásad zdravé výživy u dětí v raném věku

Graf ukazuje, že se k větší míře souhlasu přiklánějí matky (25), než dcery (19). Naopak 15 matek a 13 dcer s výrokem nesouhlasí. Skupina z řad dcer v osmi případech využila také možnost zaškrtnout políčko volné odpovědi, kde autorka ponechávala prostor pro maminky vegetariánky, veganky, či jiné alternativy stravování. Volnou možnost odpovědi blíže specifikovala pouze jedna respondentka, která odpověděla: „Jsem vegetariánka, svému dítěti také podávám vegetariánskou stravu i přes protesty doktorky.“

V tomto vývojovém období, zvláště pak v období kojeneckém je vhodné se řídit právě radami pediatrů. Vyvarovat se zvykat dítě na sladké nápoje, uzeniny a pokrmy z fast foodů. Bohužel není nijak neobvyklým jevem, kdy maminka veze ani ne ročního kojence, který jí párek v rohlíku. Dá se však říci, že obecně maminky v tomto věku do tří let více ještě dbají na zdravou výživu.

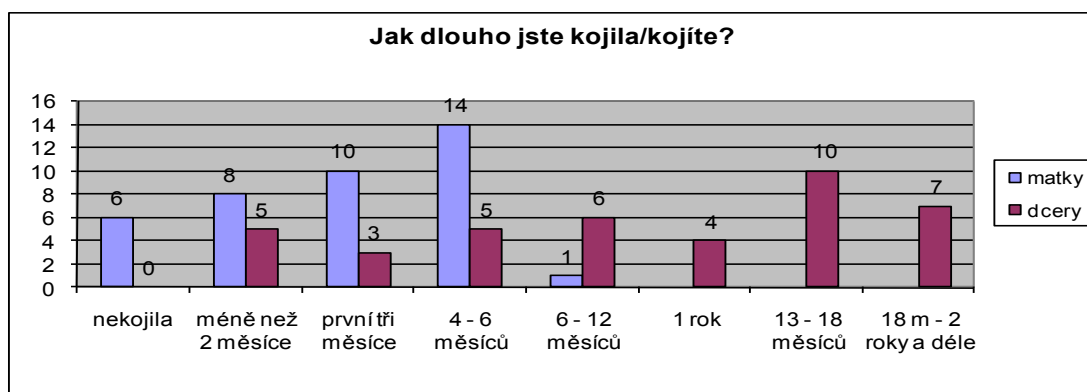
Na druhou stranu, jídelníček dítěte nepřehánět, snaha o co nejzdravější jídlo může přejít v obsesi, kdy matka neustále řeší složení pokrmů a diví se, že dítě jídlo nechce.

Graf č. 40: Důslednost ve stravování dětí

Z grafu je patrné, že 21 matek s výrokem souhlasí, ze souboru dcer je to 16 žen. Naopak 21 dcer a 19 matek s výrokem spíše nesouhlasí. Téměř v polovině případů v jednotlivých dimenzích odpovědí se konkrétní dvojice matka-dcera shodují. Čtyři dvojice žen, které s výrokem jednoznačně souhlasily, se shodují ve dvou dvojicích matka-dcera, přičemž tyto dvě dvojice se zároveň nacházejí ve skupině žen, jež vykazují menší míru mateřskosti.

Tato odpověď souvisí s důsledností ve výchově, zde v přístupu k jídlu. V souvislosti s jídlem v tomto útlém věku probíhají mocenské boje u některých dětí. Důležité je nenechat se vmanipulovat do mocenské hry dítěte, ale pokusit se zůstat důsledný.

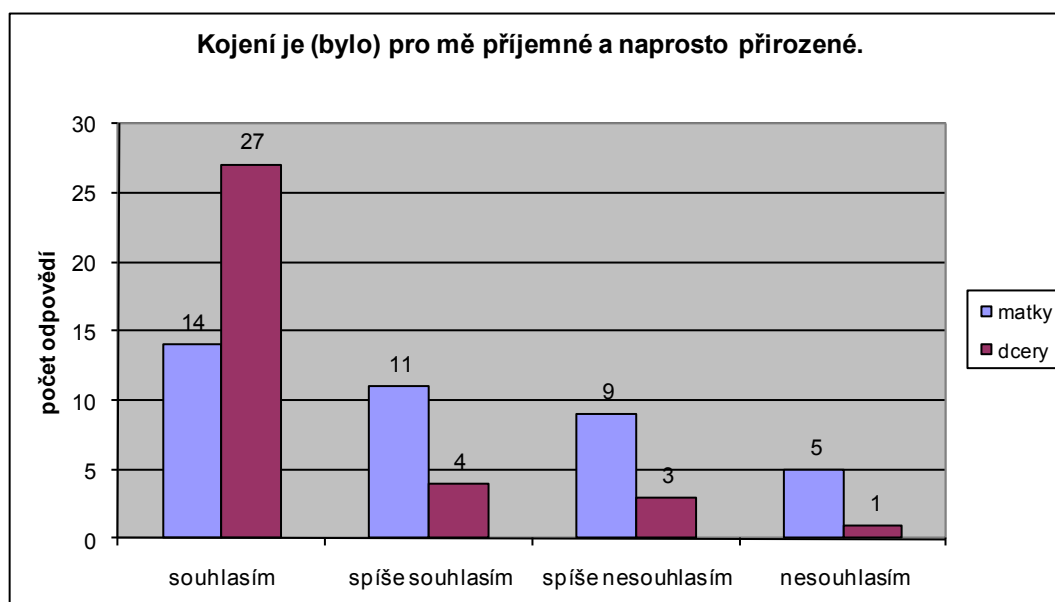

Graf č. 41: Délka kojení

Tento graf ukazuje největší rozdíly v odpovědích matek a dcer z celého zkoumaného šetření. Nejdelší doba kojení u matek je v rozmezí 6-12 měsíců, ovšem pouze u jedné respondentky. Nejvyšší zastoupení v souboru matek je 4 – 6 měsíců (14). Dnešní matky kojí mnohem déle, zde dokonce ve velké míře 18 měsíců i déle (17).

Dlouhodobé kojení současných matek je výsledkem vysoké celospolečenské podpory kojení. Lze soudit v evropském měřítku spíše výjimečné, jelikož současné matky tráví první léta doma a mají možnost dlouhodobého kojení na rozdíl od evropských matek, jež nezřídka po deseti týdnech po porodu odcházejí zpět do práce. U pracujících matek se od nejtělejšího období kojeneckého věku nabízí ještě možnost dovážení odstříkaného mléka k miminku například kurýrní službou, ale v tomto souboru nebyla zmíněná možnost zastoupena.

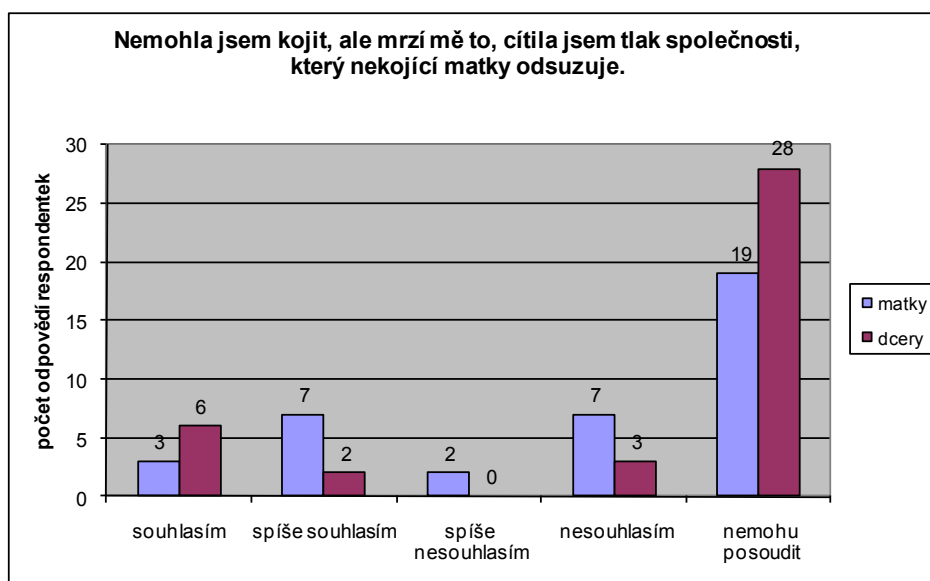

Graf č. 42: Vnímání kojení

Kojení je zde respondentkami ze souboru dcer vnímáno jako převážně pozitivní a příjemné (31). Jelikož ve vzorku převažují kojící ženy - dcery, je výsledek pochopitelný. Celkem 25 žen ze souboru matek s výrokem rovněž souhlasí.

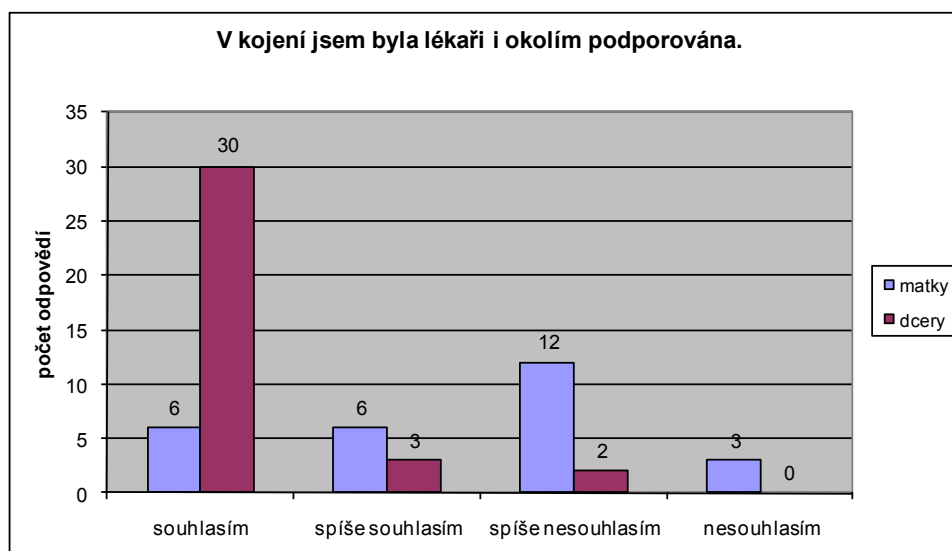
Pro některé ženy může být nepříjemná míra intimity a těsné tělesné blízkosti při kojení, zároveň však chtějí dítěti dopřát kojené mléko a tak mohou volit raději odstříkávání a krmení přes lahvičku.

Krmení přes lahvičku zvolily ve své odpovědi tři respondentky dcery, ale neuvedly důvod tohoto postupu, lze také usuzovat na problémy s přisáváním miminka a v technice kojení.

Graf č. 43

Jistým překvapením zde je souhlasná odpověď matek, jelikož autorka předpokládala spíše souhlas některých nekojících dcer. Deset matek se přiklonilo k této souhlasné odpovědi, ačkoliv šlo očekávat, že v minulosti nebyl vyvíjen tolik tlak na kojení a nekojit bylo běžné. Lze proto soudit, že se matky na problém mohou již dívat z dnešního pohledu a mnohé dnešní babičky litují, že nekojily tak dlouho, jako kojí jejich dcery.

Graf č. 44: Podpora kojení

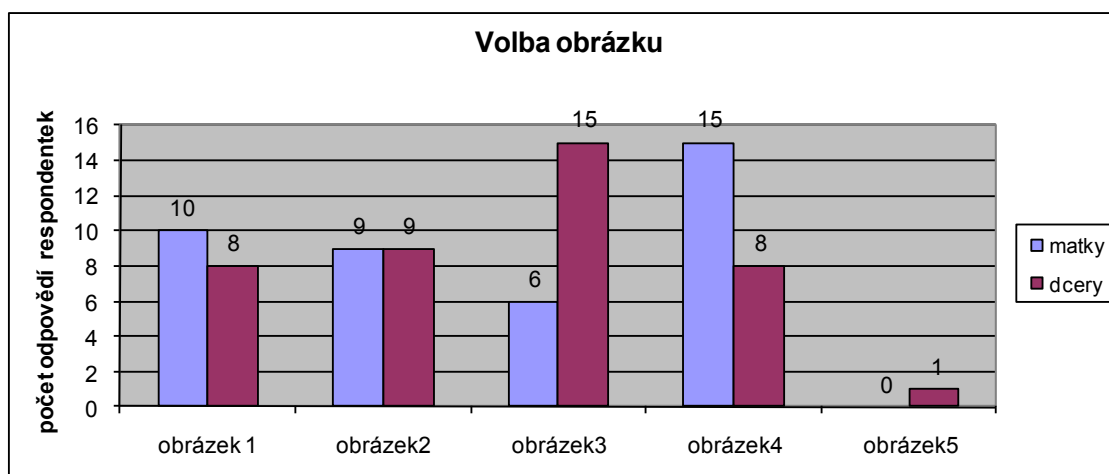
Jednoznačná současná podpora kojení zde jen podtrhuje výsledek šetření, ve kterém dcery ve třiceti případech s výrokem souhlasily oproti šesti matkám.

Je třeba ale zároveň uklidnit také ty maminky, kterým se kojení i přes veškerou snahu nepovede, že nekojit není prohra, aby se necítily méněcenné.

11.9 zjišťování vazby a vztahu matky k dítěti

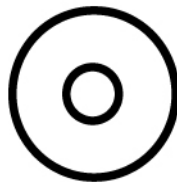
Autorka se zde pokusila pomocí symbolu vyjádřit základní typy vazby a vztahu matky k dítěti, inspirovaných pracemi Bowlbyho a Ainsworthové. Šlo o pokus zjistit vazbu k dítěti jako klíčovou intervenující proměnnou, která předurčuje výsledek vnímání a prožívání mateřství, pomocí vlastně vytvořených symbolů. Zvolený symbol měl dokreslit celkový profil jednotlivých respondentek.

Výsledkem je ovšem nejasně pochopená symbolika. K většímu možnému rozjasnění by jistě pomohl slovní doprovod respondentek, proč zvolily zrovna tento typ obrázku. Tato pobídka autorky však nebyla vyslovena a tak pouze dvě ženy, samy z vlastní iniciativy, připsaly svůj názor. Autorka považuje za škodu, že nebyly respondentky vyzvány k vlastnímu slovnímu vysvětlení volby.

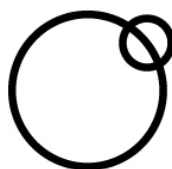
Graf č. 45: Vazba, vztah k dítěti

Otázka č. 54: V závěru vás poprosím, abyste zaškrtnla obrázek, který dle vás nejlépe symbolizuje váš vztah k dítěti. Zaškrtněte to, co vás napadne nejdříve:

- **obrázek č. 1.**

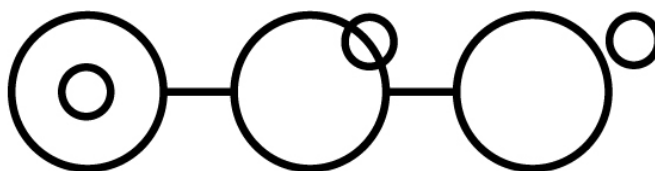
Symbolizuje pevný, intenzivní jistý vztah matky k dítěti v jeho rané fázi vývoje. Autorka očekávala, že tento symbol bude respondentkami volen nejvíce, což se nepotvrdilo.

- **obrázek č. 2.**

Tento obrázek symbolizuje rovněž pevný a jistý vztah s již naznačeným mírnějším odstupem.

Z obou skupin respondentek jej zvolilo shodně 9 žen.

- **obrázek č 3.**

Symbol naznačuje ambivalentní vztah matky k dítěti, tedy vztah nejistý, dítě zde nemůže vědět, kdy je skutečně s láskou přijímáno, kdy odmítáno, vztah nečitelný, matoucí.

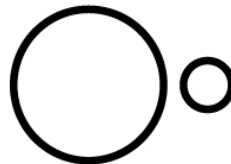
Matka v takovém vztahu vysílá nejasné a vzájemně se vylučující informace a je tak zdrojem chaotických informací. Takto však nebyl symbol respondentkami vnímán. Jelikož byl nejvíce zastoupen z řad respondentek dcer (15).

Objasnění, jak mohl být pochopen, naznačuje jedno vysvětlení tazatelky: *„Obrázek se mi líbí, jako postupný vývoj vztahu s dítětem. Zároveň pěkně vyjadřuje vztah s dětmi, jak se nacházíme v současné chvíli. Nejmladší je stále se mnou, prostřední se začíná odpoutávat a nejstarší putuje vedle mě.“*

- **obrázek č. 4.**

Symbol měl charakterizovat větší ochranitelskost až úzkostnost, potřebu větší síly. Tento obrázek byl nejvíce zastoupen matkami (15). Přičemž jedna respondentka ze souboru dcer sama objasnila důvod své volby: *„Připadá mi to jako pevné, ohraničené až jisté ukotvení a lásku, bezpečí, ale zase zároveň až moc, proto raději volím dvojku.“*

- **obrázek č. 5.**

Tento symbol představuje dva samostatné a oddělené kroužky, naznačuje větší odstup. V rané fázi vývoje dítěte nebylo autorkou očekáváno, že by matky volily takový symbol, značící jasný odstup a oddělení pro tuto fázi vývoje a soužití nepříliš žádoucí. Tento symbol zvolila z celého souboru pouze jedna respondentka.

Ze čtyřiceti dvojic se konkrétní dvojice matka - dcera shodla pouze v osmi případech.

12 Kvalitativní analýza dotazníku od dvou dvojic respondentek

Maminka, vysokoškolsky vzdělaná žena, 32 let, má dvě děti, dvouletého chlapce a čtyřletou holčičku. Přála by si mít tři děti. Obě děti jsou chtěné a plánované s manželem, jehož hodnotí jako nadprůměrně pečujícího a podpůrného. Pracuje na částečný úvazek a dokončuje doktorské vzdělání. Za ideální považuje zůstat s dítětem dva roky ve výhradní mateřské péči. Pravidelně využívá kombinaci miniškolky a paní na hlídání, připouští občasnou výpomoc z rodiny.

Po porodu ihned zahořela mateřskou láskou, péče o děti ji naplňuje a zátěž označuje stupněm 2, tedy mírnou, přičemž své dítě hodnotí jako nadměrně plačícího kojence, kterého se jí nedařilo zpočátku vůbec utišit. Dále ale uvádí, že již jen přiměřeně zlobí dle svého věku. Dítě usíná samo ve své postýlce. Ve hře však vyžaduje časté zapojení. Věnuje se mu příkladně, má pocit, že ho chválí od rána do večera, každý den čte, zpívá i tvoří. Chodí s dětmi dvakrát týdně na kroužek, jednou na plavání, pak do hudební školičky.

Útěchu při trápení hledá dítě nastejno u obou rodičů. Na nočník učila prvně v 18. měsíci, ale bez plen zvládlo být dítě až od tří a půl let. Hodnotí se jako mateřský typ, mateřství vnímá jako zdroj svého uspokojení, je dostatečně informovaná ohledně mateřství, nenavštěvovala žádný předporodní kurz, otec dítěte byl přítomen u porodu. Narození dítěte jejich vzájemný vztah ještě více zlepšil.

Nesouhlasí, že by se dítě mělo fyzicky trestat, či nechat vyplakat, nesouhlasí, že by chválou bylo třeba šetřit. Nesnaží se sledovat nijak zvlášť zdravou stravu pro své děti.

Děti sledují televizi či DVD každý den, připouští jednu hodinu. Kojení vnímá jako spíše nepříjemné, ale kojila 13 měsíců, byla v tom také svým okolím podporována.

Svůj vztah k dítěti ohodnotila jako jediná respondentka pomocí symbolu oddělených kroužků.

Ze získaných informací lze soudit, že se může jednat o typ rodiče, výkonově zaměřeného, který má dráhu svých dětí více naplánovanou, odchylky dítěte od předpokládané dráhy jsou pro ně zklamáním, namísto podpory a empatie inklinuje k citové distanci.

Lze se domnívat, že dítě u této matky je přes značnou péči v častějším rozporu a nejistotě v prožívání.

Její matka je rovněž vysokoškolsky vzdělaná maminka dvou dětí. První dítě měla ve 27 letech, bylo neplánované, ale nakonec chtěné. Láska k dítěti nastoupila hned, hodnotí se jako mateřský typ, péče o děti ji uspokojovala.

Do práce nastoupila po roce mateřské. Shodně s dcerou považuje 2 roky jako ideální dobu strávenou doma s dětmi.

V době, kdy pečovala o malé děti, se cítila nedostatečně oceněná za svou práci s malou podporou manžela, otce dítěte. Nemyslí si, že by příchod dětí jejich vztah zlepšil.

Nesouhlasí s tím, že by se mělo dítě nechat vyplakat, je lépe jej hned utišit. Své dítě hodnotí shodně s dcerou jako nadprůměrně plačtivé a nedařilo se jí ho zpočátku vůbec utišit. Dítě pak již zlobilo přiměřeně svému věku.

Podporovala u dětí zdravou výživu, na nočník učila od roka, děti zvládaly udržet tělesnou čistotu ale až od dvou let.

Kojila 4 měsíce, kojení hodnotí jako příjemné. Zastává názor, že se dítě nemá nikdy fyzicky trestat, ačkoliv občas dítě plácla, ale mrzelo ji to. Přísnější byl otec. Naopak důležitá je dle ní podpora dítěte a časté mazlení, což pro ni bylo přirozené. Děti uspávala, občas spali společně v posteli. Těšila se, až dítě povyroste. Útěchu hledalo u ní.

Z výše uvedeného lze soudit, že se jedná o respondentky výkonově orientované, dcera zvládá dobře organizaci rodiny, práci i studium, obě ženy hodnotí své dítě jako kojence nadprůměrně plačtivé, lze tedy usuzovat, že může jít o určitou rodinnou dispozici, ať již v základním nastavení dítěte, či v přístupu matek, tedy jakousi tradovanou schopnost tišit dítě. Překvapivá volba odděleného symbolu u dcery může naznačovat, že i přes proklamovanou spokojenost v mateřství může jít z její strany o větší osobní odstup k dítěti. Matka naopak zvolila již obrázek symbolizující zvýšenou ochranu a péči o dítě, až jistou úzkostnost.

Trend prodlužování nošení plen u dnešních dětí je zde také naznačen, dítě dcery nosilo pleny o rok a půl déle než u matky.

Rozdíl je v mužském přístupu, zde zcela odlišném hodnocení, svědčícím o celospolečenské přeměně vnímání otců a jejich přístup v rané fázi vývoje dítěte, kdy dnešní otcové jsou mnohem více zapojeni v péči a pomoci než tomu bylo v minulosti.

Druhá výpověď zaujala poněkud svéráznou babičkou, ačkoliv autorka původně počítala, že tento druh výpovědi bude v souboru více zastoupen. Ve zkoumaném vzorku byl nakonec zastoupen spíše ojediněle.

Maminka, 31 let, středoškolsky vzdělaná, s pětiletým chlapcem a dvouletou holčičkou, obě děti byly plánované a chtěné. Hodnotí se jako mateřský typ, plně uspokojující potřeby dětí. Spí s dětmi v posteli, uspává je, zpívá jim, čte, děti si dokážou hrát i samy. Mladší holčička stále nosí pleny, maminka učí dítě na nočník až od dvou let, starší chlapec zvládal být bez plen před třetím rokem.

Otec se v péči o domácnost a na výchově dětí podílí přiměřeně, příchod dětí jejich vztah ještě více zlepšil. Otec byl přítomen u porodu, oba se zúčastnili předporodního kurzu. S péčí o děti jí občas vypomáhají babičky.

Kojila každé dítě více jak rok, často se s dětmi mazlí, děti byly přiměřeně plačící a hodnotí je i jako přiměřeně zlobivé. Fyzické tresty odmítá, přísnější je otec, útěchu děti hledají vždy u ní. Nenechává dítě vyplakat, odmítá, že by se těšila, až dítě vyrostě, podporuje a chválí děti často, dbá na zdravou výživu.

Naproti tomu babička měla své první a jediné dítě ve 20 letech. Bylo neplánované, ale nakonec chtěné. Zpočátku si na dítě musela zvykat, nechávala ho vyplakat, plakalo přiměřeně, odmítá, že by se dítě mělo hned utišit. Kojila první dva měsíce, kojení vnímala jako spíše nepříjemné. Dbala na zdravou výživu a byla důsledná v tom, aby dítě jídlo vždy snědlo.

Otec dítěte se zapojoval v péči přiměřeně, v domácnosti pomáhal podprůměrně. Domnívá se, že příchod dítěte jejich vztah zlepšil. Pravidelně jí s péčí o dítě pomáhali prarodiče. Do práce nastoupila po osmi měsících mateřské.

Dítě bylo plačtivé a zlobilo přiměřeně svému věku, hrálo si samo, nezpívala mu, nečetla, netvořila s ním.

Učit dítě na nočník je vhodné již od té doby, co se naučí sedět, přičemž zvládalo být bez plen od 1 roku.

Dítě by se nemělo fyzicky trestat, ale zdůrazňuje důslednost a přísnost, sebe hodnotí jako přísnější. Těšila se, až dítě vyrostě, hodnotí se jako spíše nemateřská. Útěchu hledalo dítě nejvíce u babičky.

Ve výpovědi této dvojice matky a dcery je patrný značný rozdíl. Ve zkoumaném vzorku byl tento model zastoupen minimálně.

13 Závěr a diskuze

Na daném vzorku bylo zjištěno a z výsledků proběhnuté analýzy vyplývá, že k výrazným rozdílům v pojetí a vnímání mateřství mezi matkami a jejich dcerami nedošlo.

Základní hypotézu, která předpokládala, že se výchovné vzory předávají navzdory společenským změnám, však nelze jednoznačně potvrdit ani vyvrátit. Prožívání mateřství je ovlivněno sociálním zázemím ženy, ale není rozhodující. Výchova a mateřská zkušenost, kterou si ženy předávají, ovlivňuje vlastní mateřství, ale ne jednoznačně a vždy. Společenské změny ovlivňují způsob péče a názory na výchovu. Ženy ve zkoumaném vzorku ovlivnily nejvíce v délce kojení. Matky i dcery se shodují v tom, že je dítě třeba často povzbuzovat a podporovat.

Míra mateřskosti, způsob péče a výchovy dítěte závisí ze všeho nejvíce na individuální osobnosti každé ženy. Z výsledků vyplývá, že matky konejšily děti obdobně jako jejich dcery. Ženy byly v minulosti navzdory hlasům slavných psychologů Matějčka, Langmeiera a dalších, kteří zdůrazňovali citlivou mateřskou péčí, a kteří se vymezili proti autoritativní výchově a proti potlačování intuitivního chování matek, stále ovlivňovány názory typu: „Překonejme pud konejšit a hladit.“ (Klímová, 1971, s. 116) „Moderní matka nechová.“ (Klímová, 1971, s. 131). Tyto teorie jsou dnes již zcela vyvráceny a odmítnuty, matky se takto nechovají, a pokud ano, je to od nich zcela alibistické a pomýlené. Takové jednání svědčí spíše o vlastní neschopnosti navázat přirozený vztah k dítěti. Jak již bylo řečeno výše, schopnost konejšení a uspokojování potřeb, schopnost navázat citovou vazbu k dítěti je ovlivněna vlastní osobností matky více než celospolečenským trendem.

Z analýzy zkoumaného vzorku vyplývá, že ze 40 žen v každém souboru jich shodně třináct v každém z nich vykazuje menší míru mateřskosti. Z těchto třinácti dvojic žen se konkrétní dvojice matka – dcera shodují v šesti případech. Zdá se tedy, jak již bylo naznačeno výše, že míra citlivosti a schopnosti empatie jednotlivých matek je z největší míry každé ženě vrozená. Ne všechny matky jsou schopny citlivé empatie vůči svému dítěti, nemají dokonalou schopnost vyladit se na potřeby svého kojence. Tato schopnost je každé ženě vrozená a z části rovněž získaná vlastní zkušeností z vlastní původní rodiny. Co přesně určuje mateřské chování, se zatím nepodařilo výzkumníky spolehlivě určit.

V oblasti vztahu a prožívání mateřství tedy k výrazným změnám na zkoumaném vzorku nedošlo.

Naproti tomu v péči již zřetelnější posun. Zvyšuje se výrazně délka kojení současných matek, kdy v daném souboru kojí většina dcer více jak rok, naproti tomu matky své děti kojily nejčastěji 4 – 6 měsíců a méně.

Zatímco matky preferovaly u dětí postýlku, dcery berou dítě v jeho raném věku více do svých lůžek a společně spí.

Proměňuje se také role otce, jelikož otcovství se v současném pohledu přibližuje mateřství. Dnešní otcové jsou účastni procesu těhotenství, mohou chodit na ultrazvukové prohlídky, být u porodu a zapojují se v péči od prvních okamžiků narození dítěte.

Respondentky z obou skupin se většinou shodly v tom, že matky měly tuto životní fázi těžší než dcery. Což souvisí s celkovým technologickým pokrokem a usnadněním péče o dítě v mnoha ohledech. Zároveň ale současné matky čelí velkému společenskému tlaku dostat funkci perfektní matky a manželky. Stejně tak je se stále stoupajícími nároky výkonové společnosti vyvíjen tlak i na muže jako živitele rodiny. Strach o ztrátu zaměstnání, riziko, že neuživí rodinu, časté zatížení současné rodiny hypotékou, toto vše je nový trend, který minulá generace neznala.

Zjišťování vazby matky k dítěti pomocí vlastní projektové techniky se neprokázalo jako validní, jelikož symboly byly vnímány participantkami výzkumu odlišně od představ autorky. Nebyla zde dána možnost dát respondentkám prostor pro slovní zdůvodnění vlastní volby konkrétního symbolu. Což by významně osvětlilo motivy jednotlivých respondentek při volbě konkrétního symbolu. Zároveň se zde však otevírá možnost pro případné další šetření v této oblasti.

V aktuální celospolečenské otázce týkající se zákazu tělesných trestů mají jasno překvapivě matky, které většinou souhlasily s výrokem, že se dítě nemá nikdy fyzicky trestat, naopak pouze čtvrtina dcer se domnívá, že fyzické tresty do výchovy nepatří.

Způsob odpovědí žen ze souboru matek mohl být ovlivněn jejich retrospektivním pohledem, jelikož byly s dětmi v jejich rané fázi vývoje často více než 30 let před uskutečněním šetření.

Odpovědi akterek nemusejí být tedy plně chápány jako reflexe toho, co se skutečně odehrálo, ale jako způsob jakým svoji minulost aktuálně konstruují. Zpětná rekonstrukce událostí a minulých zkušeností je také ovlivněna situací, ve které se žena právě nachází. Lze se tedy domnívat, že matky mohou také částečně reflektovat současné představy o optimální péči o malé děti a své mateřství vsadily do kontextu současného pojetí mateřství a do souvislosti s mateřstvím jejich dcer. Přesto šetření umožňuje sledovat spojitost a kořeny současného vnímání mateřství v minulosti.

Zkoumaný soubor tvoří oproti původním záměrům autorky spíše sondu ze života matek a dcer střední vrstvy. Zde se odhalují určité meze výzkumu, které tkví v obtížnosti oslovit vhodné typy respondentek z různých sociálních vrstev ochotných na výzkumu spolupracovat.

Na druhou stranu, vnímání mateřství a míra mateřskosti každé ženy se s největší pravděpodobností neodvíjí od výše dosaženého vzdělání, věku a společenského statusu.

Závěrem diplomové práce použiji výrok Z. Matějčka, který se významně zasloužil o to, aby společnost pochopila důležitost raného věku a jeho zásadní vliv na další život každého člověka.

„Naše chování k našim dětem budou sklízet i děti těchto dětí. Jde tedy o to, aby koloběh příčin a následků byl příznivý. Zabudovat do našeho očekávání od života požadavek, abychom měli děti, které chceme mít a v příhodné době. Z generace na generaci se v dějinném koloběhu předávají pozitivní či negativní podněty.“ (Matějček, 1986, s. 347)

14 Seznam literatury a odborných pramenů

Monografie:

1. AMBRASOVÁ, L.: *Zrození moderní ženy*. Brno:CDK, 2005. ISBN 80-7325-060- 8.
2. BOWLBY,J.: *Vazba*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-670-4.
3. ČÁP, J.: *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV, 1996. ISBN 80-85866-15-3.
4. DĚDINA, F.: *Když si náš tatínek maminku bral...Paměti Františka Dědiny*. Praha: Vyšehrad, 1942. ISBN neuv.
5. DRAPELA, V., J.: *Přehled teorií osobnosti*. Praha: Portál,1997. ISBN 80-7178-606-3.
6. GREGORA, M., PAULOVÁ, M.: *Výživa kojenců*. Praha: Grada Publishing,2003. ISBN 80-247-0576-1.
7. HELUS,Z.: *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-888-0.
8. HENDL, J.: *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum-nakladatelství Univerzity Karlovy, 1997. ISBN 80-7184-549-3.
9. KOPŘIVA, P., NOVÁČKOVÁ, J., NEVOLOVÁ, D., KOPŘIVOVÁ, T.: *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2008. ISBN 978-80-904030-0-0.
10. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing 2006. ISBN 80-247-1284-9.
11. MASARYK, T., G.: *O škole a vzdělání*. Praha: Státní pedagogické nakl., 1990. ISBN 80-04-25554-X.
12. MATĚJČEK, Z.: *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Spn, 1992. ISBN 80-04-25236-2.
13. MATĚJČEK, Z.: *Škola rodičů*. Praha: Maxdorf, 2000. ISBN 80-85912-29-5.
14. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z.: *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada Publishing, 1997. 1. vyd. ISBN 80-7176-587-4.
15. MATĚJČEK, Z., LANGMEIER, J.: *Počátky našeho duševního života*. Praha: Panorama, 1986. ISBN neuv.
16. MATĚJČEK, Z.: *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-7178-006-5.
17. MATĚJČEK. Z.: *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0870-1.
18. MATĚJČEK, Z.: *Výpravy za člověkem*. Praha: Odeon, 1981, ISBN neuv.

19. MOŽNÝ, I.: *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. ISBN 80-86429-05-9.
20. MURPHY, A. P.: *Sedm etap mateřství*. Ostrava: Domino, 2005. 1. vyd. ISBN 80-7303-269-4.
21. KARGER, P.: *Péče o dítě do 3 let*. Praha: Mladá Fronta, 2004. 1. vyd. ISBN 80-204-1019-8.
22. KLÍMOVÁ-FUGNEROVÁ, M.: *Naše dítě*. Praha: Avicenum, 1971. ISBN neuv.
23. ŠVEJCAR, J.: *Péče o dítě*. Praha: Avicenum, 1976. ISBN neuv.
24. KOCH, J.: *Výchova kojence v rodině*. Praha: Avicenum, 1986. ISBN neuv.
25. KOUKOLÍK, F.: *Před úsvitem, pro ránu*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1496-0.
26. KOMENSKÝ, J. A.: *Informatorium školy mateřské*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978/80/200/1451-1.
27. LEACHOVÁ, P.: *Dítě a já*. Praha: Ottovo nakladatelství, 1998. ISBN 80-7181-203-X.
28. LOCKE, J.: *O výchově*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. ISBN neuv.
29. PELIKÁN, J.: *Pomáhat být*.(a) Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-0345-2.
30. PELIKÁN, J.: *Hledání těžiště výchovy*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1265-2.
31. PELIKÁN, J.: *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*.(b) Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-7184-569-0.
32. PREKOPOVÁ, J. *Malý tyran*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-485-0.
33. RHEINWALDOVÁ, E.: *Rodičovství není pro každého*. Praha: Motto, 1993. ISBN 80-901338-4-3.
34. RIEGER, Z., VYHNÁLKOVÁ, H.: *Ostrov rodiny*. Hradec Králové: Konfrontace, 1996. ISBN 80-901773-8-7.
35. SATIROVÁ, V.: *Kniha o rodině*. Praha: Práh, 2006. ISBN 80-7252-150-0.
36. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8.
37. ŠULOVÁ, L.: *Předškolní dítě a jeho svět*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0752.
38. ŠULOVÁ, L.: *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0877-4.
39. TEUSEN, G. GOZE-HANEL, I.: *Prenatální komunikace*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-753-1.

40. VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

Časopisy:

41. BARTOŠOVÁ, M.: *Neplnohodnotné matky? Imperativ dobré matky a participácia matiek maloletných dětí na trhu práce*. Sociologický časopis/Sociological Revue, 2009. roč. 45, číslo 1, s. 147 – 176. ISSN 0038-0288.
42. KRAMULOVÁ, D.: *Výchova dětí v Čechách*. Psychologie dnes, 2007. ročník 13, číslo 4, s. 14 – 18. ISSN 1212-9607.
43. LABUSOVÁ, E.: *Fyzické tresty. Obejdeme se bez nich?* Děti a my, 2011. ročník 41, číslo 2, s. 10 – 13. ISSN 0323-1879.
44. PAKOSTA, Petr. *Proč chceme děti: hodnota dítěte a preferovaný počet dětí v České republice*. Sociologický časopis, 2009, ročník 45, číslo 5, s. 899-934.
45. POTANČOKOVÁ, M.: *Neplnohodnotné matky? Imperativ dobré matky a participácia matiek maloletých dětí na trhu práce*. Sociologický časopis, 2009, ročník 45, číslo 1, s. 61-88. ISSN: 0038-0288.

Internetové zdroje:

46. BabyPlus. Prenatální komunikace. Dostupné z: <http://www.babyplus.cz/>
47. HAŠKOVÁ, Hana. *Doma, v jeslích nebo ve školce*. 2008. Dostupné z: <http://www.genderonline.cz/view.php?cislocclanku=2008012704>
48. KAŠPAROVÁ, M.: *Nadměrně placíci děti- je nějaká pomoc?* 2008. Dostupné z: <http://www.zdn.cz/clanek/priloha-lekarske-listy/nadmerne-placici-deti-je-nejaka-pomoc-396437>
49. LABUSOVÁ, E. : *Pochopit pláč miminka*. Dostupné z: http://www.evalabusova.cz/clanky/rozumet_detskemu_placi.php
50. MULEROVÁ, V., MULER, M.: *Mámo, táto, obejmi mě*. Videoarchiv České televize, 2010. Dostupné z: http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10267432237_mamotato-obejmi-me/410235100021005/
51. MAŘÍKOVÁ, H.: *Mateřství, rodina a práce z pohledu matek malých dětí*. 2009. dostupné z: <http://www.genderonline.cz/view.php?cislocclanku=2009022201>

52. PAVLÍKOVÁ, E.: *Prenatální učení. Sonda do postojů a pocitů českých uživatelk přístroje BabyPlus*. 2006. Dostupné z:http://ivdmr.fss.muni.cz/info/storage/Prenatal_uc_Olomouc_06.pdf

15 Přílohy

Příloha č. 1: Ukázka z webové verze dotazníku, jehož úplné znění je dostupné z:

<http://mujdotaznik.webnode.cz/>

Vážené respondentky,

dovoluji si vás tímto požádat o vyplnění následujícího dotazníku, který umožní analyzovat jaké postoje k mateřství v období do tří let věku dítěte zaujímají ženy dvou generací.

Jde o významnou součást mé diplomové práce v oboru Sociální pedagogika na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

Dotazník je anonymní. **Verzi A vyplní dnešní matka, verzi B její vlastní matka, tedy dnešní babička.**

Máte-li více dětí a vaše odpovědi se různí dle každého dítěte, rozhodněte se již od počátku pro jedno vaše dítě, na které budete dotazník vyplňovat.

Pokud vás zajímají výsledky této studie, které budou zpracovány počátkem léta příštího roku, napište mi na můj mail z mailové adresy, kam bude možno závěrečnou zprávu zaslat. Moji mailovou adresu naleznete pod položkou kontakt v pravé části obrazovky.

Předem děkuji za vaši ochotu věnovat svůj čas k vyplnění dotazníku.

Kamila Krajíčková

Pokyny k vyplnění - prosím, čtěte pozorně: Pro správné vyhodnocení Vámi zadaných odpovědí je pro mě nezbytné ke každému dotazníku A přiřadit příslušný dotazník B podle jednotlivých dvojic respondentek. Za tímto účelem je první políčko v dotazníku A i B vyhrazeno pro heslo vaší dvojice. Toto heslo si vaše dvojice zvolí sama (je potřeba se na něm domluvit společně), ale nemělo by být příliš jednoduché, aby byla minimalizována pravděpodobnost, že si zvolíte heslo stejné jako jiná dvojice respondentek. Můžete například

použít kombinaci písmen a číslic. Důležité je, aby bylo v rámci jedné dvojice do dotazníku A zadáno stejné heslo jako do dotazníku B. Pokud máte heslo vymyšleno, můžete přejít k vyplnění příslušného dotazníku.

[Dotazník - verze A](#)

(vyplní dnešní matka)

[Dotazník - verze B](#)

(vyplní dnešní babička)

po kliknutí na odkaz se dotazník spustí v novém okně

**Poznámka: pro zodpovězení poslední otázky dotazníku A i B je třeba si prohlédnout pětici obrázků, která se zobrazí po kliknutí [zde](#).
Prosím, neklikejte dříve, než k tomu budete vyzváni v poslední otázce dotazníku.**

*Povinné pole

Heslo vaší dvojice *Vámi zvolené heslo, které ve svém dotazníku zadá také vaše matka - povinná položka

1. Váš věk:Prosím doplňte

2. Vzdělání:

- základní
- vyučena
- středoškolské
- vyšší odborné
- vysokoškolské

3. Kolik máte dětí a jaký je jejich věk?prosím doplňte volnou formou

4. Kolik dětí byste chtěla mít?

- jedno
- dvě
- tři
- čtyři a více

5. Vaše dítě je:

- chtěné a plánované
- chtěné a plánované, léčila jsem se s neplodností
- nechtěné, uvažovali jsme o interrupci
- neplánované, ale nakonec chtěné

6. V současné době žijete:

- s manželem

s partnerem
žiji sama s dítětem/děťmi
Jiné:

7. V současné době:
jsem na mateřské / rodičovské dovolené
jsem na mateřské / rodičovské dovolené a zároveň studuji
pracuji

7a. Studuji formou:Odpovězte pouze pokud studujete
denní
distanční
kombinovanou

Verze B

vyplní dnešní babičky
*Povinné pole

Heslo vaší dvojice *Vámi zvolené heslo, které ve svém dotazníku zadá také vaše dcera - povinná položka

1. Váš věk v době, kdy jste porodila své první dítě?

2. Vzdělání:
základní
vyučena
středoškolské
vyšší odborné
vysokoškolské

3. Kolik máte dětí?

4. Vaše dítě bylo:
chtěné a plánované
chtěné a plánované, léčila jsem se s neplodností
nechtěné, uvažovali jsme o interrupci
neplánované, ale nakonec chtěné

5. V době, kdy jste pečovala o vaše děti v raném věku jste žila:Jinou možnost doplňte do políčka Jiné
s manželem
s partnerem
sama s dítětem/děťmi
Jiná možnost, jaká:

Příloha č. 2 – souhlas s výpůjčkami

Souhlasím s tím, aby moje diplomová práce byla půjčována ke studijním účelům. Žádám, aby citace byly uváděny způsobem užívaným ve vědeckých pracích a aby se vypůjčovatelé zapsali do přiloženého seznamu.

V Praze, dne:.....Podpis:.....

Pořadové číslo

Jméno čtenáře

Č. ISIC karty

Bydliště

Datum

